

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

Διπλωματική Εργασία

«Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΝΑΤΟ»

ΤΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΚΙΡΙΔΗ

Νοέμβριος 2022

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Κωνσταντίνος Τσακίριδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η Συμμαχία του Βορείου Ατλαντικού (NATO), αποτέλεσε ένα σημαντικό δρώντα στην διεθνή πολιτική σκηνή και στην ισορροπία των δυνάμεων. Εμπειρικά η εργασία επικεντρώνεται στην εισβολή της Ρωσίας το 2022 στην Ουκρανία και αναλύει τις μεταβλητές, οι οποίες πιθανότατα να επηρεάσουν το μέλλον της Συμμαχίας. Θεωρητικά η εργασία εστιάζει στην κύρια ερευνητική ερώτηση: ποιο το μέλλον του NATO μετά την εισβολή στην Ουκρανία; Αναλύοντας και δευτερεύουσες ερωτήσεις, που προκύπτουν τόσο για τη μελλοντική διεύρυνση του NATO, όσο και για την αλλαγή της γεωπολιτική δυναμικής, αυτή η εργασία εξετάζει το ζήτημα της μελλοντικής κατάστασης του NATO, χωρίς ωστόσο να τολμήσει να δώσει μία καταληκτική συγκεκριμένη απάντηση. Στόχος της εργασίας είναι να προσφέρει μία ακριβή ανάλυση των μέχρι σήμερα υφιστάμενων παραμέτρων και μεταβλητών αναφορικά με τις μελλοντικές σχέσεις NATO και Ρωσίας, με εστίαση και στην αλλαγή του γεωπολιτικού πεδίου ευρύτερα και πώς όλα αυτά μπορούν να επηρεάσουν τη Συμμαχία. Κατά την εργασία, γίνεται προσπάθεια να αποκαλυφθεί η υποκείμενη αρχή της διεύρυνσης του NATO. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκε η νέα Στρατηγική Αντίληψη και η γεωπολιτική ως θεωρητικό υπόβαθρο για να εξηγήσει τη μελλοντική συμπεριφορά των εμπλεκόμενων μερών. Επιπλέον, επεξεργάζονται και οι συζητήσεις για κάθε μετα-ψυχροπολεμικό γύρο διεύρυνσης, καθώς αυτές οι συζητήσεις καθιέρωσαν τους κανόνες για τους μελλοντικούς γύρους διεύρυνσης. Το συνολικό συμπέρασμα είναι, ότι το μέλλον του NATO με την διατήρηση της ενότητας των μελών του και την ισορροπία στην ευρύτερη γεωπολιτική περιοχή της Ασίας-Ατλαντικού, φαντάζει σταθερό και με προοπτικές περαιτέρω διεύρυνσης.

Λέξεις κλειδιά: Διεύρυνση, NATO, Ρωσία, Ουκρανία, Στρατηγική Αντίληψη

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ABSTRACT

With the end of the Cold War, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) became an important player in the international political scene and in the balance of powers. Empirically this paper focuses on Russia's 2022 invasion of Ukraine and analyzes the variables which are likely to influence the future of the Alliance. Theoretically the paper focuses on the main research question: what is the future of NATO after the invasion of Ukraine? Analyzing also secondary questions that arise, concerning the future enlargement of NATO and the change of world geopolitical dynamic, this paper examines the question of the future state of NATO, without however daring to give a conclusive concrete answer. The aim of this paper is to offer an accurate analysis of the parameters and variables, existing to date, regarding the future relations between NATO and Russia, with a focus on the changing geopolitical field and how these may affect the Alliance. In the paper, an attempt is made to reveal the underlying principle of NATO's enlargement. To this end, the new Strategic Concept and geopolitics were used as a theoretical background to explain the future behavior of the parties involved. In addition, the debates on each post-Cold War NATO's enlargement round are also elaborated, as these debates established the rules for future rounds of enlargement. The overall conclusion is that the future of NATO, by maintaining its members' unity as well as the balance in the wider geopolitical region of Asia-Atlantic, seems stable and with prospects for further enlargement.

Keywords: Enlargement, NATO, Russia, Ukraine, Strategic Concept

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΜΑΧΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ	20
2.1 Η απαρχή του κράτους της Ουκρανίας τον 19ο αιώνα	20
2.2 Η προσπάθεια δημιουργίας της Ουκρανικής ταυτότητας	24
2.3 Η εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία (2014)	28
2.4 Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (2022)	31
2.5 Ο Πούτιν και η αυτοκρατορική ταυτότητα της Ρωσίας	33
3. ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΔΙΕΥΡΥΝΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	36
3.1 Το ΝΑΤΟ ως Συμμαχία	36
3.2 Διευρύνσεις του ΝΑΤΟ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο (1999, 2004 και 2009)	38
3.2.1 Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ το 1999	38
3.2.2 Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ το 2004	40
3.2.3 Η στροφή το 2009 προς τα δυτικά βαλκανικά κράτη	41
3.3 Λόγοι αντίδρασης της Ρωσίας στη διεύρυνση του ΝΑΤΟ	42
3.4 Η Στρατηγική Αντίληψη του ΝΑΤΟ από ιστορική σκοπιά	44
3.5 Η Στρατηγική Αντίληψη της Μαδρίτης (2022)	50
3.6 Η προσέγγιση του ΝΑΤΟ ως προς την Ουκρανία	55
3.6.1 Η ανάπτυξη της σχέσης ΝΑΤΟ και Ουκρανίας	55
3.6.2 Η στάση της Ουκρανίας μετά την εισβολή στην Κριμαία	58

3.6.3 Η απάντηση του ΝΑΤΟ απέναντι στις εισβολές της Ρωσίας στην Ουκρανία
59

4. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ	62
4.1 Αλλαγή της γεωπολιτικής δυναμικής	62
4.2 Η γεωπολιτική ρητορική της εισβολής στην Ουκρανία	65
4.3 Οι υποψήφιοι και το μέλλον της διεύρυνσης του ΝΑΤΟ	67
4.3.1 Ουκρανία - Γεωργία.....	67
4.3.2 Φιλανδία - Σουηδία.....	69
4.4 Αντιδράσεις χωρών - μελών στη νέα επικείμενη διεύρυνση του ΝΑΤΟ	72
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	74
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83
Βιβλία- Έρευνες.....	83
Άρθρα.....	88
Ιστοσελίδες.....	91

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Χάρτης της Ουκρανίας που άνηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία.....	21
Εικόνα 2: Στοιχεία χρήσης γλώσσας 2001	25
Εικόνα 3: Αποτελέσματα δημοσκόπησης 2017 για τη χρήση γλώσσας στην Ουκρανία	25
Εικόνα 4: Αποτελέσματα χρήσης γλώσσας στην Ουκρανία το 2017	26
Εικόνα 5: Στρατεύματα του NATO στην Ανατολική Ευρώπη, Ιούλιος 2022.....	60

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σημειολογικά από το 1945 μέχρι το 1989 το διεθνές σύστημα ήταν διπολικό, γεγονός το οποίο ανάγκαζε την Αμερική και την ΕΣΣΔ να λειτουργούν ως αντίπαλοι. Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, οι ΗΠΑ βρέθηκαν ως ο μοναδικός δρώντας στο διεθνές στερέωμα (Volgy και Imwalle 1995). Αν και η σχέση μεταξύ Ρώσων, Ουκρανών και Λευκορώσων παραμένει αντικείμενο διαμάχης και στις τρεις χώρες, η Ουκρανία έχει κάνει τεράστια βήματα στην εδραίωση μιας κοινής πολιτικής ταυτότητας, στην οποία το μεγαλύτερο μέρος των ρωσόφωνων κατοικούν στην ανατολική και νότια Ουκρανία. Η σχετική επιτυχία αυτού του σχεδίου της «ουκρανοποίησης» έχει επιταχύνει την αποσύνδεση της Ουκρανίας από τη Ρωσία (Kas'ianov 2010), τροφοδοτώντας την ανησυχία στη Μόσχα, καθώς ο χρόνος εξαντλείται για να αποκαταστήσει την επιρροή στον γείτονά της και να δικαιολογήσει μια σειρά από όλο και πιο επικίνδυνα στοιχήματα για να οδηγήσει την Ουκρανία πίσω στην τροχιά της Μόσχας (Gessen 2022). Στο ζήτημα της Ουκρανίας, το NATO λειτούργησε μην υπολογίζοντας τη Ρωσία ως παίκτη με προτιμήσεις, τις οποίες είναι διατεθειμένη να επιβάλλει. Η κρίση που προκάλεσε στην Ουκρανία, με εργαλείο τη στρατιωτική πίεση, είναι σχεδιασμένη να ανασχέσει τη δυναμική στα θέματα ισορροπίας δυνάμεων στην Ευρωπαϊκή ήπειρο (Cordesman και Hwang 2022), την ίδια δυναμική που αναδύθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Από την πτώση του τείχους του Βερολίνου και έπειτα, η προσέγγιση της Συμμαχίας στο νέο περιβάλλον ασφάλειας έχει τις ρίζες της, σε ένα ισχυρό αίσθημα αδιαίρετου ασφάλειας. Το NATO είναι συγκεκριμένη Συμμαχία, που καταφέρνει να ενισχύσει την εθνική ασφάλεια των κρατών μελών της, ενισχύοντας την ασφάλεια του συνολικού του περιβάλλοντος (Hillen και Noonan 1998). Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, γεγονός που ώθησε το NATO να ενεργοποιήσει τις διατάξεις του Άρθρου 5 για πρώτη φορά στην ιστορία του, απλώς επιβεβαίωσε τη σημασία της εμφάνισης μιας κοινής απάντησης στις παγκόσμιες απειλές. Το NATO χρησιμοποιεί έναν συγκεκριμένο λόγο για να εξηγήσει τις προθέσεις του και τη συμπεριφορά του, αλλά αυτός ο λόγος αποτυγχάνει να εξηγήσει γιατί ο εκδημοκρατισμός του περιβάλλοντος του NATO δεν επεκτείνεται στη Ρωσία, τη χώρα

της οποίας η ασφάλεια συνδέεται στενά με αυτή της Ευρώπης (Cordesman και Hwang 2022).

Από την άλλη πλευρά του χάσματος, η Ρωσία βλέπει το NATO ως επέκταση της εξουσίας των Ηνωμένων Πολιτειών. Ως εκ τούτου, αν και η διεύρυνση του NATO αντιμετωπίζεται με πολύ αρνητικό πρίσμα στη Ρωσία, θεωρείται ως μια διαδικασία που στοχεύει ευθέως κατά των εθνικών συμφερόντων και της ασφάλειας της Ρωσίας, καθόσον είναι προφανές ότι κάθε υποψήφια χώρα για ένταξη στο NATO δεν συμμερίζεται το ίδιο επίπεδο ανησυχίας με τη Μόσχα. Η Ρωσία αντιτάχθηκε στη διεύρυνση του NATO προς τις χώρες της Βαλτικής, αλλά ήταν πολύ αδύναμη για να την αποτρέψει εκείνη τη στιγμή (Συλλογικό 2011). Αν και δεν προκάλεσε πολλά παράπονα σχετικά με την επέκταση της ένταξης στο NATO στα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, η Ρωσία σήμερα εμφανίζεται πολύ πιο δυνατή στο να προστατεύσει αυτό, που θεωρεί ότι είναι κοντά στα σύνορά της, και να χαράξει μια «κόκκινη γραμμή» στην πορεία της διεύρυνσης στην περίπτωση της Ουκρανίας (μαζί με αυτή της Γεωργίας). Η Ρωσία απέτυχε να εξηγήσει το ό,τι δεν αρκεί να απεικονίζονται όλες οι πτυχές ενός ζητήματος ως περίπλοκη διεύρυνση από άποψη γεωπολιτικής (Hillen και Noonan 1998). Δεν μπορεί να αποτραπεί η ένταξη μιας χώρας σε έναν διεθνή οργανισμό, εάν αυτό πραγματικά εναπόκειται στην ελεύθερη βούληση των πολιτών της και όχι στη βούληση άλλου γειτονικού κράτους.

Η Ουκρανία έχει εμβαθύνει σημαντικά τη σχέση της με το NATO τα τελευταία 25 χρόνια. Οι σχέσεις μεταξύ NATO και Ουκρανίας, χρονολογούνται από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έκτοτε έχουν εξελιχθεί σε μια από τις πιο ουσιαστικές συνεργασίες (NATO 2022α). Το ενδιαφέρον του Κιέβου για ένταξη στο NATO, έχει ενταθεί ιδιαίτερα μετά το ενδιαφέρον της Ρωσίας για την κατάληψη της Κριμαίας και την υποκίνηση ένοπλης σύγκρουσης στην περιοχή της ανατολικής Ουκρανίας στο Ντονμπάς το 2014. Η Ρωσία από την άλλη πλευρά, αντιλαμβάνεται την περαιτέρω διεύρυνση του NATO προς τα ανατολικά ως μείζονα απειλή. Η συνεχιζόμενη σύγκρουση μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας, θα επηρεάσει τις συμπεριφορές των κρατών - μελών του NATO όσο αφορά στις προοπτικές ένταξης της Ουκρανίας. Η Ουκρανία έχει διαδραματίσει εδώ και καιρό έναν σημαντικό, αλλά μερικές φορές αγνοούμενο,

ρόλο στην παγκόσμια τάξη ασφαλείας. Σήμερα, η χώρα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή μιας ανανεωμένης αντιπαλότητας μεγάλων δυνάμεων, που πολλοί αναλυτές λένε, ότι θα κυριαρχήσει στις διεθνείς σχέσεις τις επόμενες δεκαετίες (Perrigo 2022).

Η πλήρους κλίμακας εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022, σηματοδότησε μια δραματική κλιμάκωση της οκταετούς σύγκρουσης και μια ιστορική καμπή για την Ευρω-Ατλαντική ασφάλεια. Η απόφαση του Προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν να στείλει στρατεύματα πέρα από τα σύνορα ενός κυρίαρχου έθνους - η μεγαλύτερη τέτοια εισβολή από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο - έχει δημιουργήσει αυτό, που πολλοί βλέπουν ως τρομακτικό προηγούμενο. Με την υποστήριξη της Δύσης, η Ουκρανία κατάφερε να ματαιώσει πολλές πτυχές της επίθεσης της Ρωσίας, αλλά πολλές από τις πόλεις της, έχουν κονιοποιηθεί και πλέον πολλοί πολίτες της έγιναν πρόσφυγες ή έχουν εκτοπιστεί. Παραμένει ασαφές εάν και πώς θα μπορούσε να προκύψει μια διπλωματική λύση (Khurshudyan, Ryan and Sonne 2022). Η θέση της Ουκρανίας στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της μελλοντικής ευθυγράμμισής της με θεσμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και ο Οργανισμός Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO), κρέμεται από την επίλυση της διαμάχης της με τη Ρωσία.

Μία από τις πρωταρχικές δικαιολογίες, που πρόβαλε η Ρωσία για την εισβολή της στην Ουκρανία, ήταν η αδυσώπητη επέκταση του NATO προς την Ανατολή. Τώρα, όμως δύο ακόμη χώρες στη γειτονιά της Ρωσίας - η Σουηδία και η Φινλανδία - ανακοίνωσαν την απόφασή τους, να ενταχθούν στο NATO. Η Φινλανδία έχει σύνορα μήκους 1.340 χιλιομέτρων με τη Ρωσία (Finnish Ministry for Foreign Affairs χ.χ.). Αυτό σημαίνει, ότι ακόμη και όταν η Ρωσία προσπαθεί να οικοδομήσει ακόμη μια περιοχή επιπλέον ως σύνορο μεταξύ της Ρωσίας και της φιλονατοϊκής Ουκρανίας, την περιοχή του Ντονμπάς, τα χερσαία σύνορα της Ρωσίας με το NATO ενδέχεται να διπλασιαστούν.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία είναι το αποκορύφωμα της ολοένα και πιο στρατιωτικοποιημένης εξωτερικής της πολιτικής, που επικεντρώνεται γύρω από μία μικρή ελίτ αρμοδίων λήψης αποφάσεων κυρίως στις Ένοπλες Δυνάμεις και τις υπηρεσίες ασφαλείας κοντά στον Πρόεδρο Πούτιν. Η προσέγγισή της είναι επιθετική, ανεκτική στους κινδύνους και βαθιά αναθεωρητική, εκτείνεται σε τομείς και στηρίζεται

σε μεγάλο βαθμό σε βάνουσες τακτικές για να πετύχει τη νίκη (Cancian 2022). Το NATO είναι τώρα αναγκασμένο να επιστρέψει στην αρχική του αποστολή - να υπερασπιστεί την Ευρώπη έναντι μιας επιθετικής και άκρως στρατιωτικοποιημένης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής (Hillen και Noonan 1998). Οι σχέσεις NATO - Ρωσίας είχαν σχετικά ομαλοποιηθεί στο άμεσο μεταψυχροπολεμικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να μειωθούν ακόμη και οι ευρωπαϊκές επενδύσεις σε αμυντικές δυνατότητες (Kuzio 1997). Οι βασικές προτεραιότητες μετά την εισβολή στην Ουκρανία, περιλαμβάνουν τη μετάβαση από την αποτροπή στην άμυνα, την ενίσχυση των δυνατοτήτων του NATO στην Ευρώπη και την ενίσχυση των περιφερειακών εταιρικών σχέσεων (Cancian 2022).

Κατά τη διάρκεια της τριήμερης συνάντησής τους στη Μαδρίτη, τον Ιούνιο του 2022, τα μέλη του NATO αντιμετώπισαν ένα γεωπολιτικό τοπίο, που χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό μεγάλων δυνάμεων και πολλαπλές απειλές, από επιθέσεις στον κυβερνοχώρο μέχρι και την κλιματική αλλαγή. Οι ηγέτες των κρατών - μελών του NATO έριξαν το βλέμμα τους σε όλο τον κόσμο - προκαλώντας μια επίπληξη αφού κατηγορήσαν την Κίνα, ότι θέτει «σοβαρές προκλήσεις» στην παγκόσμια σταθερότητα (Wilson, Lawless και Corbet 2022). Αλλά η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, αναμφισβήτητα κυριάρχησε στη Σύνοδο κορυφής και ειδικότερα στην εκπόνηση της νέας Στρατηγικής Αντίληψης του NATO.

Αυτή η έρευνα είναι σημαντική, καθώς συνδέει την εισβολή στην Ουκρανία, αναφορικά με τις διαστάσεις, που αφορούν στο NATO, με το ίδιο το μέλλον της Συμμαχίας. Η παρέμβαση του NATO από το 2014, στον απόηχο της σύγκρουσης Ρωσίας - Ουκρανίας, έχει ενταθεί σε κρίσιμους τομείς. Από την πλήρους κλίμακας εισβολή της Ρωσίας το 2022, το NATO και οι Σύμμαχοι έχουν παράσχει πρωτοφανή επίπεδα υποστήριξης (NATO 2022α).

Στόχος της εργασίας είναι να αναλύσει τα μέχρι σήμερα δεδομένα, ώστε να διερευνήσει σε βάθος όλες τις πολιτικές διαστάσεις, οι οποίες επηρεάζουν την αλλαγή και μορφοποίηση της Συμμαχίας. Σκοπός της εργασίας είναι να καταλήξει στην πιο πιθανή καταγραφή του μέλλοντος του NATO.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα, που επιχειρεί να απαντήσει η εργασία είναι: Ποιο θα είναι το μέλλον του NATO, μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία; Συναφώς, πριν από το πρωταρχικό ερευνητικό ερώτημα, είναι απαραίτητο να απαντηθούν και άλλα δευτερεύοντα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Η τρέχουσα συζήτηση για τη διεύρυνση του NATO προς την Ουκρανία είναι παρόμοια με προηγούμενες συζητήσεις για την πιθανή εισχώρηση της χώρας στη Συμμαχία;
2. Η συζήτηση για τη διεύρυνση του NATO στην Ουκρανία αποτελεί σημείο καμπής στη μελλοντική σχέση της Ρωσίας και της Δύσης και ως εκ τούτου στις σχέσεις Ρωσίας - NATO;
3. Πώς επηρεάζεται η γεωπολιτική δυναμική με την απόφαση της Ρωσίας να εισβάλλει στην Ουκρανία;
4. Μπορεί το NATO να επιβιώσει των προαναφερθέντων τεκτονικών αλλαγών στο διεθνές στερέωμα;

Για να απαντηθούν όλα αυτά τα ερωτήματα, η παρούσα εργασία θα εξετάσει τις σχέσεις του NATO με την Ουκρανία, αλλά και άλλες παράκτιες και μη χώρες, που φιλοδοξούν να λάβουν την ιδιότητα μέλους του NATO. Ως εκ τούτου, θα εξετάσει και τις τρέχουσες πολιτικές του NATO, ειδικά μετά την εισβολή στην Ουκρανία του 2022, όταν η Ρωσία επέκτεινε την παρουσία της στην περιοχή με τον πιο επιθετικό τρόπο, με τη χρήση της σκληρής ισχύος.

Μεθοδολογία Έρευνας: Αυτή η εργασία βασίστηκε σε δευτερεύοντα δεδομένα από πηγές όπως επίσημες εκθέσεις, άρθρα σε περιοδικά, βιβλία και αξιόπιστες εθνικές/διεθνείς ιστοσελίδες. Η μεθοδολογία, που ακολουθήθηκε είναι η δευτερογενής ανάλυση δεδομένων (Johnston 2014).

Περιορισμοί: Υπάρχει ένας κύριος περιορισμός και αυτός αφορά στη συνεχή αλλαγή της δυναμικής του διεξαγόμενου πολέμου στην Ουκρανία. Η εργασία αντικατοπτρίζει μόνο τις πληροφορίες, οι οποίες είναι διαθέσιμες μέσω μη διαβαθμισμένων πηγών.

Επιπλέον, αν και η εργασία αυτή αναγνωρίζει το γεγονός, ότι κάθε γύρος διεύρυνσης του NATO περιλαμβάνει πολιτικές, καθώς και στρατιωτικές πτυχές, λόγω της πολυπλοκότητας και του εύρους των συναφών θεμάτων, η υπόψη εργασία επικεντρώνεται στις πολιτικές διαστάσεις της διαδικασίας, και κυρίως στις πολιτικές ανησυχίες σχετικά με τη διεύρυνση του NATO σε σχέση με τη Ρωσία. Έτσι, δεν θα αντιμετωπιστεί εδώ η θέση άλλων περιφερειακών δυνάμεων (όπως η Τουρκία) ή άλλων διεθνών παραγόντων (όπως, η Ευρωπαϊκή Ένωση).

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι με τις τρέχουσες αλλαγές και τη μεταβλητότητα των παραμέτρων, είναι δύσκολο να προβλεφθεί το μέλλον του NATO. Το συμπέρασμα που εξήχθη είναι, ότι σαφώς και θα συνεχίσει να υφίσταται η αμυντική Ευρω - Ατλαντική Συμμαχία, συνεχίζοντας να διευρύνεται προς την Ανατολή και να ενισχύεται, καθόσον ακόμη υφίσταται και ο αρχικός λόγος - απειλή, για τον οποίο δημιουργήθηκε: το αντίπαλο δέος της Ρωσίας. Σε κάθε περίπτωση, το συμπέρασμα αυτό αντικατοπτρίζει τις τρέχουσες παραμέτρους, με την παρούσα ηγεσία της Ρωσίας και τις αλυτρωτικές της βλέψεις, κάτι το οποίο μπορεί να μεταβληθεί ανά πάσα στιγμή εάν η παρούσα ηγεσία κάποια στιγμή πάψει να υφίσταται στο μέλλον.

Η εργασία ξεκινά με την Εισαγωγή, στην οποία πραγματοποιείται μία σύντομη ανασκόπηση των γεγονότων, παρουσιάζονται οι ερευνητικές ερωτήσεις, καθώς και η δομή της εργασίας. Στο Κεφάλαιο 2, παρουσιάζεται η ιστορική πορεία της γέννησης του κράτους της Ουκρανίας, καθώς και η διαμάχη της - διαμέσου αυτής της ιστορίας - με τη Ρωσία. Γίνεται μία αναφορά στην αυτοκρατορική ταυτότητα του Προέδρου Πούτιν, καθώς και στις δύο εισβολές, που πραγματοποίησε η Ρωσία στην Ουκρανία το 2014 και το 2022. Το Κεφάλαιο 3, πραγματοποιεί μία ανασκόπηση του NATO ως αμυντική Συμμαχία. Επικεντρώνεται στις διευρύνσεις της Συμμαχίας μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και αναλύει τις Στρατηγικές Αντιλήψεις που εκπονήθηκαν, με σημείο αναφοράς την πρόσφατη Στρατηγική Αντίληψη του 2022 στη Μαδρίτη, μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Στο Κεφάλαιο 4, γίνεται μία ανασκόπηση της σχέσης μεταξύ του NATO και της Ουκρανίας, εμφανίζοντας σαφώς την έλλειψη αποφασιστικότητας της Συμμαχίας για την ένταξη της χώρας ως μέλος σε αυτήν. Αναφέρεται επίσης στη στάση της Ουκρανίας μετά την εισβολή της Ρωσίας το 2014 σε

αυτή και την προσπάθειά της, να προσεγγίσει το NATO. Επίσης, γίνεται αναφορά στη στάση του NATO μετά την πρόσφατη εισβολή, τον Φεβρουάριο του 2022, της Ρωσίας στην Ουκρανία. Το Κεφάλαιο 5 πραγματεύεται τις συζητήσεις και τις προσπάθειες του NATO για μια νέα διεύρυνση, ειδικά προς δύο χώρες της Ανατολής, την Ουκρανία και τη Γεωργία, για τις οποίες η Μόσχα επιδεικνύει φανερή αντίθεση. Επιπλέον, αναλύονται οι συζητήσεις διεύρυνσης της Συμμαχίας μετά το αίτημα της Σουηδίας και της Φιλανδίας για εισχώρηση στο NATO. Γίνεται αναφορά σε αντιδράσεις χωρών μελών του NATO ως προς τις αιτήσεις χωρών για εισχώρηση στη Συμμαχία, όπως η Τουρκία, αλλά και της Ρωσίας. Τίθεται η γεωπολιτική ως επεξήγηση της πολιτικής διάστασης της διεύρυνσης του NATO. Και πραγματοποιείται ανάλυση της πιθανής μελλοντικής εξέλιξης της Συμμαχίας, βασισμένη στις μέχρι τώρα παραμέτρους και μεταβλητές. Τέλος, στο κεφάλαιο Συμπεράσματα, πραγματοποιείται μία παρουσίαση των επιμέρους συμπερασμάτων των κεφαλαίων της εργασίας και απαντώνται τα ερευνητικά ερωτήματα.

2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΜΑΧΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

2.1 Η απαρχή του κράτους της Ουκρανίας τον 19ο αιώνα

Ενώ οι κάτοικοι της σύγχρονης Ουκρανίας έχουν διατηρήσει πολιτικές και γλωσσικές ταυτότητες διαφορετικές από τη Ρωσία για αιώνες, ο ουκρανικός εθνικισμός - η πεποίθηση, ότι οι Ουκρανοί αποτελούν ένα ξεχωριστό έθνος, που θα έπρεπε να έχει το δικό του κράτος - εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, όπου η σημερινή Ουκρανία ήταν διαιρεμένη μεταξύ της Ρωσίας και της Αυστροουγγαρίας (που έλεγχαν τις δυτικές ουκρανικές περιοχές της Γαλικίας, της Μπουκοβίνας και της Υπερκαρπαθίας). Οι σχετικά φιλελεύθεροι Αψβούργοι ανέχονταν το ουκρανικό εθνικό κίνημα και παρείχαν υποστήριξη στις ουκρανικές δυνάμεις, που πολέμησαν εναντίον της Ρωσίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, βοηθώντας την Ουκρανία να επιτύχει μια σύντομη ανεξαρτησία μετά την κατάρρευση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (Fellerer 2017).

Για σχεδόν τρεις αιώνες (1654 - 1917), ένα μεγάλο μέρος της Ουκρανίας ήταν μέρος της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Η Ρωσική Αυτοκρατορία, καταδίωκε Ουκρανούς ακτιβιστές και ουκρανικές οργανώσεις. Οι ρωσικές αρχές υποστήριξαν, ότι ο ουκρανικός εθνικισμός ήταν ένα τεχνητό δημιούργημα της Βιέννης με στόχο αυτό, που ένας ανώτερος διπλωμάτης ονόμασε «διατάραξη της ρωσικής φυλής [plemeni]». Ο Υπουργός Εσωτερικών εξέδωσε διάταγμα το 1863 για την απαγόρευση της δημοσίευσης και της διδασκαλίας στην ουκρανική γλώσσα, που παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 1905. Ουκρανοί συγγραφείς και ακτιβιστές, όπως ο Ταράς Σεβτσένκο (Taras Shevchenko), που θεωρείται ο πατέρας της ουκρανικής λογοτεχνίας, συνελήφθησαν και εξορίστηκαν (Shkandrij 2001).

Εικόνα 1: Χάρτης της Ουκρανίας που άνηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία

Πηγή: (Ukrainian Lessons 2019)

Με την κατάρρευση της Αυστροουγγρικής και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι υποψίες της Ρωσίας για την ουκρανική ταυτότητα συνεχίστηκαν. Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης Ειρήνης του Παρισιού, ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας Σεργκέι Σαζόνοφ (Sergey Sazonov), ένας άνθρωπος γενικά συμπαθής στα σλαβικά εθνικά κινήματα, παρατήρησε: «Όσο για την Ουκρανία, δεν υπάρχει. Ακόμα και η λέξη είναι τεχνητή και ξένη εισαγωγή. Υπάρχει μια Μικρή Ρωσία, δεν υπάρχει Ουκρανία... Το ουκρανικό κίνημα δεν είναι παρά μια αντίδραση ενάντια στις καταχρήσεις της γραφειοκρατίας και του μπολσεβικισμού» (Subtelny 2009, 343).

Αυτό το χάσμα μεταξύ των αυστροουγγρικών και των ρωσικών εδαφών συνέχισε να έχει σημασία πολύ μετά την πτώση των δύο Αυτοκρατοριών. Η Ουκρανία

εξασφάλισε μια σύντομη περίοδο ανεξαρτησίας κατά τη διάρκεια του Ρωσικού Εμφυλίου Πολέμου, με εθνικιστικές, αναρχικές και άλλες ομάδες να πολεμούν τόσο τον πολωνικό όσο και τον ρωσικό στρατό - αλλά και μεταξύ τους (Fellerer 2017).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, οι περιοχές στα δυτικά, που προηγουμένως ελέγχονταν από την Αυστροουγγαρία, πέρασαν υπό πολωνική ή ρουμανική κυριαρχία έως ότου τις κατέλαβε ο Στάλιν στην αρχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παρά την περίοδο της «ιθαγενοποίησης» (korenizatsiya) της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της πολιτικής στη δεκαετία του 1920, η Ουκρανία γνώρισε τελικά υψηλό βαθμό εκρωσισμού, λόγω της δίωξης των εθνικιστών διανοουμένων υπό τον Στάλιν, των λεπτών γλωσσικών και εθνοτικών ορίων μεταξύ Ρώσων και Ουκρανών και των ευκαιριών για πρόοδο, που είχαν στη διάθεσή τους οι Ουκρανοί, οι οποίοι διακήρυξαν μια ρωσική ταυτότητα. Η φαύλη εκστρατεία κοινοτικοποίησης του Στάλιν απέτυχε και η δυτική Ουκρανία παρέμεινε ένα χωνευτήρι για εθνικιστικό συναίσθημα (Shkandrij 2001).

Η Δυτική Ουκρανία ήταν η βάση των επιχειρήσεων για την Οργάνωση Ουκρανών Εθνικιστών [Organization of Ukrainian Nationalists (OUN)] του Στεπάν Μπαντέρα (Stepan Bandera), η οποία προσπάθησε να δημιουργήσει ένα κράτος μαριονέτα υπό γερμανική προστασία κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ήταν ο τόπος μερικών από τις χειρότερες θηριωδίες του πολέμου - συμπεριλαμβανομένης της εκμηδένισης του εβραϊκού πληθυσμού υπό την ηγεσία της Γερμανίας, της εθνοκάθαρσης των Πολωνών υπό την ηγεσία της Ουκρανίας και των πολωνικών αντιποίνων επιθέσεων εναντίον Ουκρανών αμάχων. Στη ρωσική αφήγηση, ο Στεπάν Μπαντέρα έγινε μια φιγούρα ιδιαίτερου μίσους και η προθυμία του να συνεργαστεί με τους ναζί εισβολείς θεωρήθηκε ως απόδειξη της σχέσης μεταξύ του ουκρανικού εθνικισμού, της εθνοκάθαρσης και της ξένης χειραγώγησης (Marples 2007).

Κατά τα τέλη της δεκαετίας 1980, η πολιτική του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ (Mikhail Gorbachev) για το γκλάσνοστ («άνοιγμα») παρείχε μια ευκαιρία για την κινητοποίηση εθνικιστικών κινημάτων, που πίεζαν για τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένου του Λαϊκού Κινήματος (Ρουχ) της Ουκρανίας. Ο

Γκορμπατσόφ προσπάθησε να κρατήσει την Ουκρανία μέσα σε μια συνομοσπονδία, που ήλπιζε ότι θα αντικαθιστούσε την παλαιά Σοβιετική Ένωση (Volgy και Imwalle 1995).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο τότε Ρώσος Πρόεδρος Μπορίς Γιέλτσιν (Boris Yeltsin) υποστήριξε την ουκρανική ανεξαρτησία στο πλαίσιο της προσπάθειάς του, να ξεπεράσει τον Γκορμπατσόφ και να ρίξει τη Σοβιετική Ένωση, αυτός και οι σύμβουλοί του προσκολλήθηκαν στην πεποίθηση, ότι μια ανεξάρτητη Ουκρανία θα συνέχιζε να παραμένει στενά συνδεδεμένη με τη Ρωσία. Ο σύμβουλος του Γιέλτσιν, Γκενάντυ Μπουρμπούλης (Gennady Bourboulis), παρατήρησε ότι *«Ήταν αδιανόητο, για τον εγκέφαλό μας, για το μυαλό μας, ότι (η ανεξαρτησία της Ουκρανίας) θα ήταν ένα αμετάκλητο γεγονός»*. Ως εκ τούτου, ο Γιέλτσιν αντιστάθηκε στις εκκλήσεις ανώτερων στρατιωτικών αξιωματούχων και πολιτικών, όπως ο τότε δήμαρχος της Μόσχας Γιούρι Λουζκόφ (Yuri Luzhkov), να «ανακτήσουν» την Κριμαία ή να επιδιώξουν με άλλο τρόπο τον εδαφικό ρεβιζιονισμό προς μια ανεξάρτητη Ουκρανία (Fellerer 2017).

Ωστόσο, μεγάλο μέρος της ρωσικής πολιτικής και πνευματικής ελίτ συνέχισε να αμφιβάλει για τη νομιμότητα ή τη βιωσιμότητα του ουκρανικού κράτους. Μία από τις πιο επιδραστικές φωνές στη συζήτηση της εποχής του «γκλάσνοστ», σχετικά με τη μελλοντική μορφή του ρωσικού συνασπισμού, ήταν αυτή του νομπελίστα μυθιστοριογράφου και φιλοσόφου Αλεξάντρ Σολζενίτσιν (Aleksandr Solzhenitsyn). Μια φιγούρα, που είχε από καιρό επικρίνει το σοβιετικό σύστημα για την επιβολή βίας στον παραδοσιακό ρωσικό πολιτισμό και τη ρωσική ταυτότητα, ζήτησε τη δημιουργία μιας «Ρωσικής Ένωσης» αποτελούμενης από τον ανατολικό σλαβικό πυρήνα της Σοβιετικής Ένωσης - Ρωσία, Λευκορωσία, Ουκρανία και Βόρειο Καζακστάν - ενώ τα κράτη της Βαλτικής, του Νότιου Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας θα ανεξαρτητοποιηθούν. Θεωρούσε την τυποποιημένη ουκρανική γλώσσα ως το «παραμορφωμένο» προϊόν των αυστρουγγρικών δολοπλοκιών, «άσχετο με τη λαϊκή χρήση και ασφυκτικά γεμάτο από γερμανικές και πολωνικές λέξεις». Ως εκ τούτου, ο Σολζενίτσιν καταδίκασε τη «σκληρή διχοτόμηση» της Ουκρανίας από τη Ρωσία, προειδοποιώντας για περαιτέρω κύματα αυτονομισμού στο εσωτερικό της ίδιας της Ουκρανίας (Rowley 1997).

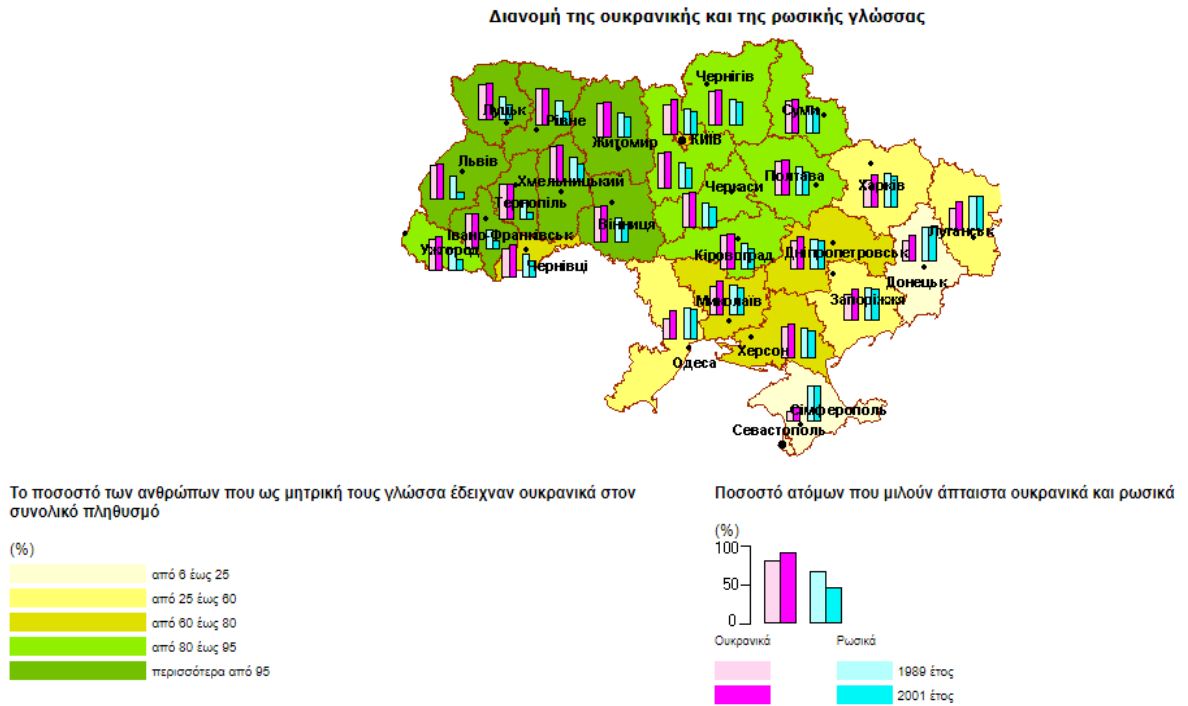
2.2 Η προσπάθεια δημιουργίας της Ουκρανικής ταυτότητας

Η ιστορία τριών και πλέον δεκαετιών από τη σοβιετική κατάρρευση, επικεντρώνεται στη σταδιακή διάδοση της «ουκρανοποίησης» σε ένα όλο και ευρύτερο τμήμα της χώρας και του λαού της Ουκρανίας. Σε ένα μοτίβο γνωστό, τόσο από τη μεσοπολεμική Ευρώπη, όσο και από τον μετα-αποικιακό παγκόσμιο Νότο, το ανεξάρτητο ουκρανικό κράτος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη σφυρηλάτηση μιας κοινής εθνικής ταυτότητας μεταξύ των κατοίκων του, μέσω της εκπαίδευσης, της επίσημης μνήμης (Kas'ianov 2010), των μέσων ενημέρωσης, της νομοθεσίας (Radio Free Europe-Radio Liberty 2022) και άλλων εργαλείων. Με βάση τη χρήση της γλώσσας, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις (CSIS 2018, 6), τον εθνοτικό αυτοπροσδιορισμό και την πολιτική προοπτική, ένα υψηλότερο ποσοστό Ουκρανών πολιτών σήμερα βλέπουν τους εαυτούς τους, πρώτα και κύρια ως Ουκρανούς, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών της χώρας, όπου τα ρωσικά παραμένουν η κυρίαρχη γλώσσα.

Ένα βασικό στοιχείο της διαδικασίας της «ουκρανοποίησης», που βρίσκεται σε εξέλιξη από την ύστερη σοβιετική εποχή, είναι η θόλωση του ιστορικού χάσματος μεταξύ δυτικής και ανατολικής (και νότιας) Ουκρανίας. Αν και το προπύργιο του Ρουχ (Λαϊκού Κινήματος) και παρόμοιων ομάδων βρισκόταν στη Δυτική Ουκρανία, ένα δημοψήφισμα του 1991 για την ανεξαρτησία της από τη Σοβιετική Ένωση εγκρίθηκε από το 92,3% των ψηφοφόρων (Perrigo 2022), ακόμη και στις ρωσόφωνες περιοχές της Ανατολικής Ουκρανίας, όπου μεγάλες πλειοψηφίες υποστήριξαν την ανεξαρτησία της χώρας (Lalrychak 1991). Τα τελευταία χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης, οι ρωσόφωνοι υπερερούσαν αριθμητικά των ουκρανόφωνων στις περισσότερες ανατολικές περιφέρειες της Ουκρανίας. Μέχρι το 2001, ο αριθμός των ουκρανόφωνων ήταν υψηλότερος παντού εκτός από την Κριμαία, το Ντονέτσκ και το Λουχάνσκ (Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Στοιχεία χρήσης γλώσσας 2001

Πηγή: (Κρατική Επιτροπή Στατιστικής της Ουκρανίας 2001)

Το 2017, περισσότερα από τα δύο τρίτα των Ουκρανών πολιτών ισχυριζόταν, ότι τα ουκρανικά είναι μητρική τους γλώσσα (Εικόνες 3 & 4). Ακόμη και στις ανατολικές περιοχές, ένας πλουραλισμός είναι δίγλωσσος στα ουκρανικά και τα ρωσικά. Η μετατόπιση αντικατοπτρίζει τόσο την κρατική πολιτική, όπως στην εκπαίδευση, με το νόμο του 2017 (Kulyk 2018), όσο και τις ατομικές αποφάσεις.

Εικόνα 3: Αποτελέσματα δημοσκόπησης 2017 για τη χρήση γλώσσας στην Ουκρανία

Πηγή: (Ukrainian Lessons 2019)

Στα αριστερά της εικόνας εμφανίζονται οι γενικές απαντήσεις στην ερώτηση «Ποια γλώσσα είναι η μητρική σας γλώσσα;» Τα αποτελέσματα είναι τα εξής:

67,7% - Ουκρανικά
 17,4% - Ουκρανικά και ρωσικά
 13,8% - Ρωσικά
 0,7% - Άλλο
 0,4% - Αβέβαιο

Στα δεξιά της εικόνας, είναι εμφανείς οι αλλαγές στα στατιστικά στοιχεία ανάλογα με τις περιοχές και τις εθνικότητες:

Εικόνα 4: Αποτελέσματα χρήσης γλώσσας στην Ουκρανία το 2017

Δυτική Ουκρανία	Κεντρική Ουκρανία	Νότια Ουκρανία	Ανατολική Ουκρανία	Ντονμπάς (τμήματα των περιοχών Ντόνετσκ και Λουχάνσκ)
92,8% Ουκρανικά	83,8% Ουκρανικά	41,5% Ουκρανικά	36,1% Ουκρανικά	27,4% Ουκρανικά
3,4% Ουκρανικά και ρωσικά	10,1% Ουκρανικά και ρωσικά	26,1% Ουκρανικά και ρωσικά	38,3% Ουκρανικά και ρωσικά	29,1% Ουκρανικά και ρωσικά
1,9% Ρωσικά	5,8% Ρωσικά	30,7% Ρωσικά	24,3% Ρωσικά	41,9% Ρωσικά

Πηγή: Σύνθεση από μετάφραση, του συγγραφέα

Ένας νόμος για τη χρησιμοποίηση της ουκρανικής γλώσσας ως επίσημη γλώσσα του κράτους, που υπογράφηκε από τον πρώην Πρόεδρο της Ουκρανίας Πέτρο Ποροσένκο (Petro Poroshenko) το 2019 - και συχνά αναφέρεται από τον Πούτιν ως στοιχείο της «γεννοκτονίας», που διαπράχθηκε από το ουκρανικό κράτος - υπόσχεται να προωθήσει την «ουκρανοποίηση» της εκπαίδευσης, των μέσων ενημέρωσης και της διοίκησης. Ορίζει τα ουκρανικά ως επίσημη κρατική γλώσσα και απαιτεί από όλα τα μέσα ενημέρωσης να δημοσιεύουν στα ουκρανικά (μπορούν επίσης να δημοσιεύουν παράλληλες εκδόσεις σε άλλες γλώσσες) (Kudriantseva 2019). Μέρος της αλλαγής εμφανίζεται να είναι πολιτικά καθοδηγούμενο, καθώς τα άτομα χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο τα ουκρανικά σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τη ρωσική επέμβαση - ειδικά μετά την εισβολή του 2022. Αποτελεί επίσης το φυσικό αποτέλεσμα των πάνω από 30 ετών ουκρανικής ανεξαρτησίας (Gessen 2022).

Τα πρότυπα ψηφοφορίας παρέχουν έναν άλλο δείκτη της αναδυόμενης αίσθησης εθνικής ενότητας των Ουκρανών. Οι πρώτες προεδρικές και κοινοβουλευτικές εκλογές, που διεξήχθησαν μετά την ανεξαρτησία, αντιμετώπισαν έντονα χάσματα μεταξύ της δυτικής και της ανατολικής Ουκρανίας. Στις εκλογές του 1994, ο Λεονίντ Κραβτσούκ (Leonid Kravchuk), ένας από τους υπογράφοντες τις Συμφωνίες Μπελόβεζ (Belovezh) για τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, κέρδισε το 90% των ψήφων σε αρκετές δυτικές περιφέρειες - ενώ ο αντίπαλός του, Λεονίντ Κούτσμα (Leonid Kuchma), ο οποίος ευνοούσε μια πολιτική ρεαλιστικής εξισορρόπησης μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, συγκέντρωσε 88% των ψήφων στην περιφέρεια Λουχάνσκ και 79% στην περιφέρεια Ντονέσκ (μαζί, Ντονμπάς) (Ryabinin 2020). Από τη ρωσική προσάρτηση της Κριμαίας και την εισβολή στο Ντονμπάς, ωστόσο, οι φιλοδυτικοί υποψήφιοι Πέτρο Ποροσένκο (2014) και Βλαντιμίρ Ζελένσκι (2019) έχουν κερδίσει άνετες πλειοψηφίες σε όλες τις περιφέρειες (Eurasian Research Institute 2019).

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις υποδηλώνουν, ομοίως την αυξανόμενη ιδιαιτερότητα των Ουκρανών από τους Ρώσους. Μέχρι το 2014, ένας μεγάλος αριθμός Ορθόδοξων Ουκρανών διατηρούσε την υποταγή τους στην Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία του Πατριαρχείου Μόσχας (Ukrainian Orthodox Church - Moscow Patriarchy/ UOC - MP), που ιδρύθηκε τις τελευταίες ημέρες της Σοβιετικής Ένωσης ως αυτοδιοικούμενος κλάδος της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (Russian Orthodox Church). Ωστόσο, λίγο μετά την ανεξαρτησία, κληρικοί ευθυγραμμισμένοι με τον Πρόεδρο Κραβτσούκ ίδρυσαν μια αντίπαλη Ορθόδοξη Εκκλησία με επικεφαλής τον δικό της πατριάρχη στο Κίεβο, την οποία η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία και το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας ορθόδοξης κοινότητας θεωρούσαν παράνομη. Η UOC - MP έχει χάσει σταθερά τους υποστηρικτές της λόγω των δεσμών της με τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία προωθεί ενεργά την ιδέα ενός «ρωσικού κόσμου» (Bremer 2015). Η απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως του 2018, να χορηγήσει αναγνώριση και αυτοκεφαλία (ανεξαρτησία) στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας παραμένει ένα πονεμένο σημείο στη Μόσχα, αλλά αντιπροσωπεύει ένα ακόμη βήμα στην προοδευτική απεμπλοκή της Ουκρανίας από τη Ρωσία (Mankoff 2018).

Οι πολιτικές προοπτικές στην Ουκρανία και τη Ρωσία αποκλίνουν επίσης. Οι εκκλήσεις για την ενσωμάτωση της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO αυξήθηκαν σημαντικά - σε μεγάλο βαθμό ως απάντηση στην προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και την κατοχή του Ντονέσκ και του Λουχάνσκ. Η υποστήριξη για την ιδιότητα του μέλους του NATO, η οποία κυμαινόταν κάτω από το 50% πριν από τη ρωσική εισβολή του 2014 (Polityuk και Zinets 2017), έχει αυξηθεί σημαντικά, φθάνοντας το 62% στις αρχές του 2022. Εν τω μεταξύ, περισσότερα από τα 2/3 των Ουκρανών (68%) υποστηρίζουν την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (The Kyiv Independent news desk 2022).

Παρά την ανάπτυξη και την εδραίωση της ουκρανικής εθνικής ταυτότητας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, μια ορισμένη «παν-ρωσική» ή μετα-αυτοκρατορική συνείδηση εξακολουθεί να παραμένει σε γωνίες της ουκρανικής (και ειδικά της λευκορωσικής) κοινωνίας. Μερικοί πολιτικοί, μαχητές και απλοί άνθρωποι ευθυγραμμίστηκαν με τη Ρωσία, συμπεριλαμβανομένου του καθαιρεθέντος πρώην προέδρου Γιανυκονych. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της προσάρτησης της Κριμαίας και του πολέμου στο Ντονμπάς, ορισμένοι Ουκρανοί πολίτες τάχθηκαν στο πλευρό των αυτονομιστών (Faiola 2014).

2.3 Η εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία (2014)

Η μεγάλη στρατηγική της Ρωσίας, είναι να δημιουργήσει *«έναν πολυπολικό κόσμο, με τη Ρωσία ως ένας από τους πόλους του»* (Rumer 2018, 3). Η καθηγήτρια εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας Άνγκελα Στέντ (2018, 6) υποστηρίζει, ότι η Ρωσία επιδιώκει *«μια θέση στο τραπέζι όλων των μεγάλων διεθνών αποφάσεων»*. Η Ρωσία πιστεύει επίσης, ότι της αξίζει μια λεγόμενη σφαίρα ή ζώνη *«προνομιούχων συμφερόντων, δηλαδή ότι οι μετασοβιετικές αποικίες της δεν είναι ούτε εχθρικές προς τη Μόσχα ούτε μαριονέτες της Δύσης»* (Stent 2018, 7). Το κίνητρο αυτής της στρατηγικής είναι η μείωση της ρωσικής επιρροής κατά τη διάρκεια της δεκαετίας αμέσως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου· η αγνόηση της Ρωσίας σε θέματα, που σχετίζονται με την ασφάλεια μεταξύ των πρώην μελών του Συμφώνου της Βαρσοβίας, συμπεριλαμβανομένης της επέκτασης του NATO προς τα ανατολικά· και ο φόβος μιας

εσωτερικής εξέγερσης ή περαιτέρω διάλυση του ελέγχου της Μόσχας στα ανόμοια εδάφη και τους λαούς της (Cordesman και Hwang 2022).

Κατά την προηγούμενη δεκαετία, η Ρωσία είχε χρησιμοποιήσει την ενέργεια ως όπλο, ουσιαστικά απενεργοποιώντας το φυσικό αέριο στο τέλος του χειμώνα για να αναγκάσει το Κίεβο σε υποταγή. Η Ουκρανία δυσκολεύτηκε τόσο από οικονομική άποψη όσο και στο πολιτικό της άνοιγμα. Η Freedom House¹ υποβάθμισε την Ουκρανία από «ελεύθερη» σε «μερικώς ελεύθερη» το 2011, ακόμη και όταν το Κίεβο προσπαθούσε να γεφυρώσει ισχυρότερους δεσμούς με τη Δύση (KHRPG 2011). Μέρος αυτής της γέφυρας ήταν η Συμφωνία Σύνδεσης Ουκρανίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα άνοιγε τα σύνορα σε εμπορεύματα από τη Δύση και έθετε τις προϋποθέσεις για χαλάρωση των ταξιδιωτικών περιορισμών. Κάτω από την πίεση του Κρεμλίνου, ο Βίκτωρ Γιανουκόβιτς υποχώρησε κατά την υπογραφή της συμφωνίας τον Νοέμβριο του 2013, θέτοντας το υπόβαθρο για τις διαδηλώσεις στο Maidan, που θα οδηγούσαν μέχρι την εκδίωξή του, τον επόμενο Φεβρουάριο, καθώς και την επακόλουθη ρωσική στρατιωτική εισβολή και προσάρτηση της Κριμαίας.

Ως απάντηση στην εξέγερση της Euromaidan (ουκρανικές διαδηλώσεις) το 2013 - 2014 στο Κίεβο, η οποία τελικά οδήγησε στην εκδίωξη του Γιανουκόβιτς τον Φεβρουάριο του 2014, η Μόσχα προσάρτησε την Κριμαία, μια ουκρανική χερσόνησο που χύνεται στη Μαύρη Θάλασσα. Η Ρωσία χρησιμοποίησε το τακτικό της πλεονέκτημα στα Stealth, την ταχύτητα και τον αιφνιδιασμό, αναπτύσσοντας δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων, Ρώσους εθελοντές και στρατεύματα, που δεν φέρουν διακριτικά προς την περιοχή. Το Κρεμλίνο αρνήθηκε οποιαδήποτε ανάμειξη στην επιχείρηση, υποστηρίζοντας, ότι πραγματοποιήθηκε έξω από «τοπικές μονάδες αυτοάμυνας». Μόλις στις 17 Απριλίου 2014, δύο μήνες μετά την επιχείρηση προσάρτησης, ο Ρώσος Πρόεδρος παραδέχτηκε ότι *«οι δυνάμεις αυτοάμυνας της Κριμαίας υποστηρίχθηκαν φυσικά από Ρώσους στρατιώτες»*. Σχεδόν κανείς στην κυβέρνηση του Μπαράκ Ομπάμα (Barack Obama) δεν φαινόταν να προβλέπει αυτά τα γεγονότα (Apps 2018).

---

¹ Ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που χρηματοδοτείται κατά πλειοψηφία από την κυβέρνηση των ΗΠΑ στην Ουάσιγκτον, ο οποίος διεξάγει έρευνα και υπεράσπιση για τη δημοκρατία, την πολιτική ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Παράλληλα, μεγάλες διαδηλώσεις και βίαιες συγκρούσεις ξέσπασαν σε όλη τη Νοτιοανατολική Ουκρανία. Η επίμαχη ζώνη εκτεινόταν από την Οδησό έως τη Μαριούπολη στην Αζοφική Θάλασσα. Οι περισσότερες βίαιες συγκρούσεις σημειώθηκαν μέσα και γύρω από το Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ, τις ανατολικότερες περιφέρειες της Ουκρανίας. Τον Απρίλιο οι αυτονομιστές, που υποστηρίζονταν από τη Ρωσία ανακήρυξαν «τις Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ» και υποστήριξαν δημοψηφίσματα, στα οποία ένα τεράστιο ποσοστό 90% του τοπικού πληθυσμού υποτίθεται, ότι ψήφισε υπέρ των δύο δημοκρατιών. Η Ρωσία αρνήθηκε να αναγνωρίσει τη νομιμότητα της εθνικής κυβέρνησης στο Κίεβο και επέμενε ότι οι διαδηλώσεις του Maidan αποτελούσαν μια «αντισυνταγματική κατάληψη [και] ένοπλη κατάληψη της εξουσίας». Ο Πούτιν παρομοίασε την Ουκρανία με ένα αποτυχημένο κράτος, ένα κράτος που βρίσκεται υπό την κυριαρχία άθλιων στοιχείων, στα οποία αναφέρθηκε ως «έξαλλες αντιδραστικές, εθνικιστικές και αντισημιτικές δυνάμεις», που τώρα έλεγχαν το Κίεβο (Fischer 2019).

Υπάρχει κάποια διαφωνία σχετικά με το πόσο η ρωσική στρατιωτική επέμβαση το 2014 στην Ουκρανία ήταν προσχεδιασμένη και μέρος της μακροπρόθεσμης στρατηγικής του Πούτιν ή αν ήταν τακτική αυτοσχεδιασμού. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, ο Πούτιν ήταν καθηλωμένος στο «ουκρανικό ζήτημα». Στις ομιλίες του Προέδρου της Ρωσίας το 2008, είναι εμφανής η επιθυμία του να δημιουργήσει την Ομοσπονδιακή Πολιτεία της Νέας Ρωσίας (Novorossiia), μια αυτοπροτεινόμενη συνομοσπονδία δημοκρατιών στις ανατολικές περιοχές της Ουκρανίας (Twardowski 2015). Η ιδέα του δεν υιοθετήθηκε από τους Ρωσόφωνους, ούτε τους κινητοποίησε στην περιοχή, μέχρι τα γεγονότα του 2014.

Ο Πούτιν λατρεύει να εκφράζει τις ρωσικές ενέργειες με μια εθνικιστική ρητορική, που επικαλείται ένα κοινό σλαβικό παρελθόν. «*Τα πάντα στην Κριμαία μιλούν για την κοινή μας ιστορία και περηφάνια*» και «*Οι τάφοι των Ρώσων στρατιωτών των οποίων η γενναιότητα έφερε την Κριμαία στη ρωσική αυτοκρατορία βρίσκονται επίσης στην Κριμαία*», ανέφερε σε λόγους του (Prague Post Editor 2014, Makarychev 2014). Με άλλα λόγια, ο Πούτιν εκλιπαρούσε τους Ρώσους, να δουν την Κριμαία μέσα από μια παραμορφωμένη ιστορική σκοπιά, στο βαθμό που καθώς ήταν κάποτε μέρος της

Ρωσίας και μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της, είναι Ρώσοι και μιλούν ρωσικά (Bowen και Galeotti 2014). Ωστόσο, αυτό είναι ουσιαστικά ένας αλυτρωτισμός καλυμμένος ως παράνοια, σχεδιασμένος να επιδείξει τη Ρωσία ως θύμα. *«Μόνο όταν η Κριμαία κατέληξε ως μέρος μιας διαφορετικής χώρας, η Ρωσία συνειδητοποίησε ότι δεν την έκλεψαν απλά αλλά λεηλατήθηκε»* τόνισε ο Πούτιν (Ο.π.).

Έχοντας παράσχει στους τοπικούς πληρεξούσιους οικονομική υποστήριξη, όπλα, διοικητές και στρατιώτες, το Κρεμλίνο μπόρεσε να πετύχει μια σειρά από νίκες ενάντια σε τοπικές πολιτοφυλακές, που υποστηρίζονταν από τον ουκρανικό στρατό και να καταλάβει κρίσιμες υποδομές και βασικά κτίρια στο Λουχάνσκ και το Ντόνετσκ, συμπεριλαμβανομένου του πρόσφατα ανακαινισμένου αεροδρομίου της πόλης, αλλά και το Χάρκοβο. Στο Χάρκοβο, οι ουκρανικές αρχές ανέκτησαν τον έλεγχο, αλλά στο Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ, φιλορωσικές ομάδες διεξήγαγαν αυτοσχέδια δημοψηφίσματα για την απόσχιση, ψηφίζοντας υπέρ της αποχώρησης από την Ουκρανία. Οι Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ ορκίστηκαν πίστη στη Μόσχα και εξαρτώνται πλέον πλήρως από τη ρωσική οικονομική, στρατιωτική και πολιτική υποστήριξη, όπως και οι ομόλογοί τους στην Υπερδνειστερία της Μολδαβίας και τη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία της Γεωργίας (Fischer 2019).

Ανεξάρτητα από την προθυμία και του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δεχτούν την Ουκρανία στους κόλπους τους, η εισβολή στην Κριμαία αντικατόπτριζε μια σεισμική μετατόπιση, που καθιστά την ιδέα της επανένταξης με τη Ρωσία εντελώς απίθανο να πραγματοποιηθεί. Έχουν επίσης επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική της Ουκρανίας, στον βαθμό που ο Ζελένσκι, ο οποίος είχε έρθει στην εξουσία στη σκιά του πολέμου και της κατοχής, έδινε προτεραιότητα στην εμβάθυνση των δεσμών με την Ευρωπαϊκή Δύση ως αντιστάθμισμα έναντι περαιτέρω ρωσικής επέμβασης (Polityuk και Zinets 2017).

2.4 Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (2022)

Οι εντάσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας σιγοέβραζαν για περισσότερο από δύο μήνες από τις αρχές του φθινοπώρου του 2021, με τις διπλωματικές προσπάθειες επίλυσης του ζητήματος να δείχνουν ελάχιστα σημάδια προόδου. Η Ρωσία μετακίνησε

περισσότερους από 100.000 στρατιώτες το Νοέμβριο του 2021 στα σύνορά της με την Ουκρανία, μαζί με πολεμικό υλικότεχνικό υλικό, πυροδοτώντας δυτικές προειδοποιήσεις για επικείμενη εισβολή (BBC 2022). Στις 10 Ιανουαρίου 2022 Αμερικανοί και Ρώσοι αξιωματούχοι συναντώνται στη Γενεύη για διπλωματικές συνομιλίες, αλλά οι διαφορές παραμένουν άλυτες, καθώς η Μόσχα επαναλαμβάνει απαιτήσεις ασφαλείας, τις οποίες επίσημα η Ουάσιγκτον δηλώνει, ότι δεν μπορεί να αποδεχθεί (Khurshudyan, Ryan and Sonne 2022).

Η Ουάσιγκτον στις 26 Ιανουαρίου 2022, παρουσίασε μια γραπτή απάντηση στις απαιτήσεις ασφαλείας της Ρωσίας, επαναλαμβάνοντας τη δέσμευση στην πολιτική «ανοιχτών θυρών» του NATO, ενώ προσέφερε μια «*αρχική και ρεαλιστική αξιολόγηση*» των ανησυχιών της Μόσχας (Aljazeera 2022α). Στις 31 Ιανουαρίου 2022, οι ΗΠΑ και Ρωσία διαπληκτίστηκαν για την κρίση στην Ουκρανία σε ειδική κλειστή σύνοδο του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Nichols και Landay 2022). Την 1η Φεβρουαρίου 2022, ο Πρόεδρος Πούτιν αρνήθηκε ότι σχεδιάζει εισβολή και κατηγόρησε τις ΗΠΑ, με το πρόσχημα ότι αγνοούσαν τις απαιτήσεις ασφαλείας της χώρας του (Aljazeera 2022β). Στις 8 Φεβρουαρίου 2022, ο Γάλλος Πρόεδρος Εμανουέλ Μακρόν (Emmanuel Macron) συναντά τον Πούτιν για μαραθώνιες συνομιλίες στη Μόσχα και αναφέρει στους δημοσιογράφους, ότι η Ρωσία δεν θα κλιμακώσει την κρίση στην Ουκρανία (Aljazeera 2022γ). Ωστόσο, το Κρεμλίνο διέψευσε ότι ο Μακρόν και ο Πούτιν κατέληξαν σε συμφωνία για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Ο εκπρόσωπος του Κρεμλίνου Ντμίτρι Πεσκόφ (Dmitry Peskov) δήλωσε, ότι «*στην παρούσα κατάσταση, η Μόσχα και το Παρίσι δεν μπορούν να καταλήξουν σε καμία συμφωνία*» (Kingsley 2022).

Η απόφαση της Ρωσίας να εισβάλει στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, εξέπληξε ακόμη και εκείνους, που είχαν περάσει μήνες προβλέποντας μια επικείμενη εισβολή. Μερικοί από τους πιο διαυγείς παρατηρητές, περίμεναν αρχικά τη ρωσική αναγνώριση των κρατιδίων του Ντονμπάς, προκειμένου να ακολουθήσει περιορισμένη στρατιωτική επιχείρηση για την επέκταση του εδάφους τους. Το αρχικό σοκ στην πολύ μεγαλύτερης κλίμακας εισβολή, που ακολούθησε επιδεινώθηκε από την φαινομενικά παραληρηματική φύση του Κρεμλίνου με τους στόχους του κηρυγμένου πολέμου: αποστρατικοποίηση και «*αποναζικοποίηση*» της Ουκρανίας, υπονοώντας όχι μόνο

κινήσεις για να καταστήσει άχρηστο τον ουκρανικό στρατό αλλά και να εγκαταστήσει ένα νέο πολιτικό καθεστώς (Cancian 2022).

Η ιδέα, ότι η Ρωσία θα μπορούσε το 2022, να επιβάλει μια κυβέρνηση-μαριονέτα σε μια χώρα, όπου δεν μπορούσε καν να βοηθήσει στη νοθεία μιας εκλογής το 2004, αφήφησε την αληθοφάνεια. Ωστόσο, η αρχική στρατιωτική στρατηγική, αντικατοπτρίζει τις γρήγορες προσπάθειες κατάληψης του Κιέβου και αποκεφαλισμού της κυβέρνησης. Μέσα σε λίγες ημέρες, αυτή η προσέγγιση είχε εμφανώς αποτύχει, προκαλώντας αναβαθμονόμηση και στροφή στις μεθόδους βομβαρδισμού και πολιορκίας του πυροβολικού. Αναφορές για θηριωδίες από ρωσικές δυνάμεις στις κατεχόμενες περιοχές, παρείχαν περαιτέρω απόηχους αυτού του ζοφερού επιχειρήματος. Το τρομερό παράδοξο της ρωσικής στρατιωτικής στρατηγικής είναι, ότι η μεγαλύτερη μέχρι στιγμής καταστροφή έγινε στην ανατολική και νότια Ουκρανία - δηλαδή στις πιο «ρωσικές» περιοχές, που ισχυριζόταν ότι το Κρεμλίνο «απελευθερώνει». Το πρώτο αποτέλεσμα του πολέμου ήταν η καταστροφή των ρωσόφωνων περιοχών της Ουκρανίας, η πιθανή συνέπεια του οποίου είναι η απώθηση ενός πληθυσμού που το Κρεμλίνο θεωρούσε από καιρό μειονότητα εντός της Ουκρανίας. Η αδιαφορία για την ευημερία τους, υποδηλώνει είτε μια απίθανη αποτυχία νοημοσύνης ή μια πιο θεμελιώδη κατανόηση σε κάποιο επίπεδο, ότι τελικά αυτός είναι ένας διαφορετικός πληθυσμός από αυτόν της Ρωσίας (Erstein 2022).

2.5 Ο Πούτιν και η αυτοκρατορική ταυτότητα της Ρωσίας

Ο Πούτιν και άλλοι αξιωματούχοι ισχυρίζονται, ότι οι κυβερνήσεις της Ουκρανίας μετά το 2014 έχουν ακολουθήσει μια «μπαντεριστική» πολιτική εκκαθάρισης της ρωσικής επιρροής, υπό την καθοδήγηση ξένων χορηγών (Rudling 2022).

Ο Πούτιν ως ηγέτης, συνειδητά παρουσιάζει τον εαυτό του, ως την ενσάρκωση της αυτοκρατορικής παράδοσης της Ρωσίας και υιοθετεί παρόμοια γλώσσα με τους αυτοκρατορικούς προκατόχους του, για να περιγράψει την Ουκρανία ως οντότητα και τη σχέση Ρωσίας - Ουκρανίας - Λευκορωσίας. Ο Πούτιν κατηγορεί το NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση, ότι χειραγωγούν το ουκρανικό εθνικό συναίσθημα ως μέρος του δικού τους γεωπολιτικού ανταγωνισμού με τη Ρωσία, χρησιμοποιώντας «την παλιά

βάση των Πολωνο-Αυστριακών ιδεολόγων», για να δημιουργήσουν ένα αίσθημα αντι-Ρωσικό στην Ουκρανία. Συναφώς, κατηγορεί τους δύο οργανισμούς, ότι προσπαθούν να απομακρύνουν την Ουκρανία από την «αυθεντική» ταυτότητά της και την ευθυγράμμιση της με τη Ρωσία (Putin 2021).

Αυτή η απόρριψη της ουκρανικής ταυτότητας και ο ισχυρισμός, ότι η επιθυμία της Ουκρανίας είναι να διαχωριστεί από τη ρωσική επιρροή, ως προϊόν «εξωτερικών δυνάμεων» φαίνεται να μην είναι μόνο ρωσικά σημεία συζήτησης, αλλά ένας ισχυρισμός, που ο ίδιος ο Πούτιν (και πιθανώς, άλλοι υψηλόβαθμοι Ρώσοι αξιωματούχοι) πιστεύουν. Συνέβαλε στην πεποίθηση του Κρεμλίνου, ότι ο πόλεμος θα μπορούσε να κερδηθεί εύκολα και γρήγορα - ότι οι απλοί Ουκρανοί θα καλωσόριζαν τις ρωσικές δυνάμεις ως απελευθερωτές, μόλις είχαν απομακρύνει τη «φασιστική χούντα» στο Κίεβο (Likhachev 2022), παρόλο που ο Πρόεδρος Ζελένσκι κέρδισε το 73% των ψήφων στις προεδρικές εκλογές της Ουκρανίας τον Απρίλιο του 2019 (Schwartz 2019).

Μια πιθανότητα, που εισήγαγαν ορισμένοι δυτικοί σχολιαστές είναι, ότι το σφάλμα του Πούτιν στην Ουκρανία θα παράγει εγκαίρως μια πολιτική αλυσιδωτή αντίδραση στη Ρωσία, που θα οδηγήσει στην αντικατάστασή του. Αυτή η σχολή σκέψης περιλαμβάνει διάφορες παραλλαγές, βέβαια. Κάποιοι πιστεύουν, ότι οι στρατιωτικοί ηγέτες της Ρωσίας θα αντιδράσουν όλο και πιο επαναστατικά σε απάντηση της κακοδιαχείρισης του πολέμου του Κρεμλίνου, καθώς η ανθρώπινη δύναμη της Ρωσίας μειώνεται και τα οπλοστάσιά της αποστραγγίζονται (Frydenborg 2022). Οι κατέχοντες τον πλούτο στη Ρωσία, καθώς και πρόσβαση στη Δύση, είτε θα δημιουργήσουν κάποια παραλλαγή ενός πραξικοπήματος, είτε θα υποστηρίξουν έναν πιο δυτικό διάδοχο στις επόμενες προεδρικές εκλογές της Ρωσίας (Belton και Miller 2022).

Αυτές οι εξελίξεις δεν είναι αδιανόητες, αλλά καμία δεν φαίνεται πολύ πιθανή αυτή τη στιγμή. Οι δημοσκοπήσεις υποδηλώνουν, ότι ο Πούτιν είναι πιο δημοφιλής από ό,τι πριν από τον πόλεμο (Necherurenko 2022). Παρόλο, που η Ρωσία υπέστη ένα μεγάλο οικονομικό χτύπημα, οι δυτικές κυρώσεις και η στρατιωτική βοήθεια προς την Ουκρανία έχουν ενισχύσει τις αντιλήψεις στη Ρωσία, ότι ο πόλεμος δεν είναι εναντίον της Ουκρανίας αλλά εναντίον της Δύσης, η οποία προτίθεται στη εκμηδένιση της

Ρωσίας (RM Staff 2022, Weier 2022). Μέχρι στιγμής, οι απώλειες μάχης της Ρωσίας, φαίνεται να παράγουν μια πατριωτική, παρά μια αντι-προεδρική (έναντι του Προέδρου Πούτιν) στάση.

3. ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΔΙΕΥΡΥΝΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

3.1 Το ΝΑΤΟ ως Συμμαχία

Από την έναρξη της λειτουργίας του, στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το ΝΑΤΟ έχει γίνει μία από τις πιο επιτυχημένες στρατιωτικές Συμμαχίες στην ιστορία των επίσημων συμφωνιών μεταξύ κρατών. Ως περιφερειακός οργανισμός, που υπάγεται στα Ηνωμένα Έθνη (Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών - ΟΗΕ), το ΝΑΤΟ δημιουργήθηκε για να προστατεύσει τα κράτη μέλη του, από την απειλή που έθετε η πρώην Σοβιετική Ένωση. Η αρχή της συλλογικής άμυνας ορίζεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, η οποία αποτελεί την ιδρυτική συμφωνία του ΝΑΤΟ (1949). Το γενικό σκεπτικό της Συμμαχίας ορίστηκε περίφημα από τον πρώτο Γενικό Γραμματέα, τον Λόρδο Χέιστινκς Ισμάου (Hastings Ismay): «Ο λόγος ύπαρξης του ΝΑΤΟ πρέπει να κρατήσει τους Ρώσους έξω, τους Αμερικανούς μέσα και τους Γερμανούς κάτω» (ΝΑΤΟ Χ.Χ.).

Η ιστορία δείχνει, ότι η εξάλειψη των λόγων για την ίδρυση μιας Συμμαχίας, συνήθως σημαίνει και τη διάλυση αυτής της Συμμαχίας. Το ΝΑΤΟ είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα αντίθετης βιωσιμότητας. Δηλαδή, αντί να αυτοδιαλυθεί μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, το ΝΑΤΟ έχει καταφέρει να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον ασφαλείας και έχει διπλασιάσει σχεδόν τα μέλη του, από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ, ότι εκτός από την ευρύτερη ατζέντα για την ασφάλεια, το ΝΑΤΟ εξακολουθεί να αποτελεί μια Συμμαχία για συλλογική άμυνα, αλλά όχι για συλλογική ασφάλεια. Το επίκεντρο αυτής της διαφοράς, είναι η διεύρυνση του ΝΑΤΟ με βάση το Άρθρο 10 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον² (ΝΑΤΟ 1949), ιδιαίτερα σε σχέση με τις ισορροπίες μεταξύ του ΝΑΤΟ και του διαδόχου της πρώην αντιπάλου χώρας της, τη Ρωσία, σχετικά με τη διεύρυνση της Συμμαχίας προς

² Το άρθρο 10 της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού έχει ως εξής: «Τα μέρη μπορούν, ομόφωνα να προσκαλούν οποιοδήποτε άλλο ευρωπαϊκό κράτος είναι σε θέση να προωθήσει τις αρχές αυτής της Συνθήκης και να συμβάλει στην ασφάλεια της περιοχής του Βόρειου Ατλαντικού, για να προσχωρήσει σε αυτή τη Συνθήκη».

την Ανατολή. Μπορεί κανείς να παρατηρήσει μια αυξανόμενη ασυμφωνία στην ορολογία, που χρησιμοποιούν οι δύο πλευρές, όταν συζητείται το θέμα της διεύρυνσης. Ενώ, το NATO και τα κράτη μέλη του χρησιμοποιούν ρητορική, που επηρεάζεται έντονα από θεωρίες φιλελευθερισμού, όπως η «πολιτική ανοιχτών θυρών», «διάδοση της δημοκρατίας», «κράτος δικαίου», «κοινές αξίες» και «κοινό συμφέρον» (Meltzer 2016).

Οι Ρώσοι χρησιμοποιούν συνήθως γλώσσα που έχει τις ρίζες της, στη σφαίρα της γεωπολιτικής, όπως «κοντά στο εξωτερικό» και «κόκκινη γραμμή». Αυτή η απόκλιση έγινε πιο έντονη στις συζητήσεις για την πιθανή ένταξη της Ουκρανίας (και εν συνεχεία της Γεωργίας) δεδομένου, ότι η Ρωσία εποφθαλμιά τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, που βρίσκονται εντός της «σφαίρας συμφερόντων» της. Επί πλέον, Ρώσοι αξιωματούχοι ισχυρίζονται, ότι αν και οι ενέργειες του NATO μπορεί να είναι καλυμμένες με φιλελεύθερη ρητορική, στην πραγματικότητα υποκινούνται από γεωπολιτικούς λόγους ισχύος (Lanron 2007).

Στο ερώτημα, γιατί δημιουργούνται Συμμαχίες, ο Στέφεν Γουόλτ (1997, 157) βλέπει την απάντηση στη συλλογική παροχή ασφάλειας. Τα έθνη δημιουργούν Συμμαχίες, κυρίως ως απάντηση στις αντιληπτές απειλές για την ασφάλεια των επιμέρους κρατών μελών τους. Η πηγή της απειλής μπορεί να είναι εξωτερική ή εσωτερική και ορίζει δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στη δημιουργία Συμμαχιών. Η πρώτη, η «επικεντρωμένη στην εξωτερική ασφάλεια, συνδέεται με τον ρεαλισμό, που βασίζεται στις σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων· η τελευταία, εστιασμένη στην εσωτερική ασφάλεια, ελέγχει τον σχηματισμό Συμμαχιών από μικρότερα κράτη, ιδιαίτερα από τις αναπτυσσόμενες χώρες». Αναλύοντας τους λόγους για τους οποίους οι Συμμαχίες αντέχουν ή καταρρέουν, διευκρινίζει ότι: «Οι Συμμαχίες είναι περισσότερο πιθανόν να επιμείνουν όταν υπάρχει μεγάλη ασυμμετρία ισχύος μέσα τους, όταν οι σύμμαχοι μοιράζονται παρόμοιες πολιτικές αξίες και όταν η σχέση είναι ιδιαίτερα θεσμοθετημένη. Τέτοιες Συμμαχίες θα είναι πιο εύκολο να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και θα είναι καλύτερα εξοπλισμένες να χειριστούν τις συγκρούσεις συμφερόντων που αναπόφευκτα προκύπτουν» (Walt 1997, 170).

Το NATO εν μέρει εντάσσεται σε αυτό το μοντέλο. Έχοντας τις ΗΠΑ ως κινητήρια δύναμη, ικανή να διατηρήσει την ενότητα των συμμάχων, αυτή η Συμμαχία είναι άκρως

θεσμοθετημένη και αποτελείται από ομοϊδεάτισσες χώρες, που βασίζονται στις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της οικονομίας της αγοράς. Σχετικά με το ζήτημα του χρόνου και τον τυπικά προσωρινό χαρακτήρα των Συμμαχιών, το NATO βρήκε έναν τρόπο να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον της μεταψυχροπολεμικής εποχής, αντιμετωπίζοντας μια νέα σειρά ζητημάτων και αναβαθμίζοντας την πολιτική διάσταση της Συμμαχίας, σε εξίσου σημαντική με τη στρατιωτική πτυχή (NATO 2009α).

3.2 Διευρύνσεις του NATO μετά τον Ψυχρό Πόλεμο (1999, 2004 και 2009)

3.2.1 Η διεύρυνση του NATO το 1999

Η απόδειξη ότι το NATO δεν είχε μια προμελετημένη πολιτική διεύρυνσης προς την Ανατολή είναι ξεκάθαρη από τη δήλωση του τότε γενικού γραμματέα του NATO, Μάνφρεντ Βέρνερ (Manfred Worner), το 1989: *«Το NATO δεν θα ήθελε μια αλλαγή ισορροπίας ή επέκταση των στρατιωτικών του συνόρων προς τα ανατολικά»* (Solomon 1997, 7). Το ίδιο ίσχυε και για τις Ηνωμένες Πολιτείες (Goldgeier 1999, 4). Η πρωτοβουλία για τη διεύρυνση του NATO αναφέρθηκε επίσημα για πρώτη φορά στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στις Βρυξέλλες το 1994, ακολουθούμενη από τη «Μελέτη για τη Διεύρυνση του NATO» τον επόμενο χρόνο (NATO 1995).

Ο «ρωσικός παράγοντας» στη διαμόρφωση της πολιτικής διεύρυνσης του NATO ήταν σημαντικός. Πρώτον, η Ρωσία ήταν η διάδοχος της Σοβιετικής Ένωσης, η δύναμη πίσω από τη Συνθήκη της Βαρσοβίας. Σύμφωνα με πολλούς παρατηρητές της εποχής, το μέλλον του NATO ήταν ο σημαντικότερος δείκτης του μέλλοντος των σχέσεων μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης. Δεύτερον, υπήρχαν ισχυρές ενδείξεις, ότι κατά τη διαδικασία της επανένωσης της Γερμανίας και της ομαλής ένταξής της στο NATO το 1990, οι ΗΠΑ έδωσαν σαφείς υποσχέσεις στη Ρωσία, ότι το NATO δεν επρόκειτο να διευρυνθεί προς τα ανατολικά (Goldgeier 1999, 15). Πολλοί υποστήριξαν, ότι η επέκταση του NATO προς τα ανατολικά, θα μπορούσε να κάνει τη Ρωσία καχύποπτη και να θέσει σε κίνδυνο τη διαδικασία εκδημοκρατισμού της. Πιθανότατα, οι απόψεις αυτές εξετάστηκαν σοβαρά δεδομένου του γεγονότος, ότι η κυβέρνηση των

ΗΠΑ έθεσε σε αναμονή το θέμα της διεύρυνσης, κατά τη διάρκεια των προεδρικών εκλογών στη Ρωσία τα έτη 1995 και 1996. Η πραγματικότητα βέβαια ήταν, ότι ως χώρα σε μεταβατικό στάδιο, η Ρωσία κατακλυζόταν από οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Οι Ρώσοι πολιτικοί είχαν μεγαλύτερα προβλήματα από τη διεύρυνση του NATO (Kobriinskaya 2001, 184).

Το NATO βρήκε σιγά - σιγά, έναν νέο ρόλο για τον εαυτό του, στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ενεργώντας ως η ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών. Αν και αμερόληπτη, η Ρωσία κατηγόρησε το NATO, ότι υιοθέτησε αντι-σερβική θέση στη σύγκρουση της Βοσνίας. Η Γερμανία και οι ΗΠΑ, δύο υποστηρικτές της διεύρυνσης του NATO, ήταν επίσης (όχι τυχαία κατά την άποψη της Ρωσίας) υποστηρικτές των Κροατών και των Βόσνιων Μουσουλμάνων, αντίστοιχα στη σύγκρουση. Μέχρι τον Ιανουάριο του 1997 (δηλαδή μετά τις προεδρικές εκλογές της Ρωσίας και των ΗΠΑ), δεν υπήρξε επίσημη απόφαση για τη διεύρυνση του NATO. Ανεπίσημα, όμως πηγές του NATO, έκαναν λόγο για τουλάχιστον δύο κύματα στη διαδικασία της διεύρυνσης. Η πρώτη θα περιλάμβανε την Τσεχική Δημοκρατία, την Πολωνία, τη Σλοβενία και την Ουγγαρία, ενώ η δεύτερη θα μπορούσε να δεχθεί τη Ρουμανία, τη Σλοβακία, τη Βουλγαρία και ορισμένα μετασοβιετικά κράτη (Headley 2003). Στο ερώτημα, το οποίο αφορά στο ποιές χώρες θα εισαχθούν στο NATO, απάντησε σχετικά ο Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ, Ουίλιαμ Κοέν (William Cohen) τον Ιούνιο του 1997, πριν από διαβουλεύσεις με τους Συμμάχους. Η διεύρυνση του NATO είχε ολοκληρωθεί. Η άποψη των ΗΠΑ ήταν, η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τσεχική Δημοκρατία, η οποία είχε σημειώσει τη μεγαλύτερη πρόοδο στη μεταρρύθμιση των στρατευμάτων της, διασφαλίζοντας πολιτικό έλεγχο και ανάπτυξη δημοκρατικών θεσμών και ελεύθερης αγοράς. Η Σλοβακία έμεινε εκτός, λόγω της εσωτερικής πολιτικής αναταραχής. Η Σλοβενία και η Ρουμανία εξετάστηκαν, επίσης για πιθανή υποψηφιότητα, υποστηριζόμενες από την Ιταλία και τη Γαλλία, αλλά εκείνη την εποχή δεν θεωρούνταν σοβαροί υποψήφιοι για ένταξη (Millen 2002).

Η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τσεχική Δημοκρατία έγιναν κράτη - μέλη του NATO τον Μάρτιο του 1999. Γρήγορα έγινε φανερό το γεγονός, ότι τα υπόψη προσφάτως εισαχθέντα κράτη - μέλη δεν ήταν έτοιμα να ανταποκριθούν στα πρότυπα της

Συμμαχίας, ως αποτέλεσμα του οποίου το ΝΑΤΟ πήρε τα μαθήματά του και εισήγαγε το Σχέδιο Δράσης Μέλους (Membership Action Plan - MAP). Το MAP, μια πρακτική εκδήλωση της «πολιτικής των ανοιχτών θυρών», χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια, που περιγράφουν τις απαιτήσεις για την ένταξη: πολιτική και οικονομικά θέματα, αμυντικά/στρατιωτικά θέματα, θέματα πόρων, θέματα ασφάλειας και νομικά θέματα. Η συνολική ιδέα του MAP, ήταν να ελέγχει τη διαδικασία ένταξης στο ΝΑΤΟ, καθορίζοντας ένα πρόγραμμα βημάτων, που πρέπει να ακολουθηθούν και πρότυπα, που πρέπει να πληρούνται για να βοηθήσουν τις επίδοξες χώρες να προετοιμαστούν για πιθανή μελλοντική ένταξη. Η συμμετοχή στο MAP δεν εγγυάται την ένταξη του κράτους στο ΝΑΤΟ. Αντίθετα, ο στόχος του είναι να εμπνεύσει τις υποψήφιες χώρες να επιτύχουν τους δικούς τους στόχους: να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ένταξης· να είναι έτοιμες να συνεισφέρουν στο ΝΑΤΟ και να γίνουν εταίροι στη διασφάλιση της διατλαντικής ασφάλειας (Simon 2000).

3.2.2 Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ το 2004

Η κυβέρνηση Κλίντον αποφάσισε να αφήσει το θέμα της επόμενης διεύρυνσης του ΝΑΤΟ, στη διοίκηση του επόμενου Προέδρου των ΗΠΑ. Αυτό ανακούφισε τους Ευρωπαίους συμμάχους για δύο λόγους. Πρώτον, έχοντας ολοκληρώσει τους στόχους του πρώτου γύρου της διεύρυνσης, η Γερμανία δεν ήταν ιδιαίτερα ενθουσιώδης για τη συνέχιση της διαδικασίας. Δεύτερον, οι ευρωπαϊκές χώρες γνώριζαν, ότι ο επόμενος γύρος των διαπραγματεύσεων για την επέκταση των μελών, θα περιλάμβαναν τα κράτη της Βαλτικής, κάτι το οποίο θα είχε ως σθεναρό αντίπαλο τη Ρωσία. Ο δεύτερος γύρος της διεύρυνσης ήταν αβέβαιος για πολλούς λόγους. Ο πιο σημαντικός λόγος αποτελούσε το γεγονός, ότι δεν ήταν προφανές ποιο ήταν το στρατηγικό σκεπτικό γι' αυτόν τον γύρο της επέκτασης. Σε αντίθεση με τον πρώτο γύρο, όπου η σταθεροποίηση της Κεντρικής Ευρώπης έγινε γενικά αποδεκτή ως θεμιτό στρατηγικό σκεπτικό από τους Συμμάχους, ο δεύτερος γύρος δεν είχε ενιαίο σκεπτικό από τη Συμμαχία, αλλά είχε άλλες διαφορετικές βλέψεις: σταθεροποίηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ολοκλήρωση της σταθεροποίησης της Κεντρικής Ευρώπης και/ή συμπερίληψη των Βαλτικών χωρών. Το ΝΑΤΟ, επίσης δεν είχε σαφή συμφωνία σχετικά με τους πιθανούς υποψηφίους. Επιπλέον, σε αντίθεση με τον πρώτο γύρο, δεν υπήρχε ισχυρή

ευρωπαϊκή δύναμη, που να πιέζει τη διεύρυνση, αφού ο ενθουσιασμός της Γερμανίας είχε εξασθενήσει (Larrabee 2001).

Η πρώτη αλλαγή πολιτικής σχετικά με τη διεύρυνση του NATO συνέβη, όταν ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους, περιέγραψε το όραμά του για μια Ευρώπη «ολόκληρη, ελεύθερη και ειρηνική» τον Ιούνιο του 2001 στη Βαρσοβία. (Millen 2002). Η δεύτερη μεγάλη αλλαγή πολιτικής, ήρθε με τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου κατά το ίδιο έτος. Ο απόηχος της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 έκανε τις ΗΠΑ να πιέσουν σκληρότερα για τη διεύρυνση του NATO, καθώς αναζητούσαν πιστούς συμμάχους στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Αυτό έκανε τους Ευρωπαίους Συμμάχους τους, να κινηθούν με αλληλεγγύη προς την κατεύθυνση της πολιτικής των ΗΠΑ και να είναι λιγότερο απρόθυμοι να αντιταχθούν στην περαιτέρω διεύρυνση. Η Ρωσία, η οποία επίσης εντάχθηκε στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, πήρε μια πιο ήπια θέση για το θέμα. Ο Πούτιν είδε τη συνεργασία στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας ως προτεραιότητα, έναντι της αντίθεσης στην επέκταση της Συμμαχίας. Στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Πράγα τον Νοέμβριο του 2002, η Συμμαχία εξέδωσε προσκλήσεις για ένταξη στη Λετονία, τη Λιθουανία, την Εσθονία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Κροατία, Αλβανία και η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (πΓΔΜ) έμειναν εκτός αυτής της ομάδας, αν και τους δόθηκε ισχυρή υποστήριξη για να συνεχίσουν περαιτέρω μεταρρυθμίσεις. Τον Μάρτιο του 2004, αυτοί οι επτά υποψήφιοι έγιναν κράτη μέλη του NATO (Gallis 2001). Ο Larrabee (2001) κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η απόφαση του NATO να εισαγάγει επτά υποψήφιους ταυτόχρονα, εμπόδισε τη Συμμαχία να χρειαστεί να δώσει την ίδια μάχη ξανά, κάθε λίγα χρόνια.

3.2.3 Η στροφή το 2009 προς τα δυτικά βαλκανικά κράτη

Η Αλβανία, η Κροατία και η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (πΓΔΜ) εντάχθηκαν για πρώτη φορά σε διάφορους ευρωπαϊκούς θεσμούς στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Σε αυτές τις τρεις βαλκανικές χώρες, προσφέρθηκε καθεστώς MAP το 1999. Από τότε, αυτές οι χώρες έχουν πραγματοποιήσει μεταρρυθμίσεις των στρατιωτικών τους δυνάμεων, με στόχο την επίτευξη των προτύπων του NATO. Μετά τον δεύτερο γύρο της διεύρυνσης, με την ένταξη επτά νέων

μελών, πολλοί σύμμαχοι ζήτησαν να επιβραδυνθεί ο ρυθμός επέκτασης του NATO (Bennett 2017).

Η ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στις ευρωατλαντικές δομές υποστηρίχθηκε έντονα από τις ΗΠΑ και τα νότια κράτη μέλη του NATO, ιδιαίτερα την Ιταλία και τη Γαλλία. Φάνηκε ως ευκαιρία για τη σταθεροποίηση της περιοχής, καθώς και ως αντίβαρο στη συνεχιζόμενη διεύρυνση της Συμμαχίας προς την Ανατολή. Αναφορικά με τον τρίτο γύρο της διεύρυνσης για την προσθήκη της Κροατίας και της Αλβανίας δεν είχε προηγηθεί μεγάλη συζήτηση. Η Συμμαχία έδωσε σε αυτά τα κράτη μια θετική αξιολόγηση, σχετικά με την εφαρμογή του MAP και η Κροατία και η Αλβανία προσκλήθηκαν να ενταχθούν στο NATO, κατά τη Σύνοδο κορυφής στο Βουκουρέστι το 2008 (Συλλογικό 2011). Όμως, η Διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής του Βουκουρεστίου, που ξεκίνησε με μια ανακοίνωση, ότι «συναντηθήκαμε σήμερα για να διευρύνουμε τη Συμμαχία μας» δεν ήταν τόσο πολύ σχετική με τη διεύρυνση, για να συμπεριληφθούν κράτη από τα Δυτικά Βαλκάνια (Heads of NATO State and Government 2008). Το πραγματικό αμφιλεγόμενο ζήτημα - και αυτό που εκκρεμεί ακόμη - είναι η περίπτωση της Ουκρανίας και της Γεωργίας.

3.3 Λόγοι αντίδρασης της Ρωσίας στη διεύρυνση του NATO

Γιατί η Ρωσία, η οποία συνορεύει μόνο με μία χώρα της κεντρικής Ευρώπης (την Πολωνία), είναι τόσο κατηγορηματικά αντίθετη στην επέκταση του NATO; Η συνολική εχθρότητα της Ρωσίας στη διεύρυνση του NATO, αυτή καθαυτή βασίζεται περισσότερο σε ζητήματα συμβιβασμού με την απώλεια της αυτοκρατορίας και του καθεστώτος της Μεγάλης Δύναμης, καθώς και με την κληρονομιά της ψυχολογίας της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στα Υπουργεία Ενέργειας και στο Υπουργείο Εξωτερικών της (Szporluk 1994). Εξάλλου, αν η Ουκρανία, μια χώρα με τρία πιθανά νέα μέλη του NATO στα σύνορά της, δεν θεωρούσε αυτή την εξέλιξη ως απειλή για την ασφάλειά της, γιατί η Ρωσία να αισθάνεται «απειλή» από τη διεύρυνση του NATO; Η Ρωσία ήταν απογοητευμένη όταν διαπίστωσε, ότι η Ουκρανία είχε ξεκινήσει την οργάνωση των δικών της ενόπλων δυνάμεων, τον Ιανουάριο του 1992. Η ουκρανική κίνηση ανάγκασε τη Ρωσία να ξεκινήσει την οργάνωση των δικών της Ενόπλων Δυνάμεων, τον Απρίλιο

του 1992. Επιπλέον, η Ρωσία δεν είχε εγκαταλείψει την ιδέα της διατήρησης μιας ενωμένης διοίκησης της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) και ένα μήνα αργότερα, στις 15 Μαΐου 1992, θέσπισε τη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας της Τασκένδης (Kuzio 1997). Η δημιουργία της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας της Τασκένδης, ήταν στα μάτια της Ρωσίας, ο πυρήνας από τον οποίο θα δημιουργούταν αργότερα ένα στρατιωτικό μπλοκ της ΚΑΚ. Αυτές οι εξελίξεις συνέβησαν πριν από οποιαδήποτε πραγματική συζήτηση με τη Δύση και την Ευρώπη για τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ. Ως εκ τούτου αν και οι Ρώσοι υποστηρίζουν, ότι το απειλούμενο νέο στρατιωτικό μπλοκ της ΚΑΚ είναι μια αντίδραση στη σχεδιαζόμενη διεύρυνση του ΝΑΤΟ, αυτό είναι άτοπο (Rutland 2013).

Η ρωσική πολιτική ασφάλειας εξελίχθηκε προς την κατεύθυνση της ανασύστασης της ΚΑΚ ως «ζώνης στρατηγικών συμφερόντων» της από το 1993, αφού η Μόσχα εγκατέλειψε τον φιλοδυτικό φιλελεύθερο διεθνισμό του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Οι αντιρρήσεις της Ρωσίας, για την ένταξη χωρών μακριά από τα σύνορά της στο ΝΑΤΟ, δεν έχουν να κάνουν με την «απειλή» για τη ρωσική ασφάλεια, αλλά με μια ψυχολογική αντίληψη, ότι η Ρωσία δεν είναι συνώνυμη με τη Ρωσική Ομοσπονδία - αλλά με την πρώην ΕΣΣΔ (Kuzio 1997). Πώς αλλιώς μπορεί κανείς να εξηγήσει την αντίθεση της Μόσχας στην ένταξη της Ουγγαρίας και της Σλοβακίας στο ΝΑΤΟ, δύο χώρες που χωρίζονται από τη Ρωσία από περίπου τα 1.200 χιλιόμετρα της ανεξάρτητης Ουκρανίας (πόσο μάλλον την αντίθεση της Μόσχας στην ένταξη της Κροατίας στο ΝΑΤΟ) (Blank 1996);

Στον απόηχο του πρώτου γύρου της διεύρυνσης του ΝΑΤΟ, ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, Γεβγκένι Πριμακόφ (Yevgkeni Primakov), αναφέρθηκε δραματικά σε μια «κόκκινη γραμμή», αντίστοιχη με τα πρώην σοβιετικά σύνορα, πέρα από την οποία δεν θα μπορούσε να επιτραπεί στο ΝΑΤΟ να διεισδύσει. Η ρεαλιστική συνεργασία έχει ήδη παραβιάσει αυτή τη γραμμή και δεν υπάρχει καμία ένδειξη, ότι η Ρωσία έχει πρόθεση να εγκαταλείψει την έντονη αντίθεσή της στην ένταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ (Sharp 1997, T. Kuzio 1997).

Ο Πούτιν εμφανίστηκε ως πολύ πιο σθεναρός επικριτής του ΝΑΤΟ. Ενάμιση χρόνο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, κατέστησε σαφές ότι δεν έβλεπε πλέον

την ανάγκη για εισχώρηση στο NATO. Υποστήριξε, ότι η Ρωσία πρέπει είτε να ενταχθεί στο NATO, δίνοντας ουσιαστικά δικαίωμα βέτο στη Ρωσία λόγω του μοντέλου λήψης αποφάσεων, που βασίζεται στη συναίνεση ή το NATO θα έπρεπε να διαλυθεί (AP News 2001).

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Ρωσίας, που κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του 2021, παρουσίασε ένα βήμα παραπέρα σε μια ολοένα και πιο αντίπαλη στάση έναντι της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών (President of the Russian Federation 2022), σε σύγκριση με την προηγούμενη στρατηγική του 2015. Απέδειξε, επίσης την κυριαρχία του στρατιωτικού κατεστημένου και του κατεστημένου ασφαλείας στον τρόπο σκέψης εξωτερικής πολιτικής. Η στρατηγική καθορίζει μια κοσμοθεωρία, που αντιλαμβάνεται τη Ρωσία ως απειλούμενη εξωτερικά και εσωτερικά από τη Δύση. Για τη Μόσχα, η εσωτερική απειλή αποδεικνύεται από τις έγχρωμες επαναστάσεις και τη δυτική «ιδεολογία» σε αντίθεση με τις παραδοσιακές ρωσικές αξίες. Εξωτερικά, το Κρεμλίνο επιβεβαιώνει μια δήθεν απειλητική δυτική στρατιωτική στάση. Ο τρόπος με τον οποίο, η Ρωσία διεξάγει τον πόλεμο στην Ουκρανία και οι αποτυχίες της αντικατοπτρίζουν τη σκέψη πίσω από αυτή τη στρατηγική.

3.4 Η Στρατηγική Αντίληψη του NATO από ιστορική σκοπιά

Η Στρατηγική Αντίληψη του NATO έχει σκοπό να προσφέρει μια διάγνωση ενός δυναμικού διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας, να προσδιορίσει τις κύριες απειλές - προκλήσεις για την ευρωατλαντική ασφάλεια και να σκιαγραφήσει τρόπους για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων. Επομένως, έχει σκοπό να ενημερώσει τις πολιτικές του NATO για τα επόμενα χρόνια (NATO 2022β). Καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Στρατηγικές Ιδέες του NATO - οι οποίες παρέμειναν απόρρητες - διήρκεσαν περίπου μια δεκαετία κατά μέσο όρο (Rynning 2012).

Το NATO αναγνωρίζει τρεις βασικές περιόδους στην εξέλιξη των στρατηγικών του αντιλήψεων (NATO 2022β). Η πρώτη είναι η περίοδος του «Ψυχρού Πολέμου», κατά την οποία η πρωταρχική εστίαση αφορούσε σε στρατιωτικά μέτρα κατά των κρατικών απειλών και πολιτικές αναφορικά με την άμυνα και την αποτροπή. Η δεύτερη ήταν «η μετα-ψυχροπολεμική περίοδος πολέμου», όπου η ευρύτερη προσέγγιση

υπογράμμισε την περαιτέρω συνεργασία ως μέσο προώθησης της ειρήνης και της σταθερότητας, οπότε και το NATO ασχολήθηκε με επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Η τρίτη περίοδος, μετά την 11 Σεπτεμβρίου του 2001, έθεσε νέα ζητήματα στην ημερήσια διάταξη, όπως η «καταπολέμηση της τρομοκρατίας», η διασφάλιση της «ενεργειακής ασφάλειας» και η αντιμετώπιση - πρόληψη και καταστολή - των «επιθέσεων στον κυβερνοχώρο».

Στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, ανακοινώθηκαν τρεις Στρατηγικές Αντιλήψεις (τον Νοέμβριο του 1991, τον Απρίλιο του 1999 και τον Νοέμβριο του 2010), και πρόσφατα εντός του τρέχοντος έτους (2022) μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, ανακοινώθηκε η τέταρτη (η οποία αναλύεται στην παρακάτω υποενότητα).

Στη στρατηγική έννοια του Νοεμβρίου 1991, το NATO εξηγεί ότι «όλες οι χώρες που ήταν πρώην αντίπαλοι του NATO έχουν αποσυναρμολογήσει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και απέρριψαν την ιδεολογική εχθρότητα προς τη Δύση» (NATO 1991). Έτσι, ήταν εμφανές ότι οι πηγές των πολιτικών εχθροπραξιών και των στρατιωτικών αντιπαραθέσεων είχαν ξεπεραστεί. Όσο αφορά στο μεταβαλλόμενο στρατηγικό περιβάλλον, το NATO έκανε μια υπόθεση για μια αναθεώρηση του ρόλου του, τόσο από την άποψη της «*ταυτότητας ασφαλείας*» όσο και των «*αμυντικών σκοπών*» (Ο.π. Άρθρα 2-6).

Το NATO δήλωσε επίσης, ότι η νέα στρατηγική αντίληψη θα επανεξεταστεί και θα αναδιαμορφωθεί αναλόγως, με έναν προοδευτικό τρόπο σύμφωνα με τις «*Προκλήσεις ασφάλειας και κινδύνους*», που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον (Ο.π. Άρθρο 6). Με αυτόν τον τρόπο, το NATO δόμησε μια υπόθεση για την ύπαρξή του, μέσω του καθορισμού νέων απειλών, προκλήσεων ασφάλειας και κινδύνων.

Η στρατηγική έννοια είναι επίσης σαφής, όσο αφορά στο αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας. Στην ευρύτερη έννοια, το NATO αναφέρεται στην ασφάλεια της «*Συμμαχίας*», που αποτελείται από τη Βόρεια Αμερική και Ευρώπη (Ο.π. Άρθρο 16). Ωστόσο, καθόλη τη διάρκεια της στρατηγικής αντίληψης του NATO, είναι σαφές ότι η σύλληψη της ασφαλείας αναφέρεται στα κράτη μέλη της συμμαχίας. Έτσι, το 1991 η στρατηγική αντίληψη διευρύνει την έννοια της ασφάλειας του NATO, ώστε να

συμπεριλάβει και άλλους τομείς της ασφάλειας, ενώ το αντικείμενο αναφοράς παρέμεινε το ίδιο. Ο διευρυμένος ορισμός της ασφάλειας, ακολουθήθηκε από μια αλλαγή στα μέσα, που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν. Το NATO τόνισε την ανάγκη να ξεκινήσει διάλογος με πρώην μέλη του κομμουνιστικού μπλοκ, αυξημένη συνεργασία με άλλες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες ασφαλείας (Ο.π. Άρθρο 33) και ανάπτυξη δυνάμεων υψηλής κινητικότητας για την αποτροπή (και εάν είναι απαραίτητο, την παρέμβαση) κινδύνων. Αυτά τα γεγονότα προέβλεπε, ότι μπορεί να προέκυπταν από μια πολιτική και εθνική κρίση στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Ο.π. Άρθρα 42-46).

Με την προσαρμογή του NATO μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η Στρατηγική Αντίληψη του 1999 αναφέρει, ότι υπήρξαν *«περαιτέρω βαθιές πολιτικές εξελίξεις και εξελίξεις ασφαλείας»* από το 1991 (NATO 1999). Η Συμμαχία εξακολουθούσε να είναι αφοσιωμένη στην εξασφάλιση της ελευθερίας των κρατών μελών, στην *«αποτροπή του πολέμου»*, στο ρόλο της αναφορικά με τον έλεγχο των όπλων και στην αντιμετώπιση της *«τεράστιας ανθρώπινης ταλαιπωρίας, που δημιουργήθηκε από συγκρούσεις στα Βαλκάνια»* (Ο.π. Άρθρα 2-3).

Νέα ζητήματα ενσωματώθηκαν στην ατζέντα ασφαλείας σύμφωνα με τις εξελίξεις της νέας δεκαετίας *«συμπεριλαμβανομένης της καταπίεσης, της εθνικής σύγκρουσης, της οικονομικής δυσφορίας, της κατάρρευσης της πολιτικής τάξης και του πολλαπλασιασμού των όπλων μαζικής καταστροφής»* (Ο.π. Άρθρο 3), που παρουσιάζουν κινδύνους για τη συνολική σταθερότητα και ειρήνη της ευρωπαϊκής περιοχής.

Η ιδέα επιβεβαιώνει τον βασικό σκοπό του NATO, όπως ορίζεται από τη Συνθήκη της Ουάσινγκτον, *«για να διασφαλιστεί η ελευθερία και η ασφάλεια όλων των μελών της με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα»* (Ο.π. Άρθρο 6). Με διαφορετικό τρόπο από την αντίληψη του 1991, η Συμμαχία παρουσιάζει ότι η σταθερότητα και η ασφάλεια των μελών της, ωφελεί επίσης τους εταίρους, με τους οποίους ο Οργανισμός συνάπτει και διατηρεί διάλογο. Η νέα Στρατηγική Αντίληψη παραθέτει, επίσης έναν σαφή ορισμό της ασφάλειας, αναφερόμενο σε ένα σταθερό ευρωπαϊκό περιβάλλον *«με βάση την ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών και τη δέσμευση για την ειρηνική επίλυση*

διαφορών, στις οποίες καμία χώρα δεν θα είναι σε θέση να εκφοβίσει ή να εξαναγκάσει οποιαδήποτε άλλη, μέσω της απειλής ή της χρήσης δύναμης» (Ο.π. Άρθρο 10).

Το θεμελιώδες έργο ασφαλείας του NATO είναι *«να αποτρέψει και να υπερασπιστεί την απειλή επιθετικότητας εναντίον οποιουδήποτε κράτους μέλος του NATO»*. Η διαχείριση κρίσεων (όσον αφορά την πρόληψη των συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρήσεων αντίδρασης, όταν είναι απαραίτητες) και η εταιρική σχέση (όσον αφορά την προώθηση του *«ευρέως διαλόγου με άλλα κράτη στην περιοχή του Ευρω-ατλαντικού»*) (Ο.π. Άρθρα 10- 12) παρουσιάζονται ως μέσα για την εξασφάλιση της σταθερότητας και της ειρήνης στην περιοχή του Ευρω-ατλαντικού (Ο.π. Άρθρο 10).

Η ευρύτερη κατανόηση της ασφάλειας της αντίληψης του 1999, γενικά επιβεβαιώνει την Στρατηγική Αντίληψη του 1991. Ωστόσο, μερικές νέες απειλές όπως *«σαμποτάζ και οργανωμένο έγκλημα», «πράξεις τρομοκρατίας», «η ανεξέλεγκτη κίνηση μεγάλου αριθμού ανθρώπων»* ως συνέπεια της ένοπλης σύγκρουσης, περιλαμβάνονται πλέον στην ατζέντα ασφαλείας (Ο.π. Άρθρο 25). Υπάρχει, επίσης μεγαλύτερη έμφαση στην εξάπλωση της τεχνολογίας και στην αποτροπή της διάδοσης πυρηνικών όπλων (Ο.π. Άρθρο 23).

Το αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας εξακολουθεί να είναι ο Ευρω-ατλαντικός χώρος γενικά και η ασφάλεια των κρατών - μελών ειδικότερα (Ο.π. Μέρος III). Ωστόσο, είναι δυνατό να παρατηρηθεί μια μικρή αλλαγή όσον αφορά στα μέσα για την επίτευξη της πολυπόθητης ασφάλειας. Δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην ανάγκη του NATO για διεύρυνση (Ο.π. Άρθρα 26 και 39) και στην ανάγκη συνεργασίας και διαλόγου με άλλα κράτη και θεσμούς (Ο.π. Άρθρα 33-38). Η Αντίληψη του 1999 αναφέρει, επίσης τη δυνατότητα ανάπτυξης δύναμης σε περιοχές κρίσης και ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις *«πρέπει να διατηρούνται στην απαιτούμενη ετοιμότητα και ικανότητα ανάπτυξης και να είναι ικανές να επιτύχουν στρατιωτική επιτυχία σε ένα ευρύ φάσμα πολύπλοκων κοινών και συνδυασμένων επιχειρήσεων, οι οποίες μπορεί επίσης να περιλαμβάνουν εταίρους και άλλα μη NATOϊκά έθνη»* (Ο.π. Άρθρο 53). Γενικά, είναι δυνατό να υποστηριχθεί, ότι εάν η Στρατηγική Αντίληψη του 1991 αντιπροσώπευε μια διεύρυνση του τι είναι ασφαλές (ατζέντα ασφαλείας), η Αντίληψη του 1999

αντιπροσωπεύει μια αύξηση των μέσων για την επίτευξη της ασφάλειας (πολιτική). Ωστόσο, αν και είναι δυνατόν να παρατηρηθεί κάποια αναφορά στην ασφάλεια χωρών, οι οποίες δεν είναι μέλη του NATO, το αντικείμενο αναφοράς ασφάλειας παραμένει το «κράτος» (που αφορά στα κράτη - μέλη της Συμμαχίας).

Μετά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, ήταν διαδεδομένη η πεποίθηση, ότι πρώην αντίπαλοι των ΗΠΑ, όπως η Ρωσία αλλά και η Κίνα, που αποτελούσε και αποτελεί μία αναδυόμενη μεγάλη δύναμη, θα μπορούσαν με κάποιο τρόπο να ενσωματωθούν στην νέα τάξη πραγμάτων και κανόνων της Συμμαχίας. Αυτή ήταν μια πραγματικά εξαιρετική περίοδος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι Σύμμαχοί τους είχαν την «πολυτέλεια», πλέον λόγω δύναμης (τόσο πολιτικά όσο και στρατιωτικά) να εμπλακούν εκτός περιοχής και να αξιοποιήσουν επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και πρωτοβουλίες συλλογικής ασφάλειας, με σκοπό να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της λεγόμενης ανοικτής και βασισμένης σε κανόνες διεθνούς τάξης, όχι μόνο στην ευρύτερη ευρωπαϊκή γειτονιά αλλά και πέρα από αυτήν. Η συλλογική άμυνα και η αποτροπή αποτελούσαν τις θεμελιώδεις αρχές της ευρωπαϊκής ασφάλειας, θεωρήθηκαν σχεδόν περιττές υπό το πρίσμα της δυτικής στρατιωτικο-τεχνολογικής υπεροχής (DIIS 2011). Η διαχείριση κρίσεων και η συλλογική ασφάλεια, ανέλαβαν τα ηνία της νέας στρατηγικής προβολής του NATO.

Η Στρατηγική Αντίληψη του NATO, που υιοθετήθηκε στη Λισαβόνα το 2010, στόχευε στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των λεγόμενων τριών βασικών καθηκόντων της Συμμαχίας: συλλογική άμυνα, διαχείριση κρίσεων και συνεργατική ασφάλεια. Από πολλές απόψεις, η Στρατηγική Αντίληψη της Λισαβόνας βασιζόταν στην προηγούμενη (που εγκρίθηκε στην Ουάσιγκτον το 1999) (Rynning 2012). Αντιπροσώπευε μια αποκρυστάλλωση της εμπειρίας του NATO στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, μια εποχή που χαρακτηριζόταν από τη δυτική στρατιωτική - τεχνολογική υπεροχή και την φαινομενική απουσία ομότιμων ανταγωνιστών (DIIS 2011), περιγράφοντας ουσιαστικά την επιθυμία για «στρατηγική συνεργασία» με τη Ρωσία.

Το NATO γνώρισε σημαντικές εξελίξεις από τις αρχές του 2000, συμπεριλαμβανομένων της ενσωμάτωσης νέων μελών στη Συμμαχία³, τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001, τη διεθνή τρομοκρατία και τον πολλαπλασιασμό των πυρηνικών όπλων, καθώς και την ανάπτυξη της δύναμης της International Security Assistance Force (ISAF) υπό την ηγεσία του ΟΗΕ στο Αφγανιστάν. Η Στρατηγική Αντίληψη του 2010 ενσωματώνει την εξέλιξη του NATO μέσα σε αυτή τη δεκαετία και αναφέρει, ότι το NATO είναι καλά εξοπλισμένο για την αντιμετώπιση των απειλών, που θέτει η παγκόσμια εποχή. *«Αυτές οι απειλές περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, τη διάδοση βαλλιστικών πυραύλων και πυρηνικών όπλων, της τρομοκρατία, των κυβερνοεπιθέσεων και θεμελιωδών περιβαλλοντικών προβλημάτων»* (NATO 2010). Η έμφαση σε νέα ζητήματα, όπως οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο (Ο.π. Άρθο 16) και τα θεμελιώδη περιβαλλοντικά προβλήματα (Ο.π. Άρθο 15) είναι νέα θέματα στην ατζέντα ασφαλείας της Συμμαχίας, τα οποία το NATO συνεχίζει να ενσωματώνει σύμφωνα με το εξελισσόμενο περιβάλλον ασφαλείας. Τα βασικά καθήκοντα της Συλλογικής Άμυνας, της Διαχείρισης Κρίσεων και της Συνεταιριστικής Ασφάλειας έχουν επίσης επαναδιατυπωθεί στη Στρατηγική Αντίληψη του 2010. Η διεύρυνση εξακολουθεί να είναι το κυριότερο μέσο, μεταξύ των άλλων μέσων που θα χρησιμοποιήσει η Συμμαχία, για την προώθηση της ασφάλειας. Ο Οργανισμός επαναλαμβάνει τη δέσμευσή του, για την *«πολιτική των ανοιχτών θυρών»* σύμφωνα με τον στόχο *«μιας Ευρώπης ολόκληρης, ελεύθερης, ειρηνικής»* (Ο.π. Πρόλογος - Preface).

Το NATO αναλαμβάνει, επίσης την ευθύνη για τη «διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» (Ο.π. Άρθο 2). Οι απειλές έχουν επαναπροσδιοριστεί σε παγκόσμια κλίμακα, που ενσωματώνει όχι μόνο την κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη αλλά και άλλες περιοχές (Ο.π. Άρθρα 9-10 και 35). Ενώ τονίζει τον κίνδυνο της τρομοκρατίας, το NATO δίνει σημαντική έμφαση στα *«πυρηνικά, χημικά, βιολογικά ή ραδιολογικά όπλα»* και την ανάγκη μη διάδοσης αυτών (Ο.π. Άρθο 10). Θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει, ότι τόσο η ατζέντα ασφαλείας [ενσωμάτωση νέων απειλών, όπως οι επιθέσεις στον

---

³ Η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία και η Πολωνία προσχώρησαν το 1999. Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Ρουμανία και η Σλοβακία και η Σλοβενία προσχώρησαν το 2004. Η Αλβανία και η Κροατία προσχώρησαν το 2009 (NATO 2009).

κυβερνοχώρο (Ο.π. Άρθρο 16), η κλιματική αλλαγή και η διεθνής τρομοκρατία], όσο και οι πολιτικές (περαιτέρω συνεργασία με τη Ρωσία και άλλες περιοχές, ανάγκη περαιτέρω διεύρυνσης) επεκτείνονται σε αυτή τη Στρατηγική Αντίληψη.

3.5 Η Στρατηγική Αντίληψη της Μαδρίτης (2022)

Οι ηγέτες του NATO κατά τη Σύνοδο Κορυφής στις Βρυξέλλες τον Ιούνιο του 2021, συμφώνησαν στην εκπόνηση μιας νέας Στρατηγικής Αντίληψης της Συμμαχίας, την οποία θα υιοθετούσαν στην επερχόμενη Σύνοδο Κορυφής στη Μαδρίτη τον Ιούνιο του 2022. Η Στρατηγική Αντίληψη της Μαδρίτης είναι η τέταρτη, που υιοθετεί το NATO από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η ανάγκη για την προετοιμασία της Συμμαχίας ως προς μία νέα εποχή διακρατικών απειλών και ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων, αποτέλεσαν το έναυσμα για την εκπόνηση αυτής της νέας στρατηγικής αντίληψης (NATO 2020α). Τα σημαντικότερα θέματα γύρω από την νέα Στρατηγική Αντίληψη αφορούσαν στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, καθώς και στις αλληπάλληλες συζητήσεις αναφορικά με το πώς η Συμμαχία θα μπορούσε να ενισχύσει την Ουκρανία, αποτρέποντας την ανάδυση της Ρωσίας στην Ανατολική Ευρώπη (NATO 2022α), αλλά και η άνοδος της Κίνας (Wilson, Lawless και Corbet 2022).

Ο πόλεμος στην Ουκρανία προσέθεσε περαιτέρω επείγουσα ανάγκη εκσυγχρονισμού της αντίληψης του NATO για την ανθεκτικότητα των μελών της Συμμαχίας, κάτι το οποίο αντικατοπτρίζεται στη Στρατηγική Αντίληψη του Ιουνίου 2022. Η ανελαστικότητα απέναντι σε ένοπλες επιθέσεις αποτελεί θεμελιώδη δέσμευση της Συνθήκης του NATO του 1949, με το άρθρο 3 να ορίζει ότι τα μέλη *«ξεχωριστά και από κοινού, μέσω συνεχούς και αποτελεσματικής αυτοβοήθειας και αλληλοβοήθειας ... θα διατηρήσουν και θα αναπτύξουν την ατομική και συλλογική τους ικανότητα αντίστασης σε μια ένοπλη επίθεση»*.

Η ανάγκη για μια ευρύτερη πολιτική, οικονομική, τεχνολογική και κοινωνική ανθεκτικότητα απέναντι σε εχθρικές πράξεις κάτω από το κατώφλι του πολέμου είναι μια πρόκληση, που αναγνωρίζεται πλήρως από το NATO, από τη ρωσική εισβολή στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία το 2014. Αυτή η εκ νέου εστίαση ξεκίνησε στη Σύνοδο Κορυφής της Βαρσοβίας το 2016 με τη διατύπωση επτά βασικών απαιτήσεων

για εθνική ανθεκτικότητα. Οι επτά βασικοί στόχοι ανθεκτικότητας, στοχεύουν να εξασφαλίσουν την ανθεκτικότητα σε σχέση με (NATO 2016):

- τη συνέχεια της διακυβέρνησης και τις κρίσιμες κυβερνητικές υπηρεσίες,
- τις προμήθειες ενέργειας,
- την ανεξέλεγκτη μετακίνηση ανθρώπων,
- το φαγητό και το νερό,
- τις μαζικές απώλειες,
- τις πολιτικές επικοινωνίες και
- τις αστικές συγκοινωνίες.

Ακολούθησε το 2020 το Warfighting Capstone Concept, που θεωρεί ότι η ανθεκτικότητα, είναι μία από τις πέντε «αναπτυξιακές επιταγές» για να εξασφαλιστεί η επιτυχία της Συμμαχίας σε μια εποχή του επίμονου ανταγωνισμού (Hall και Sandeman 2021, 8-10).

Το ανακοινωθέν της Συνόδου Κορυφής των Βρυξελλών 2021 σημείωσε, ότι η ενίσχυση της ανθεκτικότητας ήταν *«απαραίτητη για αξιόπιστη αποτροπή... και την αποτελεσματική εκπλήρωση των βασικών καθηκόντων της Συμμαχίας»*. Μια *«δέσμευση για ενισχυμένη ανθεκτικότητα»* παρουσιάστηκε στη Σύνοδο Κορυφής, προκειμένου η Συμμαχία να *«καθιερώσει, αξιολογήσει, επανεξετάσει και παρακολουθήσει τους στόχους ανθεκτικότητας»* (NATO 2021α). Ο Γενικός Γραμματέας του NATO Γενς Στόλτενμπεργκ (Jens Stoltenberg) ανέφερε την ανθεκτικότητα, ως ένα από τα πέντε «κρίσιμα» στοιχεία της αναμενόμενης τότε Στρατηγικής Ιδέας της Μαδρίτης 2022, δηλώνοντας ότι *«οι άνθρωποι και οι θεσμοί μας πρέπει να είναι σε θέση να αντισταθούν καλύτερα σε επιθέσεις»* (NATO 2021β).

Στις 29 Ιουνίου του 2022 υπεγράφη από τα κράτη - μέλη η νέα Στρατηγική Αντίληψη του NATO στη Μαδρίτη. Η ανάγκη να αυξηθούν τα μέτρα ως απάντηση στην

εισβολή της Μόσχας στην Ουκρανία, περιλάμβανε πρώτα απ' όλα την απόφαση για ανάπτυξη Σχηματισμών μεγέθους Ταξιαρχίας, κλιμακώνοντας τους υφιστάμενους πολυεθνικούς Σχηματισμούς Μάχης (Battle Groups). Αυτή η δέσμευση, να εφαρμοστεί η ανάπτυξη δυνάμεων μεγέθους Ταξιαρχίας «όπου και όταν απαιτείται» (NATO 2022γ, παρ. 9), περιλαμβάνει σημαντική συμμετοχή των δυνάμεων των ΗΠΑ, που θα αναπτύξουν μια Ταξιαρχία στη Ρουμανία, πρόσθετες δυνάμεις στη Βαλτική και κυρίως μία μόνιμη Αμερικανή Βάση στην Πολωνία.

Δεύτερον, οι Σύμμαχοι συμφώνησαν να αντικαταστήσουν την υφιστάμενη Δύναμη Αντίδρασης του NATO με ένα νέο Μοντέλο Δυνάμεων NATO, που θα παρέχει μια μεγαλύτερη δεξαμενή δυνάμεων υψηλής ετοιμότητας σε όλους τους τομείς. Ουσιαστικά, προβλέπεται η ανάπτυξη 100.000 στρατιωτών σε ετοιμότητα έως και 10 ημερών και 200.000 στρατιωτών έως και 30 ημερών, αυξάνοντας έτσι σημαντικά το προηγούμενο μοντέλο, το οποίο προέβλεπε 40.000 στρατιώτες, που θα χρειαζόντουσαν έως και 15 ημέρες για να αναπτυχθούν. Μια άλλη θεμελιώδης διαφορά στη νέα Στρατηγική Αντίληψη, είναι η σύσταση προκαθορισμένων δυνάμεων για την υπεράσπιση συγκεκριμένων Συμμάχων. Κατά συνέπεια, η Γαλλία θα είναι έτοιμη να αναπτύξει μια Ταξιαρχία στη Ρουμανία, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο έχει ήδη διαθέσει μία Ταξιαρχία στην Εσθονία.

Τρίτον, μετά από αυτή την ενίσχυση των δυνάμεων του NATO στα ρωσικά σύνορα, οι Σύμμαχοι συμφώνησαν στην προ-τοποθέτηση εξοπλισμού και αποθεμάτων όπλων και πυρομαχικών. Αυτά τα μέτρα θα υποστηριχθούν από ακόμη πιο προωθημένες προς τα εμπρός αναπτυσσόμενες δυνατότητες (capabilities), συμπεριλαμβανομένων ολοκληρωμένων συστημάτων αεράμυνας και πυραυλικής άμυνας και ενίσχυση της Διοίκησης και Ελέγχου (Command and Control).

Παρουσιάζοντας τον τρόπο πλοήγησης στην επόμενη δεκαετία, η νέα Στρατηγική Αντίληψη του NATO διατηρεί τις προτεραιότητες της προκατόχου της, του 2010. Τα βασικά καθήκοντα, τα οποία παρουσιάζονται στο έγγραφο αφορούν στην:

- α) αποτροπή και άμυνα,
- β) πρόληψη και διαχείριση κρίσεων και
- γ) συνεταιριστική ασφάλεια.

Ωστόσο, το νέο στρατηγικό πλαίσιο, που ορίστηκε πρώτα από τη ρωσική επιθετικότητα στην Ουκρανία, καθόρισε μία νέα κατανόηση αυτών των καθηκόντων. Η Στρατηγική Αντίληψη αναφέρει μάλιστα, ότι *«ο πόλεμος της Ρωσικής Ομοσπονδίας και η επιθετικότητα κατά της Ουκρανίας κατέστρεψε την ειρήνη και άλλαξε σοβαρά το περιβάλλον ασφαλείας μας»* (Ο.π., παρ. 3). Επίσης, έχει προχωρήσει στον ορισμό της Ρωσίας ως *«την πιο σημαντική και άμεση απειλή στην ασφάλεια και την ειρήνη και τη σταθερότητα των Συμμάχων στον Ευρω-ατλαντικό χώρο»* (Οπ, παρ. 8). Το NATO επιβεβαιώνει τον αμυντικό του χαρακτήρα, δηλώνοντας ότι *«δεν επιδιώκει αντιπαράθεση και δεν αποτελεί απειλή προς τη Ρωσική Ομοσπονδία»*, ενώ *«θα συνεχίσει να απαντά στις ρωσικές απειλές και εχθρικές ενέργειες με ενιαίο και υπεύθυνο τρόπο»* (Οπ, παρ. 9).

Σε αυτό το πλαίσιο, το NATO εξετάζει επίσης τον ρόλο που διαδραματίζει η Κίνα. Η Νέα Στρατηγική Αντίληψη ξεκάθαρα αναγνωρίζει, ότι οι *«δηλωμένες φιλοδοξίες και οι καταναγκαστικές πολιτικές της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (ΛΔΚ) αμφισβητούν τα συμφέροντά μας, την ασφάλειά μας και τις αξίες»*, υπενθυμίζοντας ότι *«η εμβάθυνση της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και της Ρωσικής Ομοσπονδίας και οι αλληλοενισχυόμενες προσπάθειές τους να υπονομεύσουν τη βασισμένη σε κανόνες διεθνή τάξη, έρχονται σε αντίθεση με τις αξίες και τα συμφέροντά μας»* (Οπ, παρ. 13).

Έτσι, για πρώτη φορά, το NATO προσθέτει την Κίνα στον κατάλογο των προκλήσεων που τίθενται για την ασφάλεια των Συμμάχων. Ωστόσο, τα μέλη του NATO παραμένουν ανοιχτά σε οποιαδήποτε εποικοδομητική δέσμευση με τη ΛΔΚ, που αναγνωρίζεται ως θεμελιώδους σημασίας για τη διασφάλιση των συμφερόντων ασφαλείας της Συμμαχίας. Επιπλέον, τονίζεται έντονα η σημασία της περιοχής του Ινδο-Ειρηνικού στο σύνολό της, *«δεδομένου ότι οι εξελίξεις σε αυτήν την περιοχή*

μπορούν να επηρεάσουν άμεσα την ευρω-ατλαντική ασφάλεια» (Οπ, παρ. 45). Ομοίως, η νέα Στρατηγική Αντίληψη υπενθυμίζει τη σημασία της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της περιοχής του Σαχέλ, καθώς μοιράζονται απειλές για την ασφάλεια και προκλήσεις, που συνδέονται αυστηρά με τα συμφέροντα των Συμμάχων.

Σε αυτή την ευρύτερη ανάλυση του στρατηγικού περιβάλλοντος, στο οποίο θα λειτουργήσει το NATO κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις νέες προκλήσεις ασφάλειας, οι οποίες σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, τις υβριδικές απειλές και τον κυβερνοχώρο. Επιπλέον, ως απάντηση στους κινδύνους, που θέτουν οι αναδυόμενες και αποδιοργανωτικές τεχνολογίες, η Στρατηγική Αντίληψη αναφέρει, ότι οι Σύμμαχοι *«θα προωθήσουν την καινοτομία και θα αυξήσουν τις επενδύσεις για να διατηρήσουν τη διαλειτουργικότητα και το στρατιωτικό μας πλεονέκτημα»* (Οπ, παρ. 24). Το στρατηγικό περιβάλλον, το οποίο περιγράφεται στη Νέα Στρατηγική Αντίληψη υπενθυμίζει και τονίζει επίσης τη σημασία της τρομοκρατίας, σε όλες τις μορφές και εκδηλώσεις της, ορίζοντάς την ως *«την πιο άμεση ασύμμετρη απειλή για την ασφάλεια των πολιτών της Συμμαχίας και τη διεθνή ειρήνη και ευημερία»* (Οπ, παρ. 10).

Παρόλο, που η Στρατηγική Αντίληψη προορίζεται να ενημερώσει τη μακροπρόθεσμη στρατηγική, η σημασία του πολέμου στην Ουκρανία και το γεγονός ότι είναι πιθανό να αντηχήσουν τα αποτελέσματά του τα επόμενα χρόνια, καθιστά την κρίση σημαντική κατά την ανάπτυξη της Αντίληψης του NATO. Η παρούσα αβεβαιότητα ως προς την τύχη των επιχειρήσεων της Ρωσίας στην Ουκρανία ή το πώς μπορεί να προσκρούουν στη δύναμη και τη στρατηγική στάση της Ρωσίας κατά μήκος των ανατολικών συνόρων της Συμμαχίας, σημαίνει ότι οποιαδήποτε σκέψη πάνω στη στρατηγική του NATO στην Ανατολή θα πρέπει να προχωρήσει πέρα από τη Στρατηγική Αντίληψη. Γενικότερα, η Στρατηγική Αντίληψη πρέπει να κοιτάξει πέρα από τις άμεσες προκλήσεις στην Ευρώπη και να αποτιμήσει την ευρύτερη μετατόπιση της παγκόσμιας ισχύος από τον Ευρω-Ατλαντικό στον Ινδο-Ειρηνικό (Singh 2022).

3.6 Η προσέγγιση του NATO ως προς την Ουκρανία

3.6.1 Η ανάπτυξη της σχέσης NATO και Ουκρανίας

Με την ανάκτηση της ανεξαρτησίας το 1991, η Ουκρανία ξεκίνησε τη διαδικασία ίδρυσης τακτικών σχέσεων με δυτικές χώρες και θεσμούς, εν μέρει για να αποκτήσει μεγαλύτερη ελευθερία ελιγμών έναντι της Ρωσίας. Ταυτόχρονα, το NATO άρχισε επίσημα να προσεγγίζει πρώην μέλη του πλέον ανενεργού Συμφώνου της Βαρσοβίας και των μετασοβιετικών κρατών. Τον Δεκέμβριο του 1991, η Ουκρανία έγινε μέλος του Συμβουλίου της Βορειοατλαντικής Συνεργασίας (North Atlantic Cooperation Council), που ιδρύθηκε για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ του NATO και των σοβιετικών κρατών του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας (NATO 2022α).

Η «χρυσή εποχή» ξεκίνησε με την πρώτη προεδρία του Λεονίντ Κούτσμα (Leonid Kuchma, 1994–2000), με την τριμερή συμφωνία μεταξύ Ουκρανίας, Ρωσίας και Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, για την πυρηνική ενέργεια και τον αφοπλισμό, που υπογράφηκε τον Ιανουάριο του 1994. Η Ουκρανία έγινε ο τρίτος μεγαλύτερος αποδέκτης της βοήθειας των ΗΠΑ, αμέσως μετά το Ισραήλ και την Αίγυπτο (Pifer 2011). Η Ουκρανία ήταν το πρώτο κράτος μέλος της ΚΑΚ, που υπέγραψε τη «Συνεργασία για την Ειρήνη» (Partnership for Peace - PfP) του NATO από τον Φεβρουάριο του 1994. Όπως και η Μολδαβία, η ουδετερότητα και το καθεστώς εκτός μπλοκ της Ουκρανίας στρέφονται κυρίως κατά των ρωσικών προτάσεων για την ένταξη της, στη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας της Τασκένδης. Αν και η Ουκρανία δεν είχε υποβάλει αίτηση για ένταξη στο NATO (μέχρι την εισβολή του 2022), ο Πρόεδρος Κούτσμα⁴ παραπονέθηκε για την πίεση της Ρωσίας να δημιουργήσει ένα στρατιωτικό μπλοκ της ΚΑΚ, που την ωθεί να εξετάσει την ένταξη στο NATO. Η Ουκρανία, ωστόσο, υπήρξε ένα από τα πιο ενθουσιώδη μέλη του προγράμματος «Συνεργασίας για την Ειρήνη» του NATO και κατά το 1995 συμμετείχε σε μεγάλο αριθμό στρατιωτικών ασκήσεων, στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος από οποιαδήποτε άλλη πρώην κομμουνιστική χώρα (Kuzio 1998).

---

⁴ Πρόεδρος της Ουκρανίας από το 1994 έως και τον Ιανουάριο του 2005.

Το 1994 και το 1995, το NATO εξέτασε το ζήτημα της διεύρυνσης του. Τα κράτη του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας αιτήθηκαν την ένταξή τους, προσεγγίζοντας θεσμούς όπως το NATO και την ΕΕ, προκειμένου να υποστηρίξουν και να ενισχύσουν τις δημοκρατικές και οικονομικές μορφές, που είχαν προωθήσει. Η Μελέτη του 1995 για τη Διεύρυνση του NATO ανέφερε: «*Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, υπάρχει μια μοναδική ευκαιρία να οικοδομήσουμε μια βελτιωμένη αρχιτεκτονική ασφάλειας σε ολόκληρο τον Ευρω-Ατλαντικό χώρο. Στόχος της βελτιωμένη αρχιτεκτονικής ασφάλειας είναι να παρέχει αυξημένη σταθερότητα και ασφάλεια για όλους στην Ευρω-Ατλαντική περιοχή, χωρίς να αναδημιουργηθούν διαχωριστικές γραμμές*» (NATO 1995). Η διεύρυνση φαινόταν να ταιριάζει με την εικόνα της οικοδόμησης μιας Ευρώπης, η οποία είναι ελεύθερη, ενωμένη και ειρηνική.

Καθώς οι ΗΠΑ και το NATO εξέταζαν το ενδεχόμενο διεύρυνσης, οι Ουκρανοί αξιωματούχοι και οι πολίτες, ανησυχούσαν για τη θέση της χώρας τους, στη μελλοντική αρχιτεκτονική ευρωπαϊκής ασφαλείας. Το Κίεβο δεν ήθελε να βρεθεί μεταξύ του NATO και της Ρωσίας. Η Ουκρανία γνώριζε πολύ καλά, ότι μετά τη διεύρυνση του NATO το έδαφός της θα αντιπροσωπεύει τον μοναδικό γεωγραφικό και γεωπολιτικό χώρο, που χωρίζει το NATO από τη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας της Τασκένδης, δηλαδή μια γκρίζα «ζώνη προστασίας». Η Συμμαχία, η οποία είχε αρχίσει να σκέφτεται να κινηθεί παράλληλα στην διεύρυνση μαζί με την οικοδόμηση μιας σχέσης συνεργασίας με τη Ρωσία, άρχισε να εξετάζει μία τρίτη παράμετρο: μια σχέση με την Ουκρανία (Fishel 2021).

Ως αποτέλεσμα, ο Ουκρανός Πρόεδρος Κούτσμα και ο Γενικός Γραμματέας του NATO Χαβιέ Σολάνα (Javier Solana) υπέγραψαν τον «Χάρτη για μια Διακεκριμένη Συνεργασία» τον Ιούλιο του 1997. Ο χάρτης καθόρισε τις αρχές της εταιρικής σχέσης, τα θέματα προς διαβούλευση και τη συνεργασία μεταξύ τους, ιδρύοντας μια Επιτροπή NATO - Ουκρανίας ως το κατάλληλο όργανο, το οποίο θα επιβλέπει την υπόψη εταιρική σχέση (NATO 1997).

Η ύφεση στις σχέσεις ΗΠΑ - Ουκρανίας σημειώθηκε με την επανεκλογή του Κούτσμα ως Προέδρου της Ουκρανίας το 1999. Το καθεστώς του Κούτσμα συνδέθηκε με υποθέσεις και σκάνδαλα. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, οι ΗΠΑ επικεντρώθηκαν

περισσότερο στη συνεργασία με τη Ρωσία, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και η έμφασή τους στη στρατηγική εταιρική σχέση με την Ουκρανία αποδυναμώθηκε για κάποιο διάστημα (Kuzio 2007).

Το Κίεβο εξέπληξε πολλούς τον Μάιο του 2002, όταν ανακοίνωσε την πρόθεσή του να ενταχθεί στο NATO. Αυτό το γεγονός προέκυψε λίγο αφότου ο Πούτιν και το NATO συμφώνησαν να αναζωογονήσουν τη σχέση της Ρωσίας με τη Συμμαχία στον απόηχο των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Πολλοί αναλυτές αντιλήφθηκαν τη νευρικότητα της Ουκρανίας, ότι μπορεί να μείνει πίσω στις σχέσεις της με το NATO (Kyiv Post 2002). Ωστόσο, ο Κούτσμα απέτυχε και οι σχέσεις NATO - Ουκρανίας μπήκαν σε δεύτερη μοίρα. Μετά την Πορτοκαλί Επανάσταση, η Ουκρανία τον Απρίλιο του 2005 έγινε ο πρώτος εταίρος από την πρώην Σοβιετική Ένωση για την έναρξη «εντατικοποιημένου διαλόγου» με το NATO (NATO 2005), που αποτελούσε το πρώτο βήμα ενός επίδοξου κράτους για να γίνει μέλος της Συμμαχίας. Ο Πρόεδρος Βίκτορ Γιούσενκο (Viktor Yushchenko) ήθελε περισσότερα, αναζητώντας ένα Σχέδιο Δράσης Μέλους (Membership Action Plan - MAP) το 2006 και μπορεί να το είχε πετύχει - η Ρωσία παρέμεινε παραδόξως σιωπηλή στο αίτημα αυτό - αλλά ο Υπουργός Βίκτορ Γιανουκόβιτς (Viktor Yanukovich), αντιτάχθηκε στην ιδέα (Finn 2006).

Το ζήτημα προέκυψε ξανά το 2008, όταν ο Γιούσενκο υπέβαλε στο NATO εκ νέου αίτημα της χώρας για MAP. Η Μόσχα, όμως αντιτάχθηκε σκληρά ενάντια στην ιδέα. Ο Ρώσος Πρόεδρος Πούτιν απείλησε, ότι θα στοχεύσει την Ουκρανία με πυρηνικά όπλα (Reuters 2008), παρόλο που το MAP ήταν μόνο το επόμενο στάδιο στη διαδικασία πρόκρισης για ένα κράτος και δεν θα παρείχε καμία εγγύηση ότι η Ουκρανία θα προσκληθεί τελικά να ενταχθεί στη Συμμαχία. Η ισχυρή ρωσική αντιπολίτευση είχε αντίκτυπο στους συμμάχους, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας και της Γαλλίας, οι οποίοι αντιτάχθηκαν στον Πρόεδρο των ΗΠΑ Τζωρτζ Μπους (George Bush), ο οποίος προσπάθησε να εξασφαλίσει ένα MAP για την Ουκρανία στη σύνοδο κορυφής του NATO τον Απρίλιο του 2008 στο Βουκουρέστι (Erlanger και Lee Myers 2008).

3.6.2 Η στάση της Ουκρανίας μετά την εισβολή στην Κριμαία

Μετά τις επιθέσεις της αστυνομίας στους διαδηλωτές του Maidan, ο Γιανουκόβιτς έφυγε από το Κίεβο στις 21 Φεβρουαρίου 2014 (Bebler 2015). Την επόμενη ημέρα, η Ράντα (ουκρανική βουλή) διόρισε προσωρινό Πρόεδρο και ασκούντα καθήκοντα Πρωθυπουργού. Αυτοί ανέφεραν, ότι η κορυφαία προτεραιότητά τους στην εξωτερική πολιτική, ήταν να υπογράψουν συμφωνία σύνδεσης με την ΕΕ (η απόφαση του Γιανουκόβιτς να αναβάλει την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης τον προηγούμενο Νοέμβριο είχε πυροδοτήσει την επανάσταση του Maidan). Λίγο αργότερα, οι ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν την Κριμαία και ξεκίνησε η σύγκρουση στο Ντονμπάς, μια σύγκρουση που συνεχίστηκε για περισσότερο από έξι χρόνια (BBC 2019).

Αυτό ώθησε το Κίεβο να σκεφτεί την ένταξη στο NATO. Τον Δεκέμβριο του 2014, η Ράντα ανακάλεσε το καθεστώς της χώρας εκτός μπλοκ. Τον Ιούνιο του 2017, η Ράντα ψήφισε νόμο, σύμφωνα με τον οποίο ζητούσε την εμβάθυνση της συνεργασίας NATO - Ουκρανίας με στόχο την ενδεχόμενη ένταξη (Adamowski 2017). Τον Φεβρουάριο του 2019, η Ράντα ενέκρινε συνταγματικές τροπολογίες, που θέτουν την πλήρη ένταξη στο NATO (και στην ΕΕ) ως στρατηγικούς στόχους για την Ουκρανία (UA.tv 2019).

Η συνεργασία NATO - Ουκρανίας είχε πλέον δρομολογηθεί. Η Ουκρανία και οι Σύμμαχοι χρησιμοποιούσαν ετήσια εθνικά προγράμματα για τον καθορισμό τομέων συνεργασίας και μεταρρυθμίσεων, που θα εφάρμοζε η Ουκρανία προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με τα πρότυπα του NATO, τον ίδιο μηχανισμό που θα χρησιμοποιούσε εάν της χορηγούταν το καθεστώς MAP. Πέντε ομάδες εργασίας, για θέματα όπως η αμυντική μεταρρύθμιση και ο πολιτικός σχεδιασμός έκτακτης ανάγκης, λειτουργούσαν υπό την Επιτροπή NATO - Ουκρανίας. Η Συμμαχία είχε δημιουργήσει καταπιστευματικά ταμεία για να υποστηρίξει την άμυνα της Ουκρανίας σε τομείς, όπως η άμυνα στον κυβερνοχώρο, διοίκηση και έλεγχος, επικοινωνίες και ηλεκτρονικοί υπολογιστές (NATO και UA χ.χ.).

Ενώ λάμβανε βοήθεια από τη Συμμαχία, το Κίεβο έχει συνεισφέρει σε διάφορες Επιχειρήσεις υπό την ηγεσία του NATO, ξεκινώντας με Επιχειρήσεις Υποστήριξης της

Ειρήνης (EYE) στα μέσα της δεκαετίας του 1990 στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Έκτοτε, η Ουκρανία υπήρξε από τους πιο δραστήριους εταίρους, συνεισφέροντας στρατιωτικό προσωπικό για να υπηρετήσει υπό τη διοίκηση του NATO στο Αφγανιστάν, Ιράκ και στην Operation Active Endeavour (θαλάσσια αντιτρομοκρατική επιχείρηση στη Μεσόγειο Θάλασσα), μεταξύ άλλων (NATO 2022α).

Υπό τον Πρόεδρο Βολοντίμιρ Ζελένσκι (Volodymyr Zelensky), ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα τον Μάιο του 2019, το Κίεβο προσπάθησε να γίνει ο έκτος συμμετέχων στο πρόγραμμα «Σύμπραξη Βελτιωμένων Ευκαιριών της Συμμαχίας» (Enhanced Opportunities Partnership Program). Η Ουκρανία το πραγματοποίησε τον Ιούνιο του 2020. Το πρόγραμμα στοχεύει στην εμβάθυνση της συνεργασίας με επιλεγμένους εταίρους, οι οποίοι έχουν λάβει μέρος σε αποστολές υπό την ηγεσία του NATO στο παρελθόν και επιθυμούν να ενισχύσουν τη διαλειτουργικότητά τους, με τις δυνάμεις της Συμμαχίας (NATO 2020β).

Οι Ουκρανοί αξιωματούχοι φαίνεται να είχαν αφήσει κατά μέρος τη συζήτηση για συμμετοχή σε ένα MAP, προφανώς αναγνωρίζοντας τις ανησυχίες των μελών του NATO, που εμπόδισαν τη συναίνεση συμμετοχής της χώρας, στο Βουκουρέστι το 2008. Ο Ζελένσκι χρησιμοποίησε το πρώτο του ταξίδι στο εξωτερικό ως Πρόεδρος τον Ιούνιο του 2019, με σκοπό να επιβεβαιώσει την υποστήριξή του, για ένταξη στους ευρωπαϊκούς και ευρω-ατλαντικούς θεσμούς, ταξιδεύοντας στις Βρυξέλλες είχε συναντηθεί με τους ηγέτες της ΕΕ και του NATO. Οι υπερασπιστές του Ζελένσκι υποστήριξαν, ότι εάν πραγματοποιούνταν ένα δημοψήφισμα, θα εξασφάλιζε τη δημόσια έγκριση για την ένταξη στο NATO, κάτι που θα αποδεικνυόταν δύσκολο να αλλάξει οποιαδήποτε μελλοντική διοίκηση (Pifer 2019).

3.6.3 Η απάντηση του NATO απέναντι στις εισβολές της Ρωσίας στην Ουκρανία

Το NATO καταδίκασε τη Ρωσία για την εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022, την οποία χαρακτήρισε ως την «*πιο επικίνδυνη στιγμή στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια*» (NATO 2022δ). Υπογραμμίζοντας το ρόλο του ως αμυντική Συμμαχία, το NATO συμμερίστηκε τις δηλώσεις των ΗΠΑ, ανακοινώνοντας ότι δεν θα αναπτύξουν δυνάμεις στην Ουκρανία, η οποία δεν είναι μέλος του NATO. Ωστόσο, το NATO

ενίσχυσε σημαντικά την αμυντική του δύναμη στο ανατολικό τμήμα της Συμμαχίας και επανέλαβε την αλληλεγγύη της στην Ουκρανία. Οι αξιωματούχοι του NATO εξέφρασαν επίσης υποστήριξη για σημαντική διμερή βοήθεια, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών όπλων, τα οποία προωθούνται ως βοήθεια στην Ουκρανία από τα μέλη του NATO, από την αρχή της εισβολής (NATO 2022ε).

Από την πρώτη εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2014, το NATO έχει ανανεώσει την εστίασή του, στην εδαφική άμυνα, αποτρέποντας τη ρωσική επιθετικότητα (NATO 2022στ), μεταξύ άλλων μέσω της ενισχυμένης παρουσίας (Enhanced Forward Presence - EFP) τεσσάρων πολυεθνικών Σχηματισμών Μάχης (Battle Groups) που βρίσκονται στα κράτη της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία και Λιθουανία) και την Πολωνία (NATO 2022ζ) (Εικόνα 5).

Εικόνα 5: Στρατεύματα του NATO στην Ανατολική Ευρώπη, Ιούλιος 2022

Πηγή: (NATO 2022στ)

Το NATO έχει επίσης δημιουργήσει ένα πολυεθνικό τμήμα νοτιοανατολικά με έδρα τη Ρουμανία για να συντονίσει μια προσαρμοσμένη παρουσία προς τα εμπρός (Tailored Forward Presence - TFP) στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (NATO 2022η). Επίσης, το NATO ανακοίνωσε ότι η Συμμαχία είχε ενεργοποιήσει τα αμυντικά

σχέδια της, που θα επέτρεπαν στους Διοικητές του, την ανάπτυξη στοιχείων της δύναμης απόκρισης του NATO (NATO Response Force - NRF), μιας πολυεθνικής δύναμης ταχείας αντίδρασης από 40.000 άτομα προσωπικό (NATO 2022θ). Τον Ιανουάριο του 2022, η κυβέρνηση των ΗΠΑ ανακοίνωσε ότι 8.500 Αμερικανοί στρατιώτες θα τοποθετηθούν σε κατάσταση υψηλής ετοιμότητας για πιθανή - ενδεχόμενη ανάπτυξη στο πλαίσιο της NRF (US DoD 2022).

4. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ

4.1 Αλλαγή της γεωπολιτικής δυναμικής

Από την ίδρυση του ΝΑΤΟ το 1949 - και ενδεχομένως ήδη από τη βιομηχανική επανάσταση - ο ευρωατλαντικός χώρος υπήρξε το αδιαμφισβήτητο κέντρο βάρους της παγκόσμιας πολιτικής. Οι εξελίξεις εντός και γύρω από την ευρωατλαντική περιοχή είχαν συνήθως βαθύ αντίκτυπο στις γεωπολιτικές και στρατηγικές ισορροπίες σε άλλες περιοχές της υφηλίου. Ωστόσο, στον σημερινό και τον αυριανό κόσμο, είναι πιθανό να ισχύει το αντίθετο (DIIS 2011).

Έτσι, η γεωπολιτική αρχιτεκτονική και η αρχιτεκτονική ασφαλείας της ευρωατλαντικής περιοχής είναι πιθανό να επηρεάζονται όλο και περισσότερο από εξωγενείς παράγοντες. Σε έναν κόσμο, που δεν περιστρέφεται πλέον γύρω από την Ευρωατλαντική περιοχή, και ολοένα και περισσότερο καθορίζεται από τη στρατηγική άνοδο της Κίνας (Wilson, Lawless και Corbet 2022) και την αυξανόμενη κεντρικότητα της περιοχής του Ινδο-Ειρηνικού, η Συμμαχία πρέπει να σκεφτεί πιο σφαιρικά πάνω στην ασφάλεια (CSIS 2022α). Βεβαίως, ο ευρωατλαντικός χώρος θα παραμείνει το άμεσο σημείο αναφοράς του ΝΑΤΟ. Ωστόσο, το μέλλον της περιοχής αυτής - και του ΝΑΤΟ - πιθανότατα θα επηρεάζεται όλο και περισσότερο από την ευρύτερη δυναμική σε ένα βαθμό και με τρόπους, που δεν είναι εξοικειωμένοι με το ΝΑΤΟ και τα κράτη μέλη του.

Επομένως, το ΝΑΤΟ πρέπει να προσαρμοστεί σε έναν κόσμο, στον οποίο ο ευρωατλαντικός χώρος θα παραμείνει σημαντικός, αλλά πιθανότατα θα γίνει ένα δευτερεύον θέατρο στην παγκόσμια πολιτική, όπως επίσης και στο πλαίσιο της γεωστρατηγικής των ΗΠΑ (Simón, Desmaele και Becker 2021). Οι αλλαγές αυτές θα πρέπει να ωθήσουν τη Συμμαχία, να αναπτύξει μια πιο σφαιρική προσέγγιση στην ασφάλεια. Πέρα από το πιο συγκεκριμένο ερώτημα, για το κατά πόσο το ίδιο το ΝΑΤΟ θα πρέπει να δράσει σε παγκόσμιο επίπεδο (π.χ., αναπτύσσοντας μια παρουσία στην περιοχή του Ινδο-Ειρηνικού), οι Σύμμαχοι θα πρέπει να σκεφτούν πιο συστηματικά

γύρω από τα κύρια συγκοινωνούντα δοχεία μεταξύ της Ευρωατλαντικής ασφάλειας και της ευρύτερης γεωστρατηγικής δυναμικής, ειδικά του Ινδο-Ειρηνικού (CSIS 2022α).

Η περιοχή του Ινδο-Ειρηνικού, που εκτείνεται από την ανατολική ακτή της Αφρικής έως τη δυτική ακτή της αμερικανικής ηπείρου είναι μια τεράστια ζώνη. Ο πυρήνας του είναι πλέον το κέντρο βάρους της διεθνούς γεωπολιτικής και γεωοικονομίας. Τα μεγάλα πληθυσμιακά κέντρα φιλοξενούν 8 από τις 20 κορυφαίες οικονομίες του κόσμου. Μεγάλες περιοχές συγκρούσεων και ζώνες καταστροφών βρίσκονται στην περιοχή του Ινδο-Ειρηνικού. Η παγκόσμια δύναμη στρέφεται προς τον Ινδο-Ειρηνικό. Καθώς λαμβάνει χώρα η αλλαγή ισχύος, οι παγκόσμιες προκλήσεις έχουν επίσης πολλαπλασιαστεί. Οι βασικοί παράγοντες των προκλήσεων είναι οι παγκόσμιες επιπτώσεις της ανόδου της Κίνας, η εξέλιξη της Κινο-ρωσικής σχέσης και η ανάγκη της Αμερικής να δώσει προτεραιότητα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, καθώς και τι μπορεί να σημαίνει αυτό για το NATO, την ευρωπαϊκή ασφάλεια και τη μακροχρόνια συζήτηση γύρω από έναν διατλαντικό καταμερισμό εργασίας (Simon 2022).

Οι σκέψεις με επίκεντρο την Κίνα και την Ασία, έχουν πρωταγωνιστήσει στις συζητήσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να απαντήσουν στην επιθετικότητα της Ρωσίας στην Ευρώπη. Ορισμένοι ειδικοί υποστηρίζουν, ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να αποφύγουν να εμπλακούν σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο - μήπως αυτό αποσπάσει την προσοχή τους από τον Ινδο-Ειρηνικό (Colby και Skylar Mastro 2022). Άλλοι έχουν υποστηρίξει, ότι μια ισχυρή απάντηση των ΗΠΑ, θα αποτρέψει τους αντιπάλους τους και θα καθησυχάσει τους Συμμάχους αλλού, κυρίως στον Ινδο-Ειρηνικό (Green 2022). Όσο, η ασφάλεια της Ευρώπης και του Ινδο-Ειρηνικού εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ισχύ των ΗΠΑ και όσο αυτές οι δύο περιοχές συνεχίζουν να ασκούν σημαντική πίεση στους αμυντικούς πόρους των ΗΠΑ, οι αρχιτεκτονικές συμμαχίας και αποτροπής τους πιθανότατα θα παραμείνουν αλληλένδετες. Αυτό υπογραμμίζει τη σημασία του μεγαλύτερου πολιτικού και στρατιωτικού συντονισμού μεταξύ του NATO και των σημαντικών εταίρων του στην Ασία και τον Ειρηνικό, δηλαδή της Ιαπωνίας, της Αυστραλίας, της Δημοκρατίας της Κορέας και της Νέας Ζηλανδίας (Simon 2022).

Η αρχιτεκτονική ασφαλείας του Ινδο-Ειρηνικού αποτελείται από τον Τετραμερή Διάλογο για την Ασφάλεια QUAD και την Τριμερή Συμφωνία Ασφαλείας AUKUS. Ο QUAD είναι η κυρίαρχη δομή, που αντιμετωπίζει τα μεγαλύτερα ζητήματα, που διαδραματίζονται στον Ινδο-Ειρηνικό. Οι εταίροι του QUAD - ΗΠΑ, Ινδία, Αυστραλία και Ιαπωνία αποτελούνται από μια υπερδύναμη και τρεις δυνάμεις μεσαίου επιπέδου. Οι ΗΠΑ και η Ινδία έχουν ισχυρές και έμπειρες Ένοπλες Δυνάμεις. Ο QUAD έχει τρεις από τις πέντε κορυφαίες οικονομίες στον κόσμο. Είναι ένα υγιές μείγμα πρώτης ύλης, παραγωγής και καταναλωτικής δύναμης με τεράστια ικανότητα καινοτομίας. Έχει την οικονομική δυνατότητα να επιβάλει την αποσύνδεση από την Κίνα και να δημιουργήσει εναλλακτικές αγορές. Ο QUAD έχει το βάρος να αντιμετωπίσει την Κίνα οικονομικά και διπλωματικά σε ευρείας κλίμακας ζητήματα. Μπορεί να αντιμετωπίσει ευρύτερα ζητήματα, όπως η κλιματική αλλαγή, η αντιμετώπιση της πανδημίας και η προαναγγελία νέων τεχνολογιών. Είναι μια μεγαλύτερη πλατφόρμα, που μπορεί επίσης να φιλοξενήσει περιφερειακούς και εξωπεριφερειακούς παίκτες όπως η ΕΕ, η Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN), η Νότια Κορέα και η Νέα Ζηλανδία. Έχει ευρύτερη αποδοχή και παγκόσμιο ηγετικό δυναμικό (D'Ambrogio 2021).

Η AUKUS είναι μια Τριμερής Συμφωνία Ασφαλείας μεταξύ τριών πλούσιων χωρών - της Αυστραλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, οι οποίες είναι παλιοί σύμμαχοι. Είναι μια σφιχτή ομάδα σταθερών δημοκρατιών με παρόμοια συστήματα, εφαρμοζόμενες πολιτικές, εθνικές προοπτικές και αξίες. Η υπόψη συνεργασία αφορά στην κατασκευή πυρηνικών υποβρυχίων για την Αυστραλία, με σκοπό την ενίσχυση των αμυντικών της δυνατοτήτων, ώστε ο περιορισμός της ανερχόμενης Κίνας να είναι πιο αποτελεσματικός. Αυτό το γεγονός, θα αποκαταστήσει μια περιφερειακή στρατηγική ανισορροπία στον Δυτικό Ειρηνικό, όπου η κινεζική κυριαρχία είναι υπερμεγέθης. Η AUKUS φροντίζει, επίσης για ένα μελλοντικό σενάριο, σύμφωνα με το οποίο εάν και όταν χαθεί ο άξονας της Ταϊβάν, θα υπάρξει ανάγκη να διασφαλιστεί, ότι η Κίνα δεν θα έχει μια ελεύθερη πορεία, για να επεκταθεί στον Δυτικό Ειρηνικό. Η άνοδος μιας αυστραλιανής δύναμης με σημαντικές αεροπορικές, θαλάσσιες και υποβρυχίες δυνατότητες θα αποτρέψει ακριβώς αυτό το

ενδεχόμενο. Το σημείο που πρέπει να σημειωθεί είναι, ότι ενώ η AUKUS αφορά στο μέλλον (von Hippel 2021), ο QUAD αφορά στο παρόν και είναι πιο σχετικό.

4.2 Η γεωπολιτική ρητορική της εισβολής στην Ουκρανία

Αν και η Συμμαχία δεν χρησιμοποιεί γεωπολιτική ρητορική στις επίσημες επικοινωνίες της, κατά τη γνώμη ορισμένων παρατηρητών οι ενέργειες του NATO υποκινούνται από γεωπολιτικούς λόγους. Το πεδίο της γεωπολιτικής περιλαμβάνει την ανάλυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ γεωγραφικών, κοινωνικών και πολιτικών πτυχών στην ανάπτυξη των κρατών και τους τρόπους με τους οποίους αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν τις σχέσεις των κρατών με άλλα κράτη. Αξιωματούχοι του NATO έχουν δηλώσει, ότι *«η διεύρυνση δεν θα μειώσει την εστίαση του NATO, η βασική αποστολή της Συμμαχίας θα παραμείνει η συλλογική άμυνα του εδάφους του NATO και η προσθήκη νέων μελών θα βελτιώσει την ικανότητά του να φέρει εις πέρας αυτή την αποστολή»* (Hillen και Noonan 1998, 24).

Ο πυρήνας της ρύθμισης ασφαλείας του NATO παρέμεινε αμετάβλητος από τότε που ιδρύθηκε το 1949. Η πρόταση, που έγινε από τη Σοβιετική Ένωση το 1954 για την ενοποίηση των δύο αντίπαλων στρατιωτικών συμφώνων σε ένα, που θα ήταν αρμόδιο για τη συλλογική ασφάλεια για όλη την Ευρώπη, δεν είχε ποτέ ληφθεί σοβαρά υπόψη (Rogon 2009). Μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, το NATO όχι μόνο συνέχισε να υπάρχει, αλλά έχει επίσης επεκταθεί περαιτέρω ανατολικά. Η πιθανότητα ένταξης της Ρωσίας στη Συμμαχία, αν και δεν προσφέρθηκε ποτέ επίσημα από τους Ρώσους, δεν ήταν ποτέ μέρος της στρατηγικής σκέψης του NATO (Goldgeier 1999).

Στη διαδικασία διεύρυνσης του NATO, τα στρατηγικά σημαντικά εδάφη στην Ανατολική Ευρώπη δεν βρίσκονται (ακόμα) υπό την ομπρέλα της Συμμαχίας. Συμπωματικά ή όχι, αυτό είναι το κύριο θέμα της διαμάχης μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης. Δεδομένου, ότι η γεωπολιτική θεωρία είναι προϊόν μιας συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής, πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι το παγκόσμιο περιβάλλον έχει αλλάξει δραματικά από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η Ρωσία και οι ΗΠΑ δεν είναι πλέον οι κύριοι παγκόσμιοι αντίπαλοι. *«Η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας της Ρωσίας έχει συγκεκριμένη εστίαση σε ορισμένες υποπεριοχές: την περιοχή της*

Βαλτικής Θάλασσας. Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και ο Καύκασος. Όποια και αν είναι η ευρύτερη θεωρία ότι η Ρωσία μπορεί να έχει σε σχέση με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις εν γένει, η ευαισθησία της Ρωσίας απέναντι σε αυτές τις περιοχές θα παραμείνει» (Baranovsky και Arbatov 1999, 59).

Ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι συμμαχικές προσπάθειες, για να βοηθηθεί η Ουκρανία και να ενισχυθεί η αποτροπή στην Ανατολή, φαίνεται να οδήγησαν σε μια αναβίωση της διατλαντικής σχέσης και σε μια ανανεωμένη εστίαση στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών. Ωστόσο, σε αντίθεση με ό,τι μπορεί να πιστευτεί κανείς ενστικτωδώς, ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι απίθανο να αλλάξει τη σταθερή μετατόπιση στο κέντρο της παγκόσμιας στρατηγικής και πολιτικής - ή για το θέμα αυτό, της γεωστρατηγικής των ΗΠΑ - προς την περιοχή του Ινδο-Ειρηνικού. Αντί να σταματήσει μια στροφή προς τον Ινδο-Ειρηνικό, η κρίση της Ουκρανίας και η αντίδρασή σε αυτήν μέχρι στιγμής, παρέχουν ένα ισχυρό παράδειγμα του τρόπου, με τον οποίο η ευρωπαϊκή γεωπολιτική δυναμική και η δυναμική της ασφάλειας επηρεάζονται όλο και περισσότερο από εξωευρωπαϊκές μεταβλητές.

Η ουκρανική σύγκρουση είναι η πρώτη, όπου η πυρηνική απειλή εκτοξεύτηκε ξεκάθαρα από τη Ρωσία. Η πυρηνική απειλή συνδυάστηκε με συμβατικά, υπερηχητικά και θερμοβαρικά όπλα, για να αποτρέψει τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ από την ανάμειξη τους στον πόλεμο. Αυτό το πυρηνικό παράδειγμα έχει βρει πολλαπλούς απόηχους στον Ινδο-Ειρηνικό. Η Κίνα μπορεί να κάνει ένα παρόμοιο παιχνίδι για να αποτρέψει τις ΗΠΑ από ενδεχόμενη παρέμβαση τους, εάν και όταν επιδιώξει μια στρατιωτική επανένωση της Ταϊβάν (Lozier 2022).

Η κύρια ανησυχία είναι, ότι η Ουκρανία παραλληλίζεται με την Ταϊβάν και αυτό αυξάνει την αντίληψη, ότι η Ταϊβάν θα είναι η επόμενη επικείμενη χώρα απειλούμενη με εισβολή - από την Κίνα αυτή τη φορά. Και υπάρχουν φυσικά αρκετοί λόγοι, οι οποίοι θα δρούσαν ως πιθανά διδάγματα, τα οποία θα μπορούσε να λάβει η Κίνα από την Ουκρανία και τα οποία θα αποθάρρυναν πραγματικά την Κίνα, από το να ξεκινήσει μια σημαντική περιπέτεια κατά της Ταϊβάν και τα υπόψη πιθανά διδάγματα θα μπορούσαν επίσης, να περιορίσουν την Κίνα από το να χρησιμοποιήσει βία κατά της Ταϊβάν στο εγγύς μέλλον (CSIS 2022β).

4.3 Οι υποψήφιοι και το μέλλον της διεύρυνσης του NATO

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έφερε επίσης στο προσκήνιο και το ζήτημα της διεύρυνσης του NATO. Μια Συμμαχία που ξεκίνησε με 12 κράτη - μέλη περιλαμβάνει πλέον 30, χάρη σε αρκετούς επιτυχημένους γύρους διεύρυνσης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, ο ρυθμός προσθήκης νέων μελών έχει επιβραδυνθεί. Η Ρωσία ισχυρίζεται συχνά, ότι η διεύρυνση του NATO αποτελεί απειλή για την ασφάλειά της. Από το 2005, μόνο τέσσερα νέα μέλη έχουν προστεθεί στη Συμμαχία. Και τα τέσσερα από αυτά βρίσκονται στα Βαλκάνια (Bennett 2017) σε απόσταση μεγαλύτερη των 1200 χιλιομέτρων από τα ρωσικά σύνορα. Κάποιοι επισημαίνουν την πιθανότητα ένταξης της Ουκρανίας ως τον λόγο, αν όχι τη δικαιολογία, για την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία.

Επί του παρόντος, πέντε χώρες - εταίροι έχουν δηλώσει τις φιλοδοξίες τους για ένταξη στο NATO: Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Φινλανδία, Γεωργία, Σουηδία και Ουκρανία (NATO 2022i), εκ των οποίων μόνο η Βοσνία - Ερζεγοβίνη συμμετέχει στο επίσημο Σχέδιο Δράσης Μέλους (MAP).

4.3.1 Ουκρανία - Γεωργία

Ένα από τα πιο διχαστικά ζητήματα, που αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου επί του παρόντος, είναι η προοπτική της διεύρυνσής του με την Ουκρανία και τη Γεωργία ως μέλη. Η πιθανή ένταξη στο NATO αυτών των δύο πρώην δημοκρατιών της Σοβιετικής Ένωσης, έχει συζητηθεί συχνά υπό το λεγόμενο «χρώμα επαναστάσεων» στη Γεωργία το 2003 (NATO 2013) και στην Ουκρανία το 2004 (NATO 2005, BBC 2019).

Το ζήτημα υπογραμμίστηκε περαιτέρω από την κρίση μεταξύ Γεωργίας και Ρωσίας τον Αύγουστο του 2008 και την κρίση φυσικού αερίου μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας στις αρχές του 2009. Σύμφωνα με διάφορες απόψεις, αυτές οι κρίσεις ήταν συνέπειες της δέσμευσης του NATO στη Σύνοδο Κορυφής του Βουκουρεστίου τον Απρίλιο του 2008, ότι η Ουκρανία και η Γεωργία θα γίνονταν τελικά κράτη μέλη του NATO. Αυτή η δήλωση αντιπροσώπευε την πρώτη φορά, που η Συμμαχία έκανε μια

πρόβλεψη για το μελλοντικό καθεστώς κάποιου έθνους - μέλους (στην περίπτωση αυτή της Γεωργίας και της Ουκρανίας) και το έκανε με τρόπο, ο οποίος δεν συνάδει με τις γνωστές πρακτικές διεύρυνσης του NATO (Hunter 2016).

Κάθε ένας από τους τρεις γύρους της διεύρυνσης του NATO από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1999, 2004 και 2009) έθεσαν παρόμοια ερωτήματα και διλήμματα σχετικά με τον ρόλο, σκοπό και το μέλλον του Διατλαντικού Οργανισμού. Κάθε έναν γύρο ακολουθούσαν ολοένα και πιο ευδιάκριτες καταγγελίες από τη Ρωσία, ότι η επέκταση του NATO αποτελεί απειλή για την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας. Ωστόσο, η πολιτική «ανοιχτών θυρών» του NATO συνέχισε να είναι ελκυστική για πιθανά νέα κράτη - μέλη. Στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Στρασβούργο και του Κελ (Kehl) τον Απρίλιο του 2009 (αφιερωμένος στην 60η επέτειο της Συμμαχίας), η Κροατία και η Αλβανία απέκτησαν καθεστώς μέλους, αυξάνοντας το μέγεθος της κοινότητας σε 28 κράτη - μέλη. Η πΓΔΜ θα γινόταν ευπρόσδεκτη ως μέλος, όταν η διαμάχη για το συνταγματικό όνομά της θα επιλυόταν με την Ελλάδα, κάτι το οποίο έγινε το 2020 οπότε και προσχώρησε ως μέλος στη Συμμαχία (NATO 2020γ). Όσον αφορά στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και τη Σερβία, κάθε ένα κράτος από αυτά έχει ήδη συνεργαστεί με τη Συμμαχία σε κάποιο βαθμό (NATO 2009β).

Η Γεωργία και η Ουκρανία έχουν εκφράσει σε ορισμένες συγκυρίες την πρόθεσή τους να ενταχθούν στο NATO και αυτές οι πρωτοβουλίες χαιρετίστηκαν από το NATO, όπως προαναφέρθηκε (Erlanger και Lee Myers 2008). Ωστόσο, οι τρέχουσες προοπτικές της διεύρυνσης του NATO προς την Ουκρανία και τη Γεωργία φαίνονται μικρότερες από βέβαιες. Οι κύριες ανησυχίες ήταν και παραμένουν, η εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας και η έλλειψη δημόσιας υποστήριξης για την ένταξη της Ουκρανίας, η αντίθεση της Ρωσίας και στα δύο έθνη, σχετικά με την ένταξη τους στο NATO και η αργή πρόοδος στη μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας τόσο στην Ουκρανία (CRS 2021) όσο και τη Γεωργία (NATO 2022ια). Η Γεωργία και η Ουκρανία εκτός από τη δημοσιοποίηση της πρόθεσης ένταξης, δεν έχουν ξεκινήσει επίσημα τη διαδικασία.

4.3.2 Φιλανδία - Σουηδία

Φαίνεται, ότι ο ευρωατλαντικός προσανατολισμός των Δυτικών Βαλκανίων περισσότερο ή λιγότερο εξαρτάται από τη βούληση και την ικανότητα των χωρών της περιοχής να συναντήσουν τις απαιτήσεις προσχώρησης. Όσο για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες δεν είναι μέλη του NATO, οι λόγοι για τους οποίους δεν επιδιώκουν την ένταξη είναι διαφορετικοί. Οι λόγοι για τις αποφάσεις άλλων κρατών να μην συνεχίσουν σε μια ένταξη στο NATO, συνήθως προέρχονται από το πρόσφατο παρελθόν τους, συμπεριλαμβανομένης της κατανοητής απροθυμίας του NATO σε ορισμένες περιπτώσεις να ξεκινήσει συζητήσεις μέλους με κάποιο από τα υπόψη κράτη. Ωστόσο, καθεμία από αυτές τις χώρες συμμετέχει επί του παρόντος στο Πρόγραμμα Συνεργασίας για την Ειρήνη του NATO [Partnership for Peace (PfP)]. Για το Ελσίνκι και τη Στοκχόλμη, η ουδετερότητα ήταν παραδοσιακά μια υπολογισμένη στρατηγική (Alberque και Schreer 2022). Στην περίπτωση της Φινλανδίας, υιοθετήθηκε για να διασφαλίσει την ανεξαρτησία της από τη Ρωσία, μια χώρα με την οποία μοιράζεται περισσότερα από 1.300 χιλιόμετρα χερσαίων συνόρων (Finnish Ministry for Foreign Affairs χ.χ.). Στην περίπτωση της Σουηδίας, υιοθετήθηκε για να ακολουθήσει μια παράδοση απόρριψης του πολέμου, που εγκαινιάστηκε μετά την περίοδο του Ναπολέοντα. Και οι δύο διατήρησαν σταθερά την ουδετερότητα κατά τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου ως τον καλύτερο τρόπο, από την άποψή τους, για να εγγυηθούν την ασφάλεια και την εδαφική τους ακεραιότητα (Alberque και Schreer 2022).

Η κατάσταση της Ρωσίας μετά την πτώση του κομμουνισμού στα τέλη του περασμένου αιώνα κατέστησε την επιταγή της απόλυτης ουδετερότητας λιγότερο επιτακτική και τόσο η Σουηδία όσο και η Φινλανδία, ξεκίνησαν μια διαδικασία προσέγγισης με την τροχιά της ευημερίας στη Δυτική Ευρώπη, προσχωρώντας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1995. Η είσοδος στην Ένωση σήμαινε, ότι τα δύο έθνη ανέλαβαν τη ρήτρα αμοιβαίας άμυνας του άρθρου 42, παραγράφου 7 της Συνθήκης της Λισαβόνας, αν και αξίζει να σημειωθεί, ότι ακριβώς για τη διασφάλιση της ουδετερότητας, μεταξύ άλλων, της Σουηδίας και της Φινλανδίας, το τελικό δοκίμιο που δόθηκε στη Συνθήκη για τη ρήτρα αυτή διατηρήθηκε προσεκτικά ασαφές, αποφεύγοντας να γίνει σαφές, ότι η οικονομική βοήθεια που παρέχεται σε άλλο κράτος

- μέλος σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης στο έδαφός του θα πρέπει να είναι στρατιωτική.

Αυτή ήταν επίσης μια περίοδος προσέγγισης με το NATO, με τις δύο χώρες να προσχωρούν στο πρόγραμμα Συνεργασία για την Ειρήνη (PfP) το 1994, το οποίο σχεδιάστηκε ειδικά για να φέρει τις θυγατρικές χώρες του NATO πιο κοντά στο NATO, χωρίς να ενταχθούν στον Οργανισμό πραγματικά. Ήταν επίσης εκείνη τη στιγμή, που οι δύο χώρες ξεκίνησαν μια μακρά περίοδο πιστής συμμετοχής σε πολλές πολυεθνικές επιχειρήσεις υπό την ηγεσία του NATO σε μέρη, όπως το Αφγανιστάν και το Κοσσυφοπέδιο. Η συνεργασία αυτών των δύο χωρών με το NATO έχει αυξηθεί μόνο από τότε που εντάχθηκαν στην PfP, φτάνοντας σε τέτοια ύψη και σε τόσο σημαντικούς τομείς όπως η εκπαίδευση, η τυποποίηση του εξοπλισμού και του υλικού και το δόγμα, που συχνά αναφέρονται ως «Εικονικοί Σύμμαχοι». Δεν είναι υπερβολή να αναφερθεί, ότι τόσο η Σουηδία όσο και η Φινλανδία συγκλίνουν με το NATO, τις αρχές και τις διαδικασίες του, περισσότερο από ορισμένα μέλη της Συμμαχίας (Michel 2011). Παρόλα αυτά, ποτέ μέχρι το 2022 δεν είχαν κάνει το βήμα να δεσμευτούν νομικά με τη ρήτρα συλλογικής άμυνας της Συνθήκης της Ουάσιγκτον.

Συνοψίζοντας, τα χρόνια μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου, όταν η ρωσική απειλή έγινε αντιληπτή ως άδεια, η Σουηδία και η Φινλανδία τόλμησαν να συμμετάσχουν πιο στενά στη σφαίρα της ευημερίας και των δυτικών θεσμών, συμβάλλοντας σημαντικά σε αυτούς, αλλά χωρίς να κάνουν κάποιο βήμα για την ένταξη τους στο NATO. Η σκέψη πίσω από αυτή την πολιτική φαίνεται, ότι ήταν εντός του πλαισίου, το οποίο ενείχε το κλίμα ασφαλείας της εποχής και επιπλέον οποιαδήποτε στενή προσέγγιση με το NATO, θα ήταν ευεργετική όσο αφορά στην αποτροπή της Ρωσίας από την έναρξη οποιασδήποτε εχθρικής δράσης εναντίον αυτών των χωρών, χωρίς να χρειάζεται επίσημα ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου, να δεσμεύεται για την ενδεχόμενη υπεράσπιση άλλων Συμμάχων (Alberque και Schreer 2022).

Στις 29 Ιουνίου 2022, το NATO κάλεσε τη Σουηδία και τη Φινλανδία να ενταχθούν στη Συμμαχία. Και οι δύο χώρες δήλωσαν, ότι η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 και οι εγχώριες επανεκτιμήσεις του περιβάλλοντος

ασφαλείας τους, τις ώθησαν να τερματίσουν δεκαετίες στρατιωτικής ουδετερότητας και πλέον επιδιώκουν να ενταχθούν στην Ευρωατλαντική Συμμαχία ασφάλειας. Οι Σύμμαχοι του NATO υπέγραψαν τα Πρωτόκολλα Προσχώρησης στις 5 Ιουλίου 2022 (NATO 2022ιβ). Η Σουηδία και η Φινλανδία υπέβαλαν ταυτόχρονες αιτήσεις για ένταξη στο NATO στις 18 Μαΐου 2022 (NATO 2022ιγ).

Η αίτηση ένταξης στο NATO, η οποία υποβλήθηκε στις 18 Μαΐου 2022 από τη Σουηδία και τη Φινλανδία, δεν αποτελεί παρά μια εκδήλωση της αυξανόμενης ανησυχίας, με την οποία δύο σκανδιναβικά έθνη - γεωγραφικά κοντά στη Ρωσία - παρατηρούν τον πόλεμο, που ξεκίνησε ο Πρόεδρος Πούτιν. Η ανησυχία αυτών των δύο χωρών για τη ρωσική συμπεριφορά δεν είναι νέα. Χρονολογείται τουλάχιστον από την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Alberque και Schreer 2022). Ωστόσο, λόγω της εισβολής στην Ουκρανία, έχει αναγεννηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να πραγματοποιήσει μια ιστορική αλλαγή στους αντίστοιχους στρατηγικούς πολιτισμούς τους, οδηγώντας τους να χτυπήσουν την πόρτα μιας Ατλαντικής Συμμαχίας στην περιφέρεια της οποίας, παρέμειναν για δεκαετίες από επιλογή - πάντα κοντά, αλλά πάντα αρνούμενες να περάσουν το κατώφλι της πλήρους συμμετοχής - ένταξης.

Μολονότι, οι δύο χώρες πληρούν περισσότερα από τις πολιτικές και δημοκρατικές απαιτήσεις ποιότητας του NATO, η ταχεία ένταξη φαίνεται εκτός θέματος λόγω της απροθυμίας και των αντιρρήσεων της Τουρκίας να ενταχθούν ως κράτη - μέλη του NATO. Ενώ όλοι οι Σύμμαχοι έχουν ενσωματωθεί σε μία αμυντική προστασία, η Σουηδία και η Φινλανδία παραμένουν σε αδιέξοδο έξω από την ομπρέλα του άρθρου 5 και εκτεθειμένες στην αντίδραση της Μόσχας. Ευτυχώς για τη Σουηδία και τη Φινλανδία ορισμένα κράτη, κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο, έχουν ήδη δείξει προθυμία να υποστηρίξουν την ασφάλεια των υποψηφίων κατά τη διάρκεια αυτής της ενδιάμεσης περιόδου (Reuters 2022).

4.4 Αντιδράσεις χωρών - μελών στη νέα επικείμενη διεύρυνση του NATO

Στις 17 Δεκεμβρίου 2021, η Μόσχα υπέβαλε δύο σχέδια συνθηκών για να σταματήσει τη συνέχιση της επέκτασης του NATO προς τα ανατολικά. Τον ίδιο καιρό, ήθελε να αποτρέψει την εγκατάσταση στρατευμάτων της Συμμαχίας στα σύνορα της Ρωσίας, ή την εγκατάσταση μακράς εμβέλειας πυραύλων σε ευρωπαϊκά κράτη, που θα μπορούσαν να απειλήσουν τη Ρωσία (Tétrault-Farber και Balmforth 2021). Σε αυτό το τέλμα, η Μόσχα απαίτησε από το NATO να αποσύρει τη διακήρυξη της Συνόδου κορυφής του 2008, η οποία περιλάμβανε την προοπτική εισχώρησης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στη Συμμαχία. Επιθυμούσε, το NATO να δηλώσει με νομικά δεσμευτικούς όρους, ότι θα απαρνηθεί κάθε μελλοντική επέκταση - ειδικά στον μετασοβιετικό χώρο - και να αποσύρει τα στρατεύματα, τα οποία σταθμεύουν στην Ανατολική Ευρώπη μετά τον Μάιο του 1997.

Τον Ιανουάριο του 2022, οι προτάσεις συζητήθηκαν διμερώς με τις ΗΠΑ στη Γενεύη καθώς και πολυμερώς στο NATO - Ρωσία με τον ΟΑΣΕ. Η Δύση απέρριψε τις εκκλήσεις της Ρωσίας για τερματισμό της διεύρυνσης του NATO προς την Ανατολή και απαίτησε από τη Μόσχα να αποσύρει τα στρατεύματά της από τα σύνορα με την Ουκρανία. Όμως πολλοί Σύμμαχοι, εξέφρασαν την επιθυμία ως προς τη συνέχιση του διαλόγου και του ελέγχου των όπλων (NATO 2022ιδ). Η Μόσχα αγνοώντας την υπόψη επιθυμία των Συμμάχων του NATO, χρησιμοποίησε στρατιωτική δύναμη εναντίον της Ουκρανίας.

Με την αίτηση της Σουηδίας και της Φιλανδίας για εισχώρηση στο NATO, η Τουρκία, εξέφρασε την αντίθεσή της στην ένταξη τους, επικαλούμενη την υποστήριξη των δύο χωρών στις κουρδικές αυτονομιστικές ομάδες. Στη σύνοδο κορυφής του NATO στη Μαδρίτη στις 29 Ιουνίου 2022, η Τουρκία, η Σουηδία και η Φινλανδία εξέδωσαν κοινό μνημόνιο, στο οποίο οι σκανδιναβικές χώρες συμφώνησαν να μην παρέχουν υποστήριξη σε τέτοιες ομάδες. Στη συνέχεια το NATO κάλεσε επισήμως και τις δύο χώρες να ενταχθούν στη Συμμαχία (NATO 2022γ). Ο Γενικός Γραμματέας του NATO, δήλωσε ότι υπάρχει «ισχυρή βούληση» εντός της Συμμαχίας για επικύρωση της ένταξης των δύο κρατών στη Συμμαχία, το συντομότερο δυνατό. Ωστόσο, ο Πρόεδρος

Ερντογάν έχει προτείνει, ότι η τουρκική επικύρωση της ένταξης τους, εξαρτάται από τη διατήρηση των συμφωνιών - οι οποίες συνάφθηκαν στο κοινό μνημόνιο - εκ μέρους της Σουηδίας και της Φινλανδίας (Brooke-Holland 2022).

Όπως ήταν αναμενόμενο, η αρχική αντίδραση της Ρωσίας στη σουηδο-φινλανδική διαφήμιση ήταν οργισμένη, κάνοντας σαφή τη δυσαρέσκειά της. Ο Ρώσος Υφυπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Ριάμπκοφ (Sergei Ryabkov) χαρακτήρισε την απόφαση σοβαρό λάθος, που θα επιφέρει ως αποτέλεσμα μεγάλες συνέπειες στο μέλλον. Λίγο αργότερα, ο Ρώσος Πρόεδρος επικύρωσε αυτή την αξιολόγηση δηλώνοντας, ότι η Ρωσία δεν έχει κανένα πρόβλημα με την ένταξη αυτών των χωρών στο NATO, αλλά δεν θα ανεχθεί την επέκταση της υποδομής του NATO σε σουηδικό ή φινλανδικό έδαφος (Roth 2022). Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει δηλώσει ρητά, ότι θα υποστηρίξει οποιαδήποτε χώρα σε περίπτωση στρατιωτικής επίθεσης (UK Government 2022).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ρωσική ύβρις στηρίζεται σε μια βασική αποτυχία να συλλάβει όχι μόνο τις βαθιές ρίζες της ουκρανικής ταυτότητας, αλλά και τον βαθμό στον οποίο η ίδια η Ουκρανία έχει αλλάξει στα χρόνια μετά τη σοβιετική κατάρρευση (Schwartz 2019). Ο Πρόεδρος Πούτιν μπόρεσε αρχικά να υποστηρίξει το ήθος του ιστορικού μύθου. Η προσάρτηση της Κριμαίας ήταν ένα άμεσο παράδειγμα αυτού. Αντί να παραδεχτεί, ότι η Κριμαία ήταν μέρος της Ουκρανίας τις τελευταίες δεκαετίες, ο Πούτιν εστίασε στην ιδέα της βαθιάς ιστορικής σύνδεσης, που είχε η Ρωσία με την Κριμαία (Makarychev 2014, 197). Κατά την προσάρτηση, ο Πούτιν παρατήρησε: «...μετά από ένα μακρύ, δύσκολο, εξαντλητικό ταξίδι, η Κριμαία και η Σεβαστούπολη επιστρέφουν στο λιμάνι της πατρίδας τους, στις εγγενείς ακτές τους, - στη Ρωσία» (Bowen και Galeotti 2014). Ουσιαστικά, έχει δημιουργήσει μια αίσθηση ρωσικής προσκόλλησης στην Κριμαία για να δικαιολογήσει την σκοπιμότητα της παράνομης προσάρτησης (Bebler 2015, 11).

Τα στοιχεία των τελευταίων μηνών μετά την εισβολή στην Ουκρανία, δείχνουν ότι οι ρωσικοί υπολογισμοί αποδείχθηκαν λανθασμένοι. Το γεγονός της σθεναρής άμυνας των Ουκρανών, τελικά επιβεβαιώνει ότι η Ουκρανία είναι πράγματι μια ξεχωριστή, κυρίαρχη οντότητα με μια επιταχυνόμενη πορεία μακριά από την τροχιά της Ρωσίας. Καταστρέφοντας υλικότεχνικά και ανθρωπιστικά αυτό, που η Ρωσία ισχυριζόταν ως τη σοβιετική κληρονομιά - που κάποτε συνέδεε τη Ρωσία και την Ουκρανία - ο πόλεμος επιβεβαιώνει μόνο την υποβόσκουσα πολιτική πραγματικότητα (Erstein 2022).

Πράγματι, η συνεχιζόμενη επέμβαση της Ρωσίας στην Ουκρανία φαίνεται να είναι ένας από τους κύριους παράγοντες, που επιταχύνουν αυτή την εδραίωση μιας ουκρανικής εθνικής ταυτότητας σε αντίθεση με την ιδέα ενός «πανρωσικού» έθνους με έδρα τη Μόσχα (Kudriavtseva 2019). Ένα παρόμοιο μοτίβο έχει διατηρηθεί καθ' όλη τη διάρκεια της εποχής της διακυβέρνησης του Πούτιν, καθώς οι επανειλημμένες παρεμβάσεις της Μόσχας στην Ουκρανία βοήθησαν στην ανάδυση μιας ουκρανικής εθνικής συνείδησης. Εν μέσω της αναβίωσης της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης, η πιο κραυγαλέα αποτυχία για τον γηράσκοντα Πούτιν - είναι οι επανειλημμένες αποτυχίες

να κρατήσει την Ουκρανία στο ύψος των περιστάσεων. Ως εκ τούτου, η ριψοκίνδυνη εισβολή του Πούτιν φαίνεται να είναι μια ύστατη προσπάθεια να αντιστραφεί η κληρονομιά των προηγούμενων αποτυχιών - αν και το ιστορικό αρχείο είναι πιθανό να επιταχύνει παρά να αντιστρέψει τη διαδικασία εθνικοποίησης και αποσύνδεσης.

Η σχέση NATO - Ουκρανίας πριν τις ρωσικές εισβολές, λειτουργούσε εύρυθμα εντός των παραμέτρων, που ορίζονταν από την ουκρανική ουδετερότητα. Το Κίεβο χρειαζόταν τη βοήθεια της Δύσης για να προωθήσει τον εκσυγχρονισμό των Ενόπλων Δυνάμεών του και τη δύναμη για τη διατήρηση της κυριαρχίας έναντι της ανεπαισθητης ρωσικής πίεσης. Χρειαζόταν επιβεβαίωση ενόψει των σοβαρών εξαρθρώσεων, που προκλήθηκαν από μια δύσκολη μετακομμουνιστική μετάβαση και πρόσβαση στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, για να διατηρήσει το λαϊκό ηθικό σε μια εποχή κακουχιών. Το NATO μπόρεσε να προσφέρει τεχνική βοήθεια, θετική δέσμευση στις ευρωατλαντικές δομές ασφάλειας και μακροπρόθεσμες προοπτικές για στενότερη σύνδεση. Η εμπλοκή του με την Ουκρανία, βοήθησε στην ενίσχυση του γεωπολιτικού πλουραλισμού στη μετασοβιετική Ευρασία, απομάκρυνε - μέχρι πρόσφατα - την αντίληψη ενός αναδυόμενου κενού ασφαλείας και καθιστούσε τη Συμμαχία σημαντικό παράγοντα σε έναν ζωτικό γεωστρατηγικό τομέα.

Τα όρια στη συνεργασία NATO - Ουκρανίας προερχόταν, τόσο από την εσωτερική αδυναμία της Ουκρανίας, όσο και από την ανησυχία για πιθανές ρωσικές αντιδράσεις. Η απειλή της εσωτερικής αστάθειας παρέμεινε βέβαια στην ατζέντα της Ουκρανίας για αρκετό καιρό ακόμη και στην καλύτερη των περιστάσεων, το Κίεβο θα χρειαζόταν μια δεκαετία και περισσότερο για να προετοιμαστεί για την ένταξη στους δυτικούς θεσμούς. Όμως, πλέον οι πολιτικές ελίτ της Ουκρανίας εμφανίζονται δεσμευμένες να πλησιάσουν πιο κοντά στο NATO. Η επιθετικότητα του Κρεμλίνου στην Κριμαία και το Ντονμπάς είχε σκληρύνει αυτή την άποψη στο Κίεβο (Pifer 2019). Η εισβολή της Ρωσίας στη χώρα της Ουκρανίας, τον Φεβρουάριο του 2022, ήταν καθοριστική ως προς την εμφανή ανάγκη εισχώρησης στη Συμμαχία. Πράγματι, τίποτα δεν έχει ωθήσει περισσότερο την Ουκρανία προς το NATO και τη Δύση και συγχρόνως μακριά από τη Ρωσία, παρά η εφαρμοζόμενη πολιτική της Μόσχας τα τελευταία χρόνια.

Η ενσωμάτωση στους ευρωπαϊκούς και ευρωατλαντικούς θεσμούς εμφανίζεται ως η μόνη αξιόπιστη εγγύηση για την ασφάλεια της χώρας (Erstein 2022).

Η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014, οδήγησε τους Συμμάχους στην ενίσχυση της αποτροπής και στην προσθήκη ικανότητας εδαφικής άμυνας στη Βαλτική και σε άλλες πολύπαθες περιοχές στην υφήλιο. Η ενίσχυση των πρωτοβουλιών ετοιμότητας, η αύξηση των αμυντικών δαπανών και η επανεξέταση των απαραίτητων δυνατοτήτων για την αποτελεσματική αποτροπή της Ρωσίας έγιναν βασικές αρχές της πολιτικής του NATO για τη Ρωσία και του σκοπού του NATO (Pifer 2019). Το επίκεντρο ήταν για άλλη μια φορά η Ρωσία και η συλλογική άμυνα, αλλά με μια πιο περιορισμένη έννοια. Σήμερα, η διευρυμένη εισβολή του Πούτιν στην Ουκρανία - καθώς και οι θρασύδειλοι στόχοι και τα εργαλεία της στρατιωτικοποιημένης εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας - καταδεικνύουν πόσο ευρεία είναι η πρόκληση της Ρωσίας στο NATO και πώς πρέπει να αλλάξει η στρατηγική και η στάση του NATO απέναντι στη Μόσχα.

Απαντώντας συνεπώς στην πρώτη δευτερεύουσα ερευνητική ερώτηση: «Η τρέχουσα συζήτηση για τη διεύρυνση του NATO προς την Ουκρανία είναι παρόμοια με προηγούμενες συζητήσεις για την πιθανή εισχώρηση της χώρας στη Συμμαχία;» είναι εμφανές, ότι με την εμφανή κλιμακούμενη επιθετική στάση της Ρωσίας, η συζήτηση για νέα διεύρυνση είναι σαφώς διαφορετική σε σχέση με άλλες φορές μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ρωσία πλέον δεν δείχνει σημάδια συγκαταβατικότητας, αναφορικά με τις αντιλήψεις της, ως προς την ασφάλεια των συμφερόντων της. Η εχθρότητα της Ρωσίας στη διεύρυνση του NATO βασίζεται στην κληρονομιά της σοβιετικής επιρροής, που εξακολουθεί να διαπερνά τα Υπουργεία και τη διπλωματική της κοινότητα, η οποία έχει επιτραπεί να αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια. Η άποψη της Ρωσίας για το NATO έχει τις ρίζες της, στον Ψυχρό Πόλεμο της δεκαετίας του 1950. Η κληρονομιά από τη Ρωσία του πρώην σοβιετικού διπλωματικού προσωπικού, των δεξαμενών σκέψης με έδρα τη Μόσχα, του σοβιετικού Γενικού Επιτελείου, των κυβερνώντων οργάνων της KGB (ιδιαίτερα των ξένων λειτουργών της) και των πρώην σοβιετικών κεντρικών μέσων ενημέρωσης, μπορεί να ήταν ένα βραχυπρόθεσμο όφελος, αλλά μεσοπρόθεσμα αυτή η κληρονομιά αποδεικνύεται αρνητική. Επιπλέον, διαφαίνεται ξεκάθαρα η αυξανόμενη

εχθρότητα της Μόσχας προς το NATO και τη Δύση, καθώς και η προσπάθειά της να αποκαταστήσει τους δεσμούς με πρώην σοβιετικούς συμμάχους στη Μέση Ανατολή και την Ασία (Blank 1996).

Η διεύρυνση πάρα ταύτα, πρόκειται να αναδειχθεί σε ένα από τα πιο ζωτικά μέσα για την εκπλήρωση των νέων καθηκόντων του NATO. Παρά τις τεράστιες αλλαγές στο γεωστρατηγικό περιβάλλον τα τελευταία είκοσι χρόνια, η βασική αποστολή του NATO παρέμεινε αμετάβλητη: το NATO δημιουργήθηκε για τη συλλογική διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας των κρατών - μελών, με βάση την αρχή της συλλογικής άμυνας (Millen 2002, NATO 2009α). Η υποστήριξη για το αναπόφευκτο της διεύρυνσης του NATO έχει αυξηθεί παράλληλα με την απαισιοδοξία για το μέλλον της Ρωσίας και την αυξανόμενη μετατόπιση της ηγεσίας του Προέδρου Πούτιν, από τη μεταρρύθμιση και την οικοδόμηση έθνους - κράτους στην αποκατάσταση της αυτοκρατορίας (Cordesman και Hwang 2022).

Η Ουκρανία, η οποία έχει σύνορα με δύο ή τρία πρώιμα μέλη του NATO, δεν αντιλαμβάνεται τη διεύρυνση ως απειλή και δεν είναι καταρχήν αντίθετη στη διαδικασία. Την ίδια στιγμή, η Ουκρανία γνωρίζει πολύ καλά, ότι μετά τη διεύρυνση του NATO το έδαφός της θα αντιπροσωπεύει τον μοναδικό γεωγραφικό και γεωπολιτικό χώρο, που χωρίζει το NATO από τη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας της Τασκένδης, δηλαδή μια γκρίζα «ζώνη προστασίας» (Fishel 2021). Επίσης, ο πόλεμος στην Ουκρανία αποτέλεσε μια σημαντική πτυχή στη συζήτηση σχετικά με τη νέα Στρατηγική Αντίληψη του NATO. Οι συζητήσεις με θέμα τη συνέχεια της αποστολής βοήθειας στην Ουκρανία και της ενίσχυσης της αποτροπής κατά μήκος του ανατολικού τμήματος της Συμμαχίας αναμφίβολα βρέθηκαν στο επίκεντρο της Μαδρίτης τον Ιούνιο του 2022 (Singh 2022). Αυτό είναι κατανοητό και αυτονόητο, καθόσον η αποτροπή ενός πολέμου στην Ευρώπη είναι αυτό για το οποίο δημιουργήθηκε το NATO.

Η απάντηση στο δεύτερο δευτερεύον ερευνητικό ερώτημα «Η συζήτηση για τη διεύρυνση του NATO στην Ουκρανία αποτελεί σημείο καμπής στη μελλοντική σχέση της Ρωσίας και της Δύσης και ως εκ τούτου στις Σχέσεις Ρωσίας - NATO;» είναι ότι σαφώς τα τεκτονόμενα συμβάντα και οι παράμετροι έχουν αλλάξει, επομένως έχει μεταβληθεί και η σχέση της Ρωσίας με το NATO. Προς το παρόν και ενόψει της

επιθυμίας του NATO να αποφύγει την κλιμακούμενη αντιπαράθεση με τη Ρωσική Ομοσπονδία, η σχέση NATO - Ουκρανίας πρέπει να παραμείνει περιορισμένη στη βοήθεια των κρατών και στον συντονισμό της ασφάλειας, χρήσιμη αλλά όχι καθοριστική για τον καθορισμό μιας νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας. Παρόλα αυτά, η εισβολή της Ρωσίας σε μία χώρα του NATO, η οποία ανήκει στη Συνεργασία για την Ειρήνη, που συνορεύει με τέσσερα μέλη του, εγείρει ερωτήσεις σχετικά με τις υποχρεώσεις του NATO προς την Ουκρανία. Μέχρι τώρα βέβαια, η στρατιωτική παρουσία του NATO στην περιοχή έχει απεικονιστεί ως περιστροφική, αντανακλώντας την απροθυμία κάποιων Συμμάχων να υποστηρίξουν μια μόνιμη παρουσία, που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προκλητική για τη Ρωσία. Η νέα συζήτηση για την προσέγγιση και εισχώρηση της Ουκρανίας στο NATO, αντιπροσωπεύει ένα σημείο καμπής και επομένως οι δύο πλευρές (NATO - Ρωσία) πρέπει να προσπαθήσουν να καταλήξουν σε λύσεις, που θα επιτρέψουν ένα «νέο ξεκίνημα» στις μεταξύ τους σχέσεις. Αλλά αυτή η «νέα αρχή» απαιτεί μια αλλαγή στη νοοτροπία του Ψυχρού Πολέμου και στις δύο πλευρές.

Ωστόσο, η προετοιμασία της Συμμαχίας για ένα πλαίσιο, που ολοένα και περισσότερο καθορίζεται από τον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων, απαιτεί από τη Συμμαχία την ανάδυση μιας νέας προοπτικής πέρα από την τρέχουσα κρίση στην Ανατολική Ευρώπη και τον απολογισμό των ευρύτερων γεωστρατηγικών εξελίξεων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, υπό το φως της φθίνουσας κεντρικότητας της ευρωατλαντικής περιοχής στον παγκόσμιο στρατηγικό ανταγωνισμό και του γεγονότος, ότι η δυναμική της ασφάλειας μέσα και γύρω από την Ευρώπη θα επηρεαστεί σταδιακά από τις εξω-ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Αναφορικά με την τρίτη δευτερεύουσα ερευνητική ερώτηση «Πώς επηρεάζεται η γεωπολιτική δυναμική με την απόφαση της Ρωσίας να εισβάλλει στην Ουκρανία;» καθίσταται σαφές, ότι η εισβολή της Ρωσίας όχι μόνο απειλεί την κυριαρχία της Ουκρανίας, αλλά έχει υπονομεύσει ολόκληρη τη γεωπολιτική τάξη. Ο αντίκτυπος του Ουκρανικού Πολέμου στον Ινδο-Ειρηνικό είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Παρόλο, που είναι πρόωρο να υποθέσουμε τυχαία μια εικασία για τα αποτελέσματα ενός συνεχιζόμενου πολέμου, ορισμένες γραμμές τάσης και δείκτες είναι σαφείς. Ο κόσμος γίνεται πιο

πυρηνικός από πριν (Lozier 2022, CSIS 2022β). Ο συμβατικός πόλεμος θα συνεχιστεί παρόλο, που ο υβριδικός πόλεμος και η σύγκρουση της γκρίζας ζώνης θα αποτελέσουν πρωτοσέλιδα. Οι πόλεμοι μεσολάβησης θα είναι πιο ελκυστικοί από πριν για τις μεγάλες δυνάμεις. Αναμφισβήτητα, η εποχή της παγκοσμιοποίησης έχει τελειώσει. Μια νέα μορφή περιορισμένης παγκοσμιοποίησης, που βασίζεται σε συμμάχους και εταίρους είναι στον ορίζοντα. Η κινεζική τροχιά στο μέλλον θα βαθμονομηθεί εκ νέου από τον πόλεμο της Ουκρανίας καθώς και από πολλούς άλλους εσωτερικούς παράγοντες. Η κατεύθυνση αυτού του διανύσματος είναι αβέβαιη. Ενώ, ορισμένες γραμμές τάσης είναι ορατές, υπάρχουν κρυφές επιπτώσεις, που δεν έχουν ακόμη εμφανιστεί από τον πόλεμο της Ουκρανίας. Πραγματικά ζούμε σε ενδιαφέρουσες εποχές.

Σ' ότι αφορά στην τέταρτη δευτερεύουσα ερευνητική ερώτηση, αν «Μπορεί το NATO να επιβιώσει των προαναφερθέντων τεκτονικών αλλαγών στο διεθνές στερέωμα;» η απάντηση είναι θετική - αν και πολύπλευρη, υποθετική και λαμβάνει υπόψη τα μέχρι τώρα δεδομένα - εάν η Συμμαχία διατηρήσει την ενότητα και την ευελιξία της, ως προς την Ασία - Ειρηνικό. Για πρώτη φορά μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η αποστολή και ο σκοπός του NATO δεν ήταν ποτέ πιο ξεκάθαροι. Η ενότητα και η συνοχή της Συμμαχίας δεν ήταν ποτέ μεγαλύτερη. Η επιθυμία των ευρωπαϊκών χωρών, που δεν είναι ήδη μέλη του NATO να ενταχθούν στη Συμμαχία δεν ήταν ποτέ ισχυρότερη.

Το NATO αναγνωρίζει επί του παρόντος τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, τη Φινλανδία, τη Γεωργία, τη Σουηδία και την Ουκρανία ως επίδοξα μέλη της πολιτικής του, για τη διεύρυνση των Ανοιχτών Θυρών (NATO 2022i). Το περιβάλλον ασφαλείας έχει αλλάξει αισθητά από το 2008 και το αρχικό περίγραμμα σχέσης με το NATO, δεν είναι πλέον ικανοποιητικό για τα σουηδικά και φινλανδικά συμφέροντα. Η πίεση του Πούτιν έκανε το θαύμα της αντιστροφής της ουδετερότητας δεκαετιών και η Σουηδία με τη Φινλανδία ετοιμάζονται τώρα να γίνουν νέα μέλη του NATO (Alberque και Schreer 2022). Σαφώς, η συμμετοχή των υπόψη δύο κρατών στη Συμμαχία δεν θα είναι άμεση. Η ένταξη απαιτεί τη συναίνεση όλων των Συμμάχων χωρίς εξαίρεση. Η απόκτησή της ιδιότητας μέλους είναι μια διαδικασία, που μπορεί να διαρκέσει αρκετούς μήνες.

Υπάρχουν, ωστόσο τουλάχιστον λόγοι, που η πιθανότητα προσχώρησης αυτών των δύο εθνών στη Συμμαχία, είναι βιώσιμη. Το ΝΑΤΟ είναι μια Συμμαχία, η οποία βασίζεται στη λήψη αποφάσεων με συναίνεση και δεν είναι παράλογο να υποθέσουμε, ότι τα εθνικά συμφέροντα 28 κρατών μελών δεν θα είναι πάντα συμβατά. Η προθυμία των Συμμάχων να συμβιβαστούν προκειμένου να διατηρηθεί η ενότητα του ΝΑΤΟ έχει επικρατήσει μέχρι στιγμής. Το ζήτημα της συμπερίληψης της Γεωργίας και της Ουκρανίας, στη Συμμαχία έχει διαφορετική σημασία για τα κράτη μέλη, αλλά δεν θεωρείται ότι είναι κεντρικό για τον λόγο ύπαρξης του ΝΑΤΟ. Δεν είναι πιθανό, ότι η Συμμαχία θα καταρρεύσει εξαιτίας αυτής της διαφωνίας, ιδίως γνωρίζοντας ότι όλοι οι Σύμμαχοι συμφώνησαν στο Βουκουρέστι τον Απρίλιο του 2008, να υποσχεθούν μελλοντική ένταξη σε αυτά τα κράτη. Μπορεί να υποτεθεί, ότι η διφορούμενη γλώσσα αυτής της δήλωσης άφησε την πόρτα ανοιχτή όχι μόνο για την Ουκρανία και τη Γεωργία, αλλά και για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων μεταξύ των Συμμάχων για περαιτέρω γύρους διεύρυνσης. Το ΝΑΤΟ είναι επίσης υπεύθυνο να σεβαστεί τη δική του απόφαση. Εάν οι Σύμμαχοι εξακολουθούν να βλέπουν το ΝΑΤΟ ως το κύριο όργανο διατλαντικής συλλογικής ασφάλειας, θα βρουν έναν τρόπο να παραμείνουν ενωμένοι και να σώσουν την αξιοπιστία της Συμμαχίας. Σίγουρα όμως, εάν το ΝΑΤΟ θέλει να αποτρέψει την κλιμάκωση της υπάρχουσας εχθρότητας με τη Ρωσία, κάθε πρόσθετο βήμα, το οποίο λαμβάνεται σχετικά με τα σχέδια ένταξης της Γεωργίας και της Ουκρανίας, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα συμφέροντα της Ρωσίας, ως εκ τούτου. Η Στρατηγική Αντίληψη θα πρέπει να επιτύχει τη σωστή ισορροπία μεταξύ της υπόψη απαραίτητης δέσμευσης.

Επίσης, είναι πολύ σημαντικό το ΝΑΤΟ και οι εταίροι του, να έχουν μία ξεκάθαρη εικόνα για τις περιοχές της Ασίας και του Ινδο-Ειρηνικού και να συντηρούν από κοινού με τα κράτη της Ασίας και του Ινδο-Ειρηνικού μία σταθερή σχέση, απαλλαγμένη από μισαλλοδοξίες και προστριβές. Χωρίς να αγνοούμε τις υπάρχουσες τριβές, εάν η Σινωρωσική σχέση παραμείνει σε γενικές γραμμές συνεργάσιμη, οι προσπάθειες για τη δημιουργία μιας σφήνας μεταξύ τους, μπορεί να αποδειχθούν δύσκολες και αναποτελεσματικές. Ωστόσο, το σημαντικότερο σημείο για τις ΗΠΑ και τα κράτη - μέλη της Συμμαχίας, που ανήκουν στην ΕΕ, είναι να διατηρήσουν μία ευθυγραμμισμένη κοινή πολιτική, ανεπηρέαστη από τη Σινωρωσική σχέση και τις προεκτάσεις της.

Ειδάλλως, υπάρχει κίνδυνος για τα κράτη - μέλη της Συμμαχίας, να εξάγουν διαφορετικά συμπεράσματα, είτε για την πορεία της εξουσίας, είτε για το πώς μπορεί να εξελιχθεί η σχέση τους, με βάση τη λήψη διαφορετικών προϋποθέσεων κατά την πλαισίωση των πολιτικών τους. Αυτό το ενδεχόμενο, θα μπορούσε πιθανόν να πυροδοτήσει τον ανταγωνισμό μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των Συμμάχων τους και μεταξύ των ίδιων των Συμμάχων του NATO. Καθώς, η Συμμαχία υιοθέτησε μια νέα Στρατηγική Αντίληψη τον Ιούνιο του 2022, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής των ΗΠΑ, θα μπορούσαν να υποστηρίξουν θεμελιώδεις αλλαγές στη διαδικασία προσέγγισης του NATO στη Ρωσία, συμπεριλαμβανομένης μιας πιο ισχυρής Συμμαχικής δύναμης και στάσης και στην Ανατολική Ευρώπη.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα, που επιχειρεί να απαντήσει η υπόψη εργασία είναι: Ποιο θα είναι το μέλλον του NATO, μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία; Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει αλλάξει εντελώς το γεωπολιτικό τοπίο της διατλαντικής κοινότητας. Το NATO θα πρέπει να ενισχύσει τις σχέσεις του με τις χώρες εταίρους, ιδιαίτερα τη Φινλανδία, τη Σουηδία, τη Γεωργία και την Ουκρανία. Όσον αφορά τη συνεργασία με τη Φινλανδία και τη Σουηδία, η περίπτωση για ενδεχόμενη ένταξη τους στο NATO είναι προφανής. Και οι δύο χώρες είναι σε μεγάλο βαθμό ενσωματωμένες στο NATO και συνεργάζονται όσο το δυνατόν στενότερα με τη Συμμαχία, όπως κάθε κράτος - μέλος (Alberque και Schreer 2022). Εάν η απόφαση της Σουηδίας και της Φινλανδίας σχετικά με την ένταξη στη Συμμαχία συνεχίσει να υφίσταται, το NATO θα πρέπει να είναι έτοιμο να τις ενσωματώσει πλήρως. Θα παρείχαν μια πολύτιμη συμβολή στην περιφερειακή ασφάλεια και θα έδειχναν ότι το NATO δεν δίνει στη Ρωσία δικαίωμα να ασκήσει βέτο στις δικές της υποθέσεις. Ειδικά, καθώς η Ρωσία έχει απειλήσει τη Φινλανδία και τη Σουηδία στο παρελθόν, η συνεργασία των δύο κρατών με τη Συμμαχία, θα πρέπει να ενισχυθεί όπου είναι δυνατόν, διατηρώντας παράλληλα ανοικτές διόδους επικοινωνίας μεταξύ τους. Ένα πιο δύσκολο εγχείρημα είναι το πώς μπορεί να εμπλακεί καλύτερα η Ουκρανία με τις διαδικασίες ένταξης της στο NATO, ώστε να ενταχθεί μελλοντικά στον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Δεδομένου, ότι δεν υπάρχει συναίνεση στο NATO σχετικά με τις προοπτικές ένταξης της Ουκρανίας, η μελλοντική δέσμευση με τη Συμμαχία θα καθοριστεί κυρίως από το Κίεβο.

Συμπερασματικά, ως απάντηση στο κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας, απαντάται ότι η διαδικασία της διεύρυνσης του NATO πιθανότατα θα συνεχιστεί. Από τις τρέχουσες εξελίξεις, διαφαίνεται ότι η Συμμαχία θα επεκτείνει προσφορές ένταξης στα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων. Επίσης, το NATO εκτιμά την ενσωμάτωση κάθε ουδέτερης και αδέσμευτης ευρωπαϊκής χώρας ως μέλος της Συμμαχίας, όπως η Σουηδία και η Φινλανδία, λαμβάνοντας υπόψη τη γεωστρατηγική τους σημασία, η οποία πηγάζει σαφώς από τη γεωγραφική τους θέση. Ωστόσο, ένα άλλο κύριο ερώτημα που επεδίωξε να διαπραγματευτεί αυτή η εργασία - η πιθανότητα διεύρυνσης του NATO, συμπεριλαμβάνοντας την Ουκρανία και τη Γεωργία - είναι δύσκολο να απαντηθεί. Αυτό το θέμα περιλαμβάνει την εμβάθυνση σε ζητήματα των πολύπλοκων σχέσεων μεταξύ των Συμμάχων, στις σχέσεις μεταξύ του NATO ως Οργανισμού και των κρατών - μελών του από τη μια πλευρά και της Ρωσίας από την άλλη, καθώς και στις σχέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Γεωργίας με όλους τους παράγοντες, που προαναφέρθηκαν. Αν και η υπόψη εργασία δεν έχει ούτε τη φιλοδοξία, ούτε την αρμοδιότητα να προβλέψει το μέλλον, το γενικό συμπέρασμα είναι, ότι η προοπτική για ένταξη της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο NATO δεν είναι επί του παρόντος φωτεινή, αλλά δεν έχει εξαιρεθεί τελείως, καθόσον οι εξελίξεις των γεγονότων θα καθορίσουν τη στάση του κέντρου λήψης αποφάσεων της Συμμαχίας (North Atlantic Council - NAC), όσο αφορά στη μελλοντική της διεύρυνση.

Αριθμός Λέξεων: 20.755

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία- Έρευνες

- Baranovsky, V., και A. Arbatov. «The Changing Security Perspective in Europe.» Στο *Russia and the West: The 21st Century Security Environment*, Επιμ.: A. Arbatov, K. Kaiser και R. Legvold, 44-76. New York: East West Institute, 1999. Διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?id=rHYZk-t7dI0C&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (πρόσβαση Αυγ 31, 2022)
- CRS. «Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy.» *Congressional Research Service*. 5 Oct 2021. <https://sgp.fas.org/crs/row/R45008.pdf> (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- CSIS. *Religion and violence in Russia*. CSIS, New York: Rowman and Littlefield, 2018.
- . «Bridging U.S.-Led Alliances in the Euro-Atlantic and Indo-Pacific: An Inter-theater Perspective.» *CSIS*. 12 May 2022α. <https://www.csis.org/analysis/bridging-us-led-alliances-euro-atlantic-and-indo-pacific-inter-theater-perspective> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- . «The Ukraine Crisis and Asia: Implications and Responses.» *CSIS*. 2 Mar 2022β. <https://www.csis.org/analysis/ukraine-crisis-and-asia-implications-and-responses> (πρόσβαση Σεπ 1, 2022).
- Cancian, M. «Putin's Invasion Was Immoral but Not Irrational.» <https://www.csis.org/> 10 May 2022. <https://www.csis.org/analysis/putins-invasion-was-immoral-not-irrational> (πρόσβαση Ιουλ 24, 2022).
- Cordesman, A., και G. Hwang. *Focusing on the Right Strategic Priorities for NATO. NATO and the Ukraine: Reshaping NATO to Meet the Russian and Chinese*

Challenge. Research Report, Center for Strategic and International Studies, 2022.

D'Ambrogio, E. «The Quad: An emerging multilateral security framework of democracies in the Indo-Pacific region» *European Parliamentary Research Service*. May 2021.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI\(2021\)690513_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI(2021)690513_EN.pdf) (πρόσβαση Σεπ 1, 2022).

DIIS. *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. Copenhagen, Denmark: Danish Institute for International Studies, 2011.

Eurasian Research Institute. "Geography of the Presidential Elections in Ukraine" *eurasian-research.org*. Apr 2019. <https://www.eurasian-research.org/publication/geography-of-the-presidential-elections-in-ukraine/> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).

Fischer, S. «The Donbas Conflict: Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process» SWP Research Paper, SWP, 2019. DOI: 10.18449/2019RP05 (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).

Fishel, E. *Third-Party Considerations in U.S. Bilateral Relations: Four Case Studies Examining the Presence of the Moscow Factor in U.S. Policy Toward Sovereign Ukraine*. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, Arlington, VA: George Mason University, 2021.
http://mars.gmu.edu/bitstream/handle/1920/12573/Fishel_gmu_0883E_12503.pdf?sequence=1&isAllowed=y (πρόσβαση Αυγ 18, 2022).

Gallis, P. *The NATO Summit at Prague, 2002*. CRS Report for Congress, Washington D.C.: CRS, 2001. <https://sgp.fas.org/crs/row/RS21354.pdf> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).

Goldgeier, J. *Not Whether but When*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999.

- Hall, J., και H. Sandeman. *NATO and the Future Character of Warfare*. LSE IDEAS, 2021. <https://lseideas.medium.com/nato-and-the-future-character-of-warfare-ff57c0df1c11> (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).
- Hunter, R. «NATO in Context: Geopolitics and the Problem of Russian Power» *PRISM*, 16 Jul 2016. https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_6-2/Prism%20Vol%206%20No%202.pdf?ver=2016-08-03-155946-023 (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- Kobrinskaya, I. «Russia: Facing the Facts.» Στο *Enlarging NATO: The national debates*, Επιμ.: G. Mattox και A. Rachwald, 169-186. London: Boulder, 2001. Διαθέσιμο στο: <https://books.google.gr/books?id=bN1TjTCpXisC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q=Kobrinskaya&f=false>
- Kulyk, V. *Ukraine's 2017 Education Law Incites International*. Policy Memo, PONARS Eurasia, 2018. https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/Pepm525_Kulyk_April2018_0.pdf (πρόσβαση Ιουλ 18, 2022).
- Larrabee, S. «NATO Enlargement: Prague and Beyond.» *IISS/CEPS European Security Forum*. Brussels, 2001. <http://www.eusec.org/larrabee.htm> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).
- Likhachev, V. «Far Right, Revolution and Symbols in Ukraine.» Στο *The Many Faces of the Far Right in the Post-Communist Space*, του CBEEES, 178- 185. Stockholm: CBEEES, Södertörn University, 2022. <https://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1640388/FULLTEXT01.pdf> (πρόσβαση Ιουλ 20, 2022).
- Lozier, J.L. «First Nuclear Lessons from the War in Ukraine.» *French Institute of International Relations*. 18 May 2022. <https://www.ifri.org/en/publications/briefings-de-lifri/first-nuclear-lessons-war-ukraine> (πρόσβαση Σεπ 1, 2022).

- Marples, D. *Heroes and Villains: Creating National History in Contemporary Ukraine*. Budapest: Central European University Press, 2007. Διαθέσιμο στο: <http://books.openedition.org/ceup/545>
- Mankoff, J. "The Orthodox Schism in the Shadow of Empire" *csis.org*. Oct 19, 2018. <https://www.csis.org/analysis/orthodox-schism-shadow-empire> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- Michel, L. «Finland, Sweden, and NATO: From “Virtual” to Formal Allies?» *Strategic Forum*. Feb 2011. <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratforum/SF-265.pdf> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Millen, R. *PAX NATO: The opportunities of enlargement*. Washington D.C.: Strategic Studies Institute-US Army War College, 2002. <http://www.jstor.org/stable/resrep11570> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).
- Rudling, P.A. «The Far-Right Ukrainian Diaspora’s Policing of History.» Στο *The Many Faces of the Far Right in the Post-Communist Space*, του CBEES, Επιμ.: N. Mörner, 42-60. Stockholm: CBEES, Södertörn University, 2022. . <https://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1640388/FULLTEXT01.pdf> (πρόσβαση Ιουλ 20, 2022).
- Rumer, E. "Russian Strategic Objectives: It’s about the State." Στο *Current Russian Military Affairs: Assessing and Countering Russian Strategy, Operational Planning, and Modernization*, Επιμ.: J. Deni, 1-5. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, 2018. <https://press.armywarcollege.edu/monographs/942/> (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).
- Shkandrij, M. *Russia and Ukraine. Literature and the Discourse of Empire. from Napoleonic to Postcolonial Times*. Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queen’s University Press, 2001. Διαθέσιμο στο: https://shron1.chtyvo.org.ua/Myroslav_Shkandrij/Russia_and_Ukraine_Literatu

[re and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times anhl.pdf](#)

Simon, J. *NATO's Membership Action Plan (MAP) and the prospects for the next round of enlargement*. Occasional Papers, Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2000.

<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF45B.pdf> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).

Solomon, G. *The NATO Enlargement Debate, 1990–1997: Blessings of Liberty*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, 1997.

Διαθέσιμο στο: http://bvbr.bib-bvb.de:8991/exlibris/aleph/a23_1/apache_media/EGV11XQME64N285U7FISBVMXYIYC2V.pdf

Stent, A. "What Drives Russian Foreign Policy." Στο *Current Russian Military Affairs: Assessing Countering Russian Strategy, Operational Planning, and Modernization*, Επιμ.: J. Deni, 6-9. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, 2018. <https://press.armywarcollege.edu/monographs/942/> (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).

Subtelny, O. *Ukraine: A History*. Toronto: University of Toronto Press, 2009.

Διαθέσιμο στο: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11408/file.pdf>

Συλλογικό. *The influence of external actors in the Western Balkans*. Sankt

Augustin/Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2011. Διαθέσιμο στο:

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=194afc48-b3be-e3bc-d1da-02771a223f73&groupId=252038

Άρθρα

- Alberque, W., και B. Schreer. «Finland, Sweden and NATO Membership» *Survival*, 2022: 67-72. DOI: 10.1080/00396338.2022.2078046 (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Bebler, A. «Crimea and the Russian-Ukrainian conflict.» *Romanian Journal of European Affairs*, 2015: 35-54. <http://ssrn.com/abstract=2576142> (πρόσβαση Ιουλ 24, 2022).
- Blank, S. «Energy and security in Transcaucasia.» *Journal of Muslim Minority Affairs*, 1996: 241-256. DOI: 10.1080/13602009608716341 (πρόσβαση Αυγ 15, 2022).
- Bowen, A.S., και M. Galeotti. «Putin's empire of the mind.» *Foreign Policy*, 21 Apr 2014: 16-19. <http://foreignpolicy.com/2014/04/21/putinsempire-of-the-mind/> (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).
- Bremer, T. "How the Russian Orthodox Church Views the "Russian World"." *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Jul 2015: 43-49. <https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1942&context=ree> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- Fellerer, J. «Ukrainian in Austria-Hungary (1905-1918) and Interwar Eastern Europe (1918-1939).» *Harvard Ukrainian Studies*, 2017: 105-124. DOI: <http://www.jstor.org/stable/44983537> (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).
- Headley, J. «Sarajevo, February 1994: The First Russia-NATO Crisis of the Post-Cold War Era» *Review of International Studies*, 2003: 209–227. <http://www.jstor.org/stable/20097846> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).
- Hillen , J., και M. Noonan. «The Geopolitics of NATO Enlargement» *Parameters*, 1998: 21-34. DOI: 10.55540/0031-1723.1896 (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Johnston, Melissa. «Secondary Data Analysis: A Method of Which the Time has Come» *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, Jan 2014: 619-626.

https://www.researchgate.net/publication/294718657_Secondary_Data_Analysis_is_A_Method_of_Which_the_Time_has_Come (πρόσβαση Νοε 1, 2021).

Kas'ianov, G. «The Holodomor and Nation Building.» *Russian Politics and Law*, 2010: 25-47. DOI: 10.2753/RUP1061-1940480502 (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).

Kuzio, T. «Nato enlargement: The view from the East.» *European Security*, 1997: 48-62. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839708407298> (πρόσβαση Αυγ 6, 2022).

—. «Ukraine and NATO: The evolving strategic partnership.» *Journal of Strategic Studies*, 1998: 1-30. DOI: 10.1080/01402399808437715 (πρόσβαση Αυγ 18, 2022).

Makarychev, A. «Russia, Ukraine and the eastern partnership: From common neighborhood to spheres of influence?» *Insight Turkey*, 2014: 181-199. <https://www.insightturkey.com/articles/russia-ukraine-and-the-eastern-partnership-from-common-neighborhood-to-spheres-of-influence> (πρόσβαση Ιουλ 24, 2022).

Rogov, S. «NATO and Russia: A View from Moscow.» *Politique étrangère*, 2009: 107-121. DOI: <https://doi.org/10.3917/pe.hs3.0107> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).

Rowley, D. «Aleksandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism.» *Journal of Contemporary History*, 1997: 321- 337. DOI: <http://www.jstor.org/stable/260964> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).

Rutland, P. «Neoliberalism and the Russian Transition.» *Review of International Political Economy*, 2013: 332-362. DOI: <http://www.jstor.org/stable/42003296> (πρόσβαση Αυγ 11, 2022).

Ryabinin, Y. "Russia's Exogenous Factor in the Donbass Conflict." *Przeegląd Strategiczny*, 2020: 97-110. 10.14746/ps.2020.1.6 (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).

- Rynning, S. «NATO'S Network: On the Purpose and Challenge of Partnerships.» *Studia Diplomatica*, 2012: 45-56. <https://www.jstor.org/stable/26531518> (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).
- Simón, L., L. Desmaele, και J. Becker. «Europe as a Secondary Theater? Competition with China and the Future of America's European Strategy.» *Strategic Studies Quarterly*, 25 Feb 2021: 90-115. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-15_Issue-1/Simon.pdf (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Szporluk, R. «After Empire: What?» *Daedalus*, 1994: 21-39. DOI: <http://www.jstor.org/stable/20027249> (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).
- Twardowski, A. «The Return of Novorossiya: Why Russia's Intervention in Ukraine Exposes the Weakness of International Law.» *Minnesota Journal of International Law*, 2015: 350-385. <https://scholarship.law.umn.edu/mjil/351> (πρόσβαση Αυγ 30, 2022).
- Volgy, T., και L. Imwalle. «Hegemonic and Bipolar Perspectives on the New World Order.» *American Journal of Political Science*, Nov 1995: 819-834. <https://doi.org/10.2307/2111658> (πρόσβαση Ιουλ 9, 2022).
- von Hippel, F. «The Australia-UK-U.S. Submarine Deal. Mitigating Proliferation Concerns.» *Arms Control*, Nov 2021: 10-14. <https://sgs.princeton.edu/sites/default/files/2021-11/vonhippel-2021-aucus.pdf> (πρόσβαση Σεπ 2, 2022).
- Walt, S. «Why alliances endure or collapse.» *Survival*, 1997: 156-179. DOI: 10.1080/00396339708442901 (πρόσβαση Ιουλ 29, 2022).

Ιστοσελίδες

- Adamowski, J. «Ukraine parliament restores NATO membership as strategic target.» *defensenews.com*. 9 Jun 2017.
<https://www.defensenews.com/global/europe/2017/06/09/ukraine-parliament-restores-nato-membership-as-strategic-target/> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- AP News. «Putin Sees No Need for NATO.» *AP News*. 18 Jul 2001.
<https://apnews.com/article/d1f4ee382144adc38fa26b208546a4e5> (πρόσβαση Αυγ 30, 2022).
- Apps, P. «Putin’s Nuclear-Tipped Hybrid War on the West.» *Reuters*. 1 Mar 2018.
<https://www.reuters.com/article/us-apps-russia-commentary/commentary-putins-nuclear-tipped-hybrid-war-on-the-west-idUSKCN1GD6H2> (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).
- BBC. «Ukraine conflict: Can peace plan in east finally bring peace?» *bbc.com*. 19 Dec 2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-49986007> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- . «Ukraine-Russia tensions: Russia pulls some troops back from border.» <https://www.bbc.com/>. 15 Feb 2022. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60386141> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).
- Belton, C., και G. Miller. «Cracks emerge in Russian elite as tycoons bemoan invasion.» *The Washington Post*. 29 Apr 2022.
<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/29/russia-oligarchs-ukraine-invasion-dissent/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Bennett, C. «Backsliding in the Western Balkans.» *nato.int*. 2 Feb 2017.
<https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/02/02/backsliding-in-the-western-balkans/index.html> (πρόσβαση Αυγ 4, 2022).

- Brooke-Holland, L. «NATO enlargement: Sweden and Finland.» *UK Parliament*. 15 Jul 2022. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9574/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Colby, E., και O. Skylar Mastro. «Ukraine Is a Distraction From Taiwan.» *Wall Street Journal*. 13 Feb 2022. <https://www.wsj.com/articles/ukraine-is-a-distraction-from-taiwan-russia-china-nato-global-powers-military-invasion-jinping-biden-putin-europe-11644781247> (πρόσβαση Σεπ 1, 2022).
- Epstein, J. «US says Russia plans to dismantle local governments across Ukraine and install its own puppet leaders.» *Insider online*. 28 Apr 2022. <https://www.businessinsider.com/us-says-russia-wants-puppet-leaders-replacing-local-governments-ukraine-2022-4> (πρόσβαση Αυγ 30, 2022).
- Erlanger, S., και S. Lee Myers. «NATO Allies Oppose Bush on Georgia and Ukraine.» <https://www.nytimes.com/>. 3 Apr 2008. <https://www.nytimes.com/2008/04/03/world/europe/03nato.html> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- Faiola, A. «In Ukraine, a crisis of bullets and economics.» *washingtonpost.com*. 16 Apr 2014. https://www.washingtonpost.com/world/2014/04/16/4d36b1b6-c532-11e3-b574-f8748871856a_story.html (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- Finn, P. «Ukraine's Yanukovich Halts NATO Entry Talks.» *Washington Post*, Sep 2006.
- Finnish Ministry for Foreign Affairs. «A border once divided now unite» *This is Finland*. χ.χ. <https://finland.fi/life-society/a-border-that-once-divided-now-unites/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Frydenborg, B. «The Beginning of the End for Putin? Why the Russian Army May (and Should) Revolt.» *Small Wars Journal*. 8 Mar 2022. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/beginning-end-putin-why-russian-army-may-and-should-revolt> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

- Gessen, M. "How a city close to the Ukraine- Russia border has been shaped by war." *newyorker.com*. Feb 4, 2022. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-a-city-close-to-the-ukraine-russia-border-has-been-shaped-by-war> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- Green, M. «Even an 'Asia First' Strategy Needs to Deter Russia in Ukraine.» *Foreign Policy*. 17 Feb 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/02/17/putin-russia-ukraine-china-indo-pacific-strategy/> (πρόσβαση Σεπ 1, 2022).
- Heads of NATO State and Government. «Bucharest Summit Declaration.» <https://www.nato.int>. 8 Apr 2008.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (πρόσβαση Αυγ 3, 2022).
- KHRPG. «Freedom House sounds the alarm over Ukrainian democracy in jeopardy.» <https://khrpg.org>. 28 Apr 2011. <https://khrpg.org/en/1303945019> (πρόσβαση Ιουλ 22, 2022).
- Khurshudyan, I., M. Ryan, and P. Sonne. "Russia-U.S. talks hit impasse over NATO expansion as Moscow denies plans to invade Ukraine." <https://www.washingtonpost.com/>. Jan 10, 2022.
<https://www.washingtonpost.com/world/2022/01/10/us-russia-delegations-meet-geneva/> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).
- Kingsley, T. «Ukraine crisis: Macron says Putin has promised no further escalation in crisis.» <https://www.independent.co.uk>. 8 Feb 2022.
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-macron-vladimir-putin-ukraine-b2009954.html> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).
- Kudriavtseva, N. «Ukraine's Language Law: Whose Rights Are Protected?» [wilsoncenter.org](https://www.wilsoncenter.org). 8 Jul 2019. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-language-law-whose-rights-are-protected> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).

- Kyiv Post. «Aim to join NATO may be way off» *Kyiv Post*, May 2002.
<https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/aim-to-join-nato-may-be-way-off-11193.html> (πρόσβαση Αυγ 18, 2022).
- Lalpychak, C. «Independence. Over 90% vote yes in referendum; Kravchuk elected president of Ukraine» *The Ukrainian Weekly*, 8 Dec 1991.
<https://web.archive.org/web/20171019083729/http://www.ukrweekly.com/old/archive/1991/499101.shtml> (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).
- Lavrov, S. «Containing Russia: Back to the Future?» *Russia in Global Affairs*. 18 Nov 2007. <https://eng.globalaffairs.ru/articles/containing-russia-back-to-the-future/> (πρόσβαση Ιουλ 29, 2022).
- Meltzer, J. «Testimony before the European Parliament, Committee on International Trade.» <https://www.brookings.edu>. 25 May 2016.
<https://www.brookings.edu/testimonies/testimony-before-the-european-parliament-committee-on-international-trade/> (πρόσβαση Ιουλ 29, 2022).
- NATO. «NATO Leaders- Lord Ismay.» <https://www.nato.int>. χ.χ.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm (πρόσβαση Ιουλ 28, 2022).
- . «The North Atlantic Treaty.» <https://www.nato.int/>. 4 Apr 1949.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (πρόσβαση Ιουλ 28, 2022).
- . «The Alliance's New Strategic Concept (1991).» *nato.int*. 7-8 Nov 1991.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (πρόσβαση Αυγ 21, 2022).
- . «Study on NATO Enlargement.» <https://www.nato.int>. 3 Sep 1995.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm (πρόσβαση Ιουλ 30, 2022).

- .«Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine.» *nato.int*. 9 Jul 1997.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25457.htm? (πρόσβαση Αυγ 18, 2022).

- .«The Alliance's Strategic Concept (1999).» *nato.int*. 24 Apr 1999.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

- .«NATO launches 'Intensified Dialogue' with Ukraine.» *nato.int*. 21 Apr 2005.
<https://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421b.htm> (πρόσβαση Αυγ 18, 2022).

- .«Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at an event jointly organized by the Institute for National Security Studies and the Atlantic Forum of Israel.» *https://www.nato.int*. 11 Jan 2009α.
<https://www.nato.int/docu/speech/2009/s090111a.html> (πρόσβαση Ιουλ 29, 2022).

- .«Strasbourg / Kehl Summit Declaration.» *nato.int*. 4 Apr 2009β.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

- .«Strategic Concept 2010.» *nato.int*. 19 Nov 2010.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

- .«Deepening relations with Georgia.» *nato.int*. 2013.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/2013530_b_ackgrounder_nato_georgia-eng.pdf (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

- .«Warsaw Summit Communiqué.» *nato.int*. 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).

- . *NATO 2030: United for a new era*. Washington D.C.: NATO, 2020α.
- . «NATO recognises Ukraine as Enhanced Opportunities Partner.» *nato.int*. 12 Jun 2020β. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176327.htm (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- . «North Macedonia joins NATO as 30th Ally.» *nato.int*. 27 Mar 2020γ. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm (πρόσβαση Αυγ 25, 2022).
- .«Brussels Summit Communiqué.» *nato.int*. 14 Jun 2021α. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).
- . «Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the event: NATO's outlook towards 2030 and beyond.» *nato.int*. 30 Nov 2021β. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_189089.htm (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).
- . «Relations with Ukraine.» *nato.int*. 8 Jul 2022α. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm (πρόσβαση Jul 9, 2022).
- . «Strategic Concepts.» *nato.int*. 18 Jul 2022β. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (πρόσβαση Αυγ 16, 2022).
- . «Madrid Summit Declaration.» *nato.int*. 29 Jun 2022γ. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm?selectedLocale=en (πρόσβαση Αυγ 17, 2022).
- . «NATO Secretary General: this is the most dangerous moment in European security for a generation.» *nato.int*. 22 Feb 2022δ. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_192338.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

- . «NATO Allies boost support to Ukraine.» *nato.int*. 27 Feb 2022ε.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_192476.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «Deterrence and defence.» *nato.int*. 6 Jul 2022στ.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «NATO's Enhanced Forward Presence.» *nato.int*. Feb 2022ζ.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/2202-factsheet_efp_en.pdf (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «NATO's military presence in the east of the Alliance.» *nato.int*. 8 Jul 2022η.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «Press briefing by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following an extraordinary meeting of the North Atlantic Council.» *nato.int*. 24 Feb 2022θ.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_192408.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «Enlargement and Article 10.» *nato.int*. 6 Jul 2022ι.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm (πρόσβαση Αυγ 29, 2022).
- . «NATO-Ukraine relations.» *nato.int*. Feb 2022ια.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Ukraine_Relations_.pdf (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- . «NATO Allies sign Accession Protocols for Finland and Sweden.» *nato.int*. 5 Jul 2022ιβ.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197763.htm (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

—. «Finland and Sweden submit applications to join NATO.» *nato.int*. 18 May 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_195468.htm?selectedLocale=en (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).

—. «NATO conveys written proposals to Russia.» *nato.int*. 26 Jan 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_191252.htm (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

NATO, και UA. *Mission of Ukraine to the North Atlantic Treaty Organization*. χ.χ. <https://nato.mfa.gov.ua/en> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).

Nechepurenko, I. «Faced with foreign pressure, Russians rally around Putin, poll finds» *The New York Times*. 31 Mar 2022. <https://www.nytimes.com/2022/03/31/world/europe/putin-approval-rating-russia.html> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

Nichols, M., και J. Landay. «Russia, U.S. clash at U.N. over Russian troop build-up near Ukraine» <https://www.reuters.com>. 1 Feb 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-fails-keep-un-security-council-debate-ukraine-closed-2022-01-31/> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).

Perrigo, B. «How Putin's Denial of Ukraine's Statehood Rewrites History» *time.com*. 22 Feb 2022. <https://time.com/6150046/ukraine-statehood-russia-history-putin/> (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).

Pifer, S. «One month into the Zelensky presidency and Ukraine's still here.» *www.brookings.edu*. 17 Jun 2019. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/17/one-month-into-the-zelenskiy-presidency-and-ukraines-still-here/> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).

—. «The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons.» *Brookings*. 9 May 2011. <https://www.brookings.edu/research/the-trilateral-process-the-united-states-ukraine-russia-and-nuclear-weapons/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

- Polityuk, P., και N. Zinets. «Pledging reforms by 2020, Ukraine seeks route into NATO» *reuters.com*. 10 Jul 2017. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-nato-idUSKBN19V12V> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- Prague Post Editor. «Full Text of Putin’s Speech on Crimea» *www.praguepost.com*. 19 Mar 2014. <https://www.praguepost.com/eu-news/37854-full-text-of-putin-s-speech-on-crimea> (πρόσβαση Ιουλ 24, 2022).
- President of the Russian Federation. «National Security Strategy of the Russian Federation» 1 Jul 2022.
<http://scrf.gov.ru/media/files/file/l4wGRPqJvETSkUTYmhepzRochb1j1jqh.pdf>
(πρόσβαση Αυγ 30, 2022).
- Putin, V. «On the Historical Unity of Russians and Ukrainians» <http://en.kremlin.ru/>. 12 Jul 2021. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> (πρόσβαση Ιουλ 20, 2022).
- Radio Free Europe-Radio Liberty. «Language Law For National Print Media Comes Into Force In Ukraine.» *www.rferl.org*. 16 Jan 2022.
<https://www.rferl.org/a/ukraine-language-law-russian/31656441.html>
(πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).
- Reuters. «Putin: Russia may target Ukraine if it joins NATO» *reuters.com*. 13 Feb 2008. <https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-nato-idINL1285270620080212> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- . «UK strikes new security agreement with Sweden and Finland.» *Reuters*. 11 May 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/uk-strikes-new-security-agreement-with-sweden-finland-2022-05-11/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- RM Staff. «New Poll: West More Widely Disliked in Russia Than Ukraine Is, China Liked Best of All» *Russia Matters*. 2 May 2022.
<https://www.russiamatters.org/blog/new-poll-west-more-widely-disliked-russia-ukraine-china-liked-best-all> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

- Roth, A. «Putin issues fresh warning to Finland and Sweden on installing Nato infrastructure.» *The Guardian*. 29 Jun 2022.
<https://www.theguardian.com/world/2022/jun/29/russia-condemns-nato-invitation-finland-sweden> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Schwartz, M. «Comedian Wins Ukrainian Presidency In Landslide.» *npr.org*. 22 Apr 2019. <https://www.npr.org/2019/04/22/715858365/comedian-wins-ukrainian-presidency-in-landslide?t=1658436394528> (πρόσβαση Ιουλ 20, 2022).
- Sharp, J. «British Views on NATO Enlargement.» *nato.int*. 7 Oct 1997.
<https://www.nato.int/acad/conf/enlarg97/sharp.htm> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Singh, M. «Impact of NATO's New Strategic Concept on the Indo-Pacific.» *Institute for Development and Strategic Policy*. 13 Jul 2022. <https://www.isdp.eu/impact-of-natos-new-strategic-concept-on-the-indo-pacific/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Tétrault-Farber, G., και T. Balmforth. «Russia demands NATO roll back from East Europe and stay out of Ukraine.» *Reuters*. 17 Dec 2021.
<https://www.reuters.com/world/russia-unveils-security-guarantees-says-western-response-not-encouraging-2021-12-17/> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- The Kyiv Independent news desk. «Poll: 62% of Ukrainians support joining NATO.» *kyivindependent.com*. 17 Feb 2022.
<https://kyivindependent.com/uncategorized/poll-62-of-ukrainians-support-joining-nato> (πρόσβαση Ιουλ 19, 2022).
- UA.tv. «Ukrainian Parliament Amends Constitution to Set Path for EU and NATO Membership.» *uatv.ua*. 7 Feb 2019. <https://uatv.ua/en/ukrainian-parliament-amends-constitution-set-path-eu-nato-membership/> (πρόσβαση Αυγ 19, 2022).
- UK Government. «UK-Sweden Political Declaration of Solidarity: 11 May 2022.» *UK Gov*. 11 May 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/united-kingdom-sweden-statement-11-may-2022> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).

- Ukrainian Lessons. «Language situation in Ukraine in 2020 and beyond.» *ukrainianlessons.com*. 6 Jun 2019.
<https://www.ukrainianlessons.com/language-situation/> (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).
- US DoD. «Austin Places 8,500 Troops on Heightened Readiness to Deploy to Europe.» *https://www.defense.gov/*. 24 Jan 2022.
<https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2908674/austin-places-8500-troops-on-heightened-readiness-to-deploy-to-europe/> (πρόσβαση Αυγ 20, 2022).
- Weier, F. «Sanctions? What sanctions? Russians aren't feeling the sting.» *The Christian Science Monitor*. 2 May 2022.
<https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/0502/Sanctions-What-sanctions-Russians-aren-t-feeling-the-sting> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Wilson, J., J. Lawless, και S. Corbet. «NATO pivots to highlight Chinese 'challenges' for 1st time.» *AP News*. 29 Jun 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-nato-taiwan-jens-stoltenberg-ab60b2843268edde1ec29c43d421a26f> (πρόσβαση Αυγ 31, 2022).
- Aljazeera. «Macron says Putin told him Russia won't escalate Ukraine crisis.» *https://www.aljazeera.com*. 8 Feb 2022γ.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/2/8/macron-says-putin-told-him-russia-wont-escalate-ukraine-crisis> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).
- . «Putin says US is using Ukraine as a 'tool' to contain Russia.» *https://www.aljazeera.com*. 1 Feb 2022β.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/2/1/us-using-ukraine-as-tool-to-contain-russia-putin> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).
- . «US and NATO deliver responses to Russian demands over Ukraine.» *https://www.aljazeera.com*. 26 Jan 2022α.

<https://www.aljazeera.com/news/2022/1/26/us-nato-deliver-responses-to-russian-demands-over-ukraine> (πρόσβαση Ιουλ 27, 2022).

Κρατική Επιτροπή Στατιστικής της Ουκρανίας. «Εθνική σύνθεση του πληθυσμού, γλωσσικά χαρακτηριστικά, ιθαγένεια » <http://2001.ukrcensus.gov.ua>. 2001. http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/graphic (πρόσβαση Ιουλ 17, 2022).